

2019
12.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

PÁDÁR ZSOLT - KOVÁCS GÁBOR - NOGEL MÓNICA - CZEBE ANDRÁS - ZENKE PETRA - KOZMA ZSOLT:
Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon I.

GÁRDONYI GERGELY: A szemle szabályozásának változásai az új büntetőeljárási törvényben

HÉDER KLÁRA: Az anticipált megfigyelés, mint az antikorrupciós eredményesség egyik gátja

TŐZSÉR ERZSÉBET: Két városi rendőrkapitányság szervezetszichológiai vizsgálata 2018-ban

KALAPOS MIKLÓS PÉTER: Néhány gondolat a kábítószer-problémás egyének önkéntes eltereléséről orvosi szemmel

PATAKI JÁNOS ISTVÁN: A végrehajtás és a behajtás a rendőri eljárás tükrében

KÖNYVISMERTETÉS: Mi a baj a migrációval?

INTERJÚ: Hableánytól a Maccabi Játékokig

67.
évfolyam

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

67. ÉVFOLYAM

2019/12. SZÁM

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár,
Belügyminisztérium

TITKÁR Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy,
egyetemi magántanár

TAGOK Dr. Balogh János Dr. Dános Valér
Dr. Finszter Géza Dr. Frech Ágnes
Dr. Góra Zoltán Dr. Janza Frigyes
Dr. Kiss Zoltán Dr. Koltay András
Dr. Korinek László Dr. Nyíri Sándor
Dr. Szabó Hedvig Dr. Tóth Mihály
Dr. Tóth Tamás Dr. Vereckei Csaba Iván

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy,
egyetemi magántanár

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES Dr. Hornyik Zsuzsanna

FELELŐS SZERKESZTŐ Dr. Szabó Csaba PhD r. őrnagy

OLVASÓSZERKESZTŐ Végh Zsuzsanna

IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR Prof. Dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy,
c. egyetemi tanár

MUNKATÁRSÁK Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes,
Luda Henrietta,
Csala Károly r. ezredes,
Kecskés Nikolett,
Havasi József

SZERKESZTŐSÉG 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600
bszemle@bm.gov.hu,
www.belugyiszemle.hu

ISSN 1789-4689
LXVII. évfolyam

FELELŐS KIADÓ Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, Nádor u. 2.

KÉPSZERKESZTŐ Botlik László

NYOMDA Duna-Mix Kft
FELELŐS VEZETŐ Szakolczai Lóránt bv. ezredes

Megjelenik havonta.

Szerkesztőségi előszó 5

PÁDÁR ZSOLT - KOVÁCS GÁBOR - NOGEL MÓNICA - CZEBE ANDRÁS - ZENKE PETRA - KOZMA ZSOLT Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon I. 7

GÁRDONYI GERGELY A szemle szabályozásának változásai az új büntetőeljárás törvényben 35

HÉDER KLÁRA Az anticipált megfigyelés, mint az antikorrupciós eredményesség egyik gátja 49

TŐZSÉR ERZSÉBET Két városi rendőrkapitányság szervezetszociológiai vizsgálata 2018-ban 69

KALAPOSI MIKLÓS PÉTER Néhány gondolat a kábítószer-problémás egyének önkéntes eltereléséről orvosi szemmel 95

PATAKI JÁNOS ISTVÁN A végrehajtás és a behajtás a rendőri eljárás tükrében 105

STAUBER PÉTER Mi a baj a migrációval? – könyvismertetés 121

HORNYIK ZSUZSANNA Hableánytól a Maccabi Játékokig – avagy eseménydús nyarat tudhat maga mögött a Terrorelhárítási Központ – Interjú Hajdu Jánossal 125

PÁDÁR ZSOLT	Dr. PhD, tudományos munkatárs, Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Igazságügyi Orvostani Intézet
KOVÁCS GÁBOR	Prof. Dr. tanszékvezető, egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Bűnügyi Tudományok Tanszék
NOGEL MÓNIKA	Dr. PhD, tudományos munkatárs, Széchenyi István Egyetem, Bűnügyi Tudományok Tanszék
CZEBE ANDRÁS	dr. egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Bűnügyi Tudományok Tanszék
ZENKE PETRA	Dr. PhD, tudományos munkatárs, Állatorvostudományi Egyetem, Állattenyésztési, Takarmányozástani és Laborállat-tudományi Tanszék
KOZMA ZSOLT	Dr. PhD, egyetemi adjunktus, intézetigazgató, Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Igazságügyi Orvostani Intézet
GÁRDONYI GERGELY	Dr, PhD, rendőr ezredes, főosztályvezető, Nemzeti Szakértői és Kutató Központ, Bűnügyi Szolgáltatási Főosztály
HÉDER KLÁRA	vezetőkiválasztási pszichológus, tananyagfejlesztő, doktorandusz, Belügyminisztérium, Rendészeti Vezetőkiválasztási, Vezetőképzési és Továbbképzési Főosztály
TÓZSÉR ERZSÉBET	pszichológus, Komárom-Esztergom Megyei Rendőr-főkapitányság
KALAIPOS MIKLÓS PÉTER	Dr. PhD, habil, főorvos, Józsefvárosi Szent Kozma Egészségügyi Központ
PATAKI JÁNOS ISTVÁN	dr. ügyvéd, címzetes főiskolai docens
STAUBER PÉTER	külkapcsolati referens, CEPOL – Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége

Kedves Olvasó!

Reményeink szerint a 2019. esztendő utolsó lapszámában ismételten sikerül újabb érdekes témákkal szolgáljunk, és az alábbi ajánlóval kedvet csinálni azok elolvasásához.

A Belügyi Szemle decemberi számában található cikkek szerzői különböző tudományterületek kutatásait mutatják be. Olyan fontos társadalmi kérdésekkel foglalkoznak munkáikban, mint a genetika és a bűnüldözés kapcsolata, a migráció, a bírósági végrehajtás gyakorlata, az önkéntes elterelés, a büntető-eljárási törvény aktuális kérdései, valamint a szervezetpszichológia új kutatási eredményeinek bemutatása.

A novemberi lapszámhoz kapcsolódva a genetika tudományterületét kutatók tollából kerül ki a decemberi szám első tanulmánya. *A Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon* címmel megjelenő tanulmány első részeként hat kiváló kutató közös munkája kerül publikálásra. Pádár Zsolt – Kovács Gábor – Nogel Mónika – Czebe András – Zenke Petra – Kozma Zsolt szerzők genetikai tanulmánya logikusan felépítve, időrendi sorba rendezve bemutatja és elemzi az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok hazai fejlődését. A téma aktualitását az szolgáltatja, hogy hazánkban 25 éve kezdődtek meg a tanulmány szerzői által bemutatott és elemzett DNS-vizsgálatok. Így egyfajta mérföldkőhöz érve időszerű az eddig elért eredmények bemutatása és feltérképezése. A szerzők a témában nem jártas olvasó számára is könnyen érthetővé teszik a tanulmány mondanivalóját. Írásuk világosan követhető gondolatmenete által eljutunk az újszerű kutatás céljától, a tudományos problémaelemzésen keresztül, a végkövetkeztetésig.

Gárdonyi Gergely *A szemle szabályozásának változásai az új büntetőeljárás-törvényben* című cikkében a büntetőeljárás-törvény változásait tartalmazó szabályrendszer új elemeinek beépítését, a régiök gyakorlathoz történő igazítását, valamint a korábbi jogintézmények szélesítését veszi sorra, megmagyarázva a változtatások szükségességét, és egyben értékelve az eddig e tárgyban megjelent szakmai kritikákat.

Héder Klára *Az anticipált megfigyelés, mint az antikorrupciós eredményesség egyik gátja* című tanulmányában az Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban című e-learning tananyag kialakításának folyamatát mutatja be. A szerző ismerteti a korrupcióval és az integritással kapcsolatos társadalmi, szervezeti és pszichológiai (háttér)tényezők feltételezett oktatásmódszertani következményeit,

külön hangsúlyt fektetve a résztvevők által feltételezett megfigyelés gátló hatásaira, illetve ezek kivédésére alkalmazott oktatásmódszertani megoldásokra.

Tózsér Erzsébet a *Két városi rendőrkapitányság szervezetszichológiai vizsgálata 2018-ban* című tanulmányában két olyan szervezetszichológiai vizsgálatot mutat be, amelyek egy-egy vidéki városi rendőrkapitányságot érintettek 2018-ban. A szerző kutatásában azok a szervezeti elemek kerültek vizsgálatra, amelyek a kommunikáció és a hangulat feltérképezését célozták meg, valamint a megnövekedett fluktuáció hátterének feltárására irányultak.

Kalapos Miklós Péter *Néhány gondolat a kábítószer-problémás egyének önkéntes eltereléséről orvosi szemmel* című írásában a büntetés helyett a kezeléssel (elterelés) egy speciális szegmensének, az önként vállalt elterelés lényeges elemeit tekinti át. Két különböző eset részletes ismertetésével az eljáró hatóságok és az egészségügyi szolgáltatók eltérő hozzáállásának a terápia negatív hatásait igyekszik bemutatni.

Pataki János István *A végrehajtás és a behajtás a rendőri eljárás tükrében* című tanulmányában egy szakmai előadás szerkesztett anyagát dolgozza fel, amelynek keretében a rendőrségi intézkedés oldaláról világít rá a bírósági végrehajtás és behajtás helyszíni eljárások során keletkező problémáira, és javaslatokat fogalmaz meg a megoldást illetően.

Stauber Péter *Mi a baj a migrációval?* című könyvismertetésében Helmut Kury professzor kriminálpszichológus, a freiburgi Albert Ludwig Egyetem emeritus tanára, valamint a lengyel büntetőjogász és kriminológus Sławomir Redo, a Bécsi Egyetem Jogi Karának docense, a varsói Łazarski Egyetem professzora szerkesztésében készült, *Refugees and Migrants in Law and Policy* címmel megjelent nemzetközi tanulmánykötettel foglalkozik. A kötet nagy erénye, hogy átfogó szemlélettel vizsgálja a migráció minden szegmensét, vonatkozását, és egyben a migráció, mint társadalmi jelenség bemutatására is törekszik. Ennek jegyében olvashatunk benne tanulmányokat a menekültügyről, a legális migráció egyes aspektusairól, de akár a határvédelem kérdéseiről is.

Folytatva a novemberi számban megkezdett gyakorlatot, ismét szakmai interjú zárja e havi kiadványunkat. Miért volt rendhagyó a Terrorelhárítási Központ számára az idei nyár az elvégzendő feladatok tekintetében? Hogyan sikerült megfelelni az újszerű kihívásoknak? Többek között ezekre a kérdésekre is választ kaptunk Hajdu János rendőr vezérőrnagy úrtól, a Terrorelhárítási Központ főigazgatójától.

A 2019. év zárásaként kívánunk áldott, békés karácsonyi ünnepeket, és eredményekben gazdag boldog új esztendőt!

Szerkesztőség

**Pádár Zsolt - Kovács Gábor - Nogel Mónika -
Czebe András - Zenke Petra - Kozma Zsolt**

Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon I.¹

**Genetics and Law Enforcement - The First Quarter of a Century
of Forensic DNA-testing in Hungary I.**

Absztrakt

A kriminalisztikai célú DNS-vizsgálat mára a bűnüldözés egyik legfontosabb eszköze lett. Szakszerű alkalmazásával fontos információkat szolgáltathat a bűncselekmény elkövetőjéről. Hazánkban az 1990-es években kezdődött meg a forenzikus DNS-vizsgálat. A közlemény célja ennek az eseménydús időszaknak a bemutatása. A tanulmány terjedelmi okokból két részben jelenik meg. Az első rész a legfontosabb ügyeket, a technológiai fejlődést mutatja be.

Kulcsszavak: kriminalisztikai célú DNS-vizsgálatok, DNS, igazságügyi genetika

Abstract

DNA profiling has become one of the most important and significant tools of criminal investigation. By proper use critical and decisive information can be provided about a perpetrator. Usage of DNA test results for forensic purposes began the 1990's in Hungary. The aim of this study is to provide an overview of this eventful period. Due to its extent the paper is published in two parts. This first part presents the most important cases and the development of the technology.

Keywords: forensic DNA, DNA, forensic genetics

¹ A tanulmány a „Felsőoktatási és Ipari Együttműködési Központ a Széchenyi István Egyetemen - GI-NOP-2.3.4-15-2016-00003 projekt Kriminalisztika alprojekt” c. kutatás eredményeit használta fel. A tanulmány második része a Belügyi Szemle 2019/12. számában jelenik meg.

Bevezetés

Hazánkban negyedszázada kezdődött meg a kriminalisztikai célú DNS-vizsgálat. Ez a tény már önmagában is indokolja a visszatekintést, hiszen a kriminalisztikát és a büntető igazságszolgáltatást alapjaiban megváltoztató eljárás hazai mérföldköveinek áttekintő feldolgozásával mindezidáig adós maradt a tudomány. Ezért a közlemény szerzői arra vállalkoztak, hogy egy összefoglaló tanulmány keretében esettanulmányokkal követik végig a felvetődő újabb és újabb szakkérdéseket, elemzik a DNS-vizsgálatok technikai fejlődését, az elmúlt negyedszázad kihívásait, megoldásait és a jogi környezet változását.

Melyik volt az első hazai ügy? Mi is történt az elmúlt időszakban? Hogyan változtak a módszerek, és hogyan változtak a kriminalisztikai problémák? Milyen kérdéseket kellett megválaszolni a szakértőknek, és ehhez milyen módszereket alkalmaztak? A szerzők az egyes mérföldköveket, a forenzikus DNS-vizsgálatok fejlődését és hosszmetzeti elemzését egy-egy eset ismertetésével vezetik be. Ezek az ügyek nemcsak a DNS-vizsgálatok, de a hazai kriminalisztika mérföldkövei is, mivel mindegyik eset a felvetett szakkérdés, a vizsgálati módszer, illetve a megoldás tekintetében is a DNS-vizsgálatok hazánkban elsőként alkalmazott új módszereit írja le. Tehát valamennyi eset az adott módszer magyarországi első alkalmazásának bizonyítéka.

Az igazságügyi genetika az ezredforduló óta önálló tudományterületként működik és használja fel a genetika – például molekuláris genetika – módszereit, tudományos eredményeit. Önálló voltát támasztja alá az is, hogy igazságügyi genetikai kutatások a genetika más területére vonatkozó eredményeket is szolgáltathatnak (például a DNS polimorfizmusok molekuláris struktúrája, új szekvencia adatok, populációgenetikai értékek, jellemzők stb.). Törvényszéki aspektusból a természettudomány – a genetika – csak eszköz, amelynek segítségével a kriminalisztikai hipotézisek megerősíthetők, avagy elvethetők. (Pádár, 2006) A tudományterület önállósodása – más, korábban határ- vagy multidiszciplináris tudományágak evolúciójával analóg módon – bizonyos tudományos koncepciók, besorolások és dogmák megváltozásával járt. Habár a változások érvényre jutása eltérő lehet, napjainkra az igazságügyi genetika, mint az alkalmazott tudományok autonóm tudományterülete szinte minden országban az igazságszolgáltatás részévé vált (Brinkmann és tsaiés tsai., 2003), és számos vonatkozásában kiszélesítette a bűncselekmények felderítésének és bizonyításának lehetőségét. Helyszíni biológiai anyagmaradványok faji-, egyedi (személyi) eredetének meghatározása, helyszín-helyszín kapcsolatának vizsgálata, ismeretlen személyazonosságú holttestek, maradványok azonosítása, leszármazási viszonyok elemzése mellett polgári jogi (például apasági teszt), történelmi,

kegyeleti (például sir, tömegsír) vizsgálatok céljára használható fel. A technológia fejlődésével további lehetőségek körvonalazódnak a gyanúsított által hátrahagyott anyagmaradványból, akár egyetlen sejtjéből (Oorschot és tsai., 1997), a külső, megnyilvánuló tulajdonságainak (haj- és szemszín stb.) kiderítésére, a megállapított adatok informatikai alapon történő rendszerezésére, adatbázissá szervezésére, a nem emberi eredetű anyagok azonosítására. Ezek az eredmények nemcsak a bűnüldözésben hasznosulhatnak, hiszen a média felelős partnerségével, valamint az ismeretterjesztés korszerű módjainak felhasználásával generációkat átfogó, széleskörű társadalmi tudatosulást, a bűnözéssel szembeni visszatartó erőt indukálhat, ezzel is segítve a társadalom bűnmegelőzési stratégiáját. (Jerry és tsai.és tsai., 1998)

A kriminalisztikai célú DNS-vizsgálat tehát mára a bűnüldözés egyik legfontosabb eszköze lett. Szakszerű alkalmazásával fontos információkat szolgáltat a bűncselekmény elkövetőjéről. Ahhoz, hogy a DNS-vizsgálat adta korszerű lehetőségeket kiaknázhassuk szükséges, hogy a büntetőeljárás garanciái maradéktalanul érvényesüljenek a minták összegyűjtése, a vizsgálat, az eredmények kiértékelése (következtetés), az adattovábbítás és az adatcsere során. A vizsgálat eredményein nyugvó szakértői vélemény hitelt érdemlőségét ugyanis – egyéb követelmények mellett – a DNS-profil meghatározásra alkalmas anyagmaradvány rögzítésének és a DNS-profil meghatározásának szakmai-módszertani követelményeinek betartása biztosítja, márpedig az államok közötti bűnügyi információáramlás egyik kulcskérdése, hogy az adat forrása – a szakvélemény – hitelt érdemlő legyen. (Nogel, 2018)

Esettanulmányok

A korábban említett és alább ismertetett esttanulmányokra a későbbiek során több helyen is hivatkozunk, illetve visszautalunk közleményünkben, mivel némelyik több témát is érintően sajtószerű vagy kiemelkedő mérföldkönek tekinthető.

Az első – Szerológia vagy DNS?

1992. szeptember 22.: A Debreceni Egyetem főépülete mellett egy etióp származású orvostanhallgató nő holttestét találták meg. A holttest vizsgálatát követően megállapítást nyert, hogy halálát több, feltehetően késsel történt szúrás okozta. A helyszíni szemle során a helyszínről cigarettavégeket, majd a gyanúsított, szintén etióp állampolgárságú egyetemi hallgató szobájából kést, ruhaneműket, valamint szék-ülőrészt foglaltak le. A lefoglalt bűnjeltárgyak egy részén vér-

gyanús szennyeződések voltak. A vérszennyeződések és a sértett vérmintájának összehasonlítására² az eljáró hatóság a Belügyminisztérium Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet szerológus³ szakértőjét rendelte ki. Az ügyben készült szakértői vélemények immár nemcsak a hagyományos szerológiai markereket tartalmazták, hanem Magyarországon először – az 1993 őszén kiadott kiegészítő véleménnyel – a DNS-molekula közvetlen vizsgálatán alapuló, úgynevezett szekvencia- (HLADQA) és hosszpolimorf markerek (D1S80 és ApoB lokuszok) vizsgálati eredményét is. (Pádár és tsai., 1993; Pádár, 2005)

A második – Mitokondriális DNS-vizsgálat, hazánkban először

1993. június 9.: Egy fiatal lány az esti órákban futni indult Nyíregyházán a sós-tói erdőbe. Megbeszélte találkozájára azonban nem került sor, a lány hollétéről hosszabb ideig nem volt információ. Hónapokkal később részlegesen mumifikálódott nő maradványaira bukkannak az erdőben és azt feltételezték, hogy az eltűnt lány tetemére találtak rá. Az eljáró hatóság emberölés gyanúja miatti eljárásban a boncolás során biztosított légyszövet- illetve csontmaradványokból és a két feltételezett szülő vérmintájából szerológiai vizsgálatot rendelt el. A holttestből biztosított minták szerológiai vizsgálata nem járt eredménnyel. A mintákból kivont DNS-ből manuális eljárással szekvencia-polimorf (HLADQA), VNTR (D1S80) és STR (HUMTHO1 és HUMVWA) markerek (lokuszok) vizsgálata történt, a genotípusok a biológiai anyaság, illetve apaság szempontjából statisztikailag is jellemezhetőek voltak. A kalkulált valószínűség a feltételezett apaság vonatkozásában kb. 99,31%, a feltételezett anyaság vonatkozásában kb. 99,28% volt. Az eljáró bíróság az értékeket nem tartotta a bizonyossággal felérőnek, ezért Magyarországon először, az anyai leszármazás vizsgálatára mitokondriális DNS-analízisre került sor. A vizsgálatokban a hazai technikai feltételrendszer hiányosságai miatt a római Università Cattolica del Sacro Cuore kooperált. Az 1996 tavaszán elkészült szakértői vélemény a csontmaradványból és a feltételezett anya mintájából a mitokondriális DNS variábilis szakaszának egyezését állapította meg. Az egyezésre valószínűségi statisztika még nem állt rendelkezésre, a szükséges adatok csak évek múlva váltak elérhetővé. (Egyed és tsai., 2004)

2 Kérdésként merült fel a vérszennyeződés szöveti eredetének megállapítása is, de az akkor még – a ma már elérhető state of the art technológia hiányában – nem volt megválaszolható.

3 Az igazságügyi szerológia az igazságügyi genetikai szakterületi előzménye. A biológiai minták azonosításához a vér- és szérumszövetek, szöveti antigének (HLA), fehérjék és izoenzimek vizsgálati módszereit használta fel. (Rex-Kiss és tsai., 1971)

A harmadik – Ember, vagy állat?

2000. március 19.: Budapest egyik sporttelepén egy fiúgyermek félig lemeztelenített holttestét találták meg. A holttesten kiterjedt, roncsolt sérülések voltak. A helyszíni szemle, a vallomások és az elsődleges orvosszakértői vizsgálatok alapján indított nyomozással ellentétben – mely különös kegyetlenséggel elkövetett, szexuális motivációjú emberölést valószínűsített –, a brutális szatír hipotézisét az állatorvos bevonásával történő későbbi, bonctermi vizsgálat kutyák általi támadásként interpretálja. Az eljáró hatóság genetikai vizsgálatot rendelt el, melyet – Magyarországon először –, a feltételezett elkövető egyedek (kutyák) és a bűnjeleken esetlegesen fellelhető, kutya eredetű biológiai anyagmaradványok vizsgálatára, egyedi azonosítására terjesztett ki. A genetikai szakértői vélemény a szőrszálak, nyál- és vérfoltok kutya-specifikus STR markerekkel végzett analízisével, illetve a sértett halálos sérüléseit okozó két kutya azonosításával a gondatlanságból elkövetett emberölést támasztotta alá (Pádár és tsai., 2002).

A negyedik – Nyomozás vagy bizonyítás?

2008. július 21.: Kora hajnalban Galgagyörkön egy ismeretlen tettes több lövést adott le családi házakra. A helyszínről biztosított lőszerhüvelyeken található biológiai anyagmaradványok azonosítására az eljáró hatóság genetikai vizsgálatot rendelt el. Ezzel kezdetét vette az a folyamat, melynek során a szakértői vizsgálat több, eleinte egymástól függetlenül feltételezett bűntett helyszínéről biztosított bűnjelre és biológiai anyagmaradványra terjed ki. A különböző helyszínekről származó kevert genetikai profilok és a kiegészítő férfiági leszármazási markerek együttes szakértői értékelése Magyarországon először adott hatékony támogatást, illetve később bizonyítási eszközt rokonságban álló személyek által, csoportosan és sorozatban elkövetett cselekmények (esetünkben rémtettek – közismerten romagyilkosságok) felderítésében. (URL1)

Az ötödik – Nyomozás adatbázis nélkül

2008. november 22.: Félig lemeztelenített fiatal lány holttestére találtak rá Kiskunlacháza egyik erdős belterületén. A halál oka fulladás, a boncolás eredménye alapján erőszakos közöset valószínűsítettek. Az eljáró hatóság genetikai vizsgálatot rendelt el, amely a helyszínről, illetve a sértettről biztosított tárgyak, ruházat, valamint biológiai anyagmaradványok vizsgálatára terjedt ki. A genetikai profil meghatározása férfiági leszármazási markerek vizsgálatával egészült ki, amely Magyarországon először, a gyanúsítottak tömeges szűrővizsgálatá-

val párosult. Az elkövető genetikai azonosítása a változó nyomozati verziók mellett sikerrel járt, a vizsgálatok időigénye miatt közel fél év elteltével hozott eredményt. (Török, 2010)

A hatodik – Nyomozás az adatbázisban

2013. szeptember 26.: Budapest egyik erdős belterületén lemeztelenített nő holttestére találtak. A helyszín vizsgálata alapján szexuális célú bántalmazást valószínűsítettek, a sértett halálának oka zsinogelés, fulladás volt. Az eljáró hatóság genetikai vizsgálatot rendelt el, mely a helyszíni szemlén rögzített zsinogdarabokra, a környezeti növényzeten észlelt vérszennyeződésekre, a sértett testéről biztosított törletekre, a sértetti telefontokra, illetve a biológiai anyagmaradványok autoszómás- és Y-kromoszómás markereinek meghatározására terjedt ki. A férfiági leszármazási markerek vizsgálatával kombinált genetikai profil meghatározás Magyarországon először, a bűnügyi DNS nyilvántartás és rokonsági kapcsolatok számszerű valószínűsítésének összekapcsolásával segítette a nyomozást. (Klinga és tsai., 2016)

A hetedik – Ez állati

2016. március 31.: Egy természetvédelmi őr telefonon bejelentést tett, hogy aznap reggel Sellyén a villanyoszlopon levő fészékben lelőttek egy fokozottan védett fehér gólyát. A szemle során mintavételi pálcával vérgyanús szennyeződéseket rögzítettek. Öt nappal később a kisváros erdős külterületén elrejtett, műanyag zsákba csomagolt, lefejezett gólya tetemre bukkantak. Az eljáró hatóság genetikai vizsgálatot rendelt el, mely Magyarországon először, fokozottan védett élő szervezet egyedére elkövetett természetkárosítás büntetőjében az igazságügyi genetikai vizsgálatokat vadvilági eredetű biológiai anyagmaradványok azonosítására terjesztette ki. (Zenke és tsai., 2019)

Napjainkban az – eltérő, esetenként ellentmondó jogi környezet mellett is – a nemzetközi tendencia, hogy részben a bűnözési gyakorlat, a bűnözői kreativitás, esetleg a pereskedési hajlam megváltozásának köszönhetően a törvényszéki eljárásokba különböző tudományterületek, szakterületek, foglalkozások vagy művészeti ágak képviselőit egyre gyakrabban vonják be. A szigorúan tudományos megközelítéseken és a fogalmi jelentések tisztázásán túlmenően azonban az is lényeges kérdés, hogy a különféle tudományterületek miképpen integrálhatók hatékonyan a jogalkalmazás vagy a bűnügyi nyomozás szolgálatába. A genetikát – az informatika mellett – sokan a 21. század tudományának tartják, ezeken a területeken az új ismeretek megjelenése még a laikusok számára is

érzékeltetően felgyorsult. A molekuláris genetika számos élőlény genomiális DNS-szekvenciáját tárta, illetve tárja fel, amit jelenleg egyetlen, megfelelően felszerelt laboratórium napokon belül képes teljesíteni. Mindez teret enged a nem emberi eredetű biológiai anyagmaradványok igazságügyi elemzésének is. A korábban különböző tudományterületek határmezsgyéjén kialakuló, DNS alapú azonosítással foglalkozó igazságügyi genetika napjainkban önálló tudományterületként a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás integráns részét képezi, egyúttal mélyreható változásokat is indukált a bűnügyi tudományok terén. (Bell és tsai., 2018) Megfelelő módon elvégzett vizsgálatainak nemzetközileg is elfogadható bizonyítékként szolgálják szinte minden ország egyébként önálló büntetőeljárás szabályrendszerét, számos vonatkozásban kiszélesítve a bűncselekmények felderítésének és bizonyításának lehetőségét (Pádár és tsaiés tsai., 2001a). Fenti esetek a komplexitás igénye nélkül reprezentálják azt a fejlődési folyamatot, amely révén a genetika eszköztárának igazságügyi felhasználása az elmúlt huszonöt év alatt Magyarországon is megkerülhetetlenné vált.

Szerológia vs. DNS, minta, mintabiztosítás, kontamináció, problémás minták

Az igazságügyi genetika Magyarországon betöltött jelenlegi szerepét ismerve talán nehezen képzelhető el az a kezdeti, konzervatív szakmai- és jogi dogmákkal párosuló szkepticizmus, ami hazai kialakulását jellemezte. A kriminalisztikai gyakorlatban évtizedeken át többé-kevésbé sikeresen használt szerológiai vizsgálatok jelentették azt a szakmai alapot, amire építeni lehetett, ugyanakkor a régi keretek feszegetése, kitágítása sok olyan erőfeszítést is igényelt, melynek hasznosítása nagyobb hatékonysággal is történhetett volna. Mégis, talán a társadalmi-politikai változásoknak is köszönhető korszellem nyitottságából fakadóan – habár évek alatt, de – nemzetközi viszonylatban sem lemaradva, az igazságügyi orvostan egyik interdiszciplináris területe nálunk is átkeresztelődött igazságügyi hemogenetikára (Lontainé és tsaiés tsai., 2002), majd genetikára. (Pádár, 2005)

Annak ellenére, hogy a szerológiai vizsgálatok számtalan biológiai anyagmaradványnál korlátokba ütközött (Woller, 1997), az új technológia rendszer-szintű megalapozásának innovatív igénye sokáig csak a drága jelzőre egyszerűsödött. Nem véletlen tehát, hogy az első eseti alkalmazásától számítva viszonylag hosszú ideig csak kiegészítő szerepkört töltött, tölthetett be a magyar szakértői gyakorlatban. A példák azt mutatják, hogy a tudományos-technológiai élvonallal szemben fennálló fejlettségi deficit tolerálható mértéke néha még előnyöket is hordozhat. Ennek nyeresége a sikertelen vagy kudarcba forduló fejlesztések

elkerülésében mutatkozik meg. Habár az első igazságügyi célú – egyébként családgyógyítás miatt elvégzett – alkalmazásnak tulajdoníthatóan közismertté vált DNA fingerprint (DNS-ujjlenyomat) fogalmához kapcsolódó módszertant (Jeffreys és tsaiés tsai., 1985), a restrikciós fragment-hosszpolimorfizmust (RFLP) szórványosan Magyarországon is kipróbálták (Lászik és tsaiés tsai., 1995), azonban bűnügyi alkalmazása – több, nálunk fejlettebb országtól eltérően – nem történt meg. (Woller és tsaiés tsai., 1997) Ennek köszönhetően Magyarországon a későbbiekben nem vált szükségessé az a költséges procedúra, amely az élenjáró országokban lezajlott, és sajátosságai miatt az igazságügyi felhasználásból kivezetésre került módszerekkel generált adatbázis⁴ jellegű genetikai adatok konvertálását igényelte. A biológiai minta DNS tartalmának originális mennyiségét felhasználó RFLP technika mellett ugyanis a 80-as évek végén, az eredeti tartalom művi, in-vitro felsokszorozásán, az úgynevezett polimeráz láncreakción (PCR) alapuló eljárások jelentek meg. (Gyllensten, 1988) A HLA-DQA marker az új, PCR technikával megvalósított, tudományos irodalomban először közölt genetikai tipizálása ugyanakkor már négy év múlva (vesd össze: Az első.), 1992-ben a magyar törvényszéki eljárások részévé vált. (Pádár, 2005)

A közvetlen hazai illetve informális nemzetközi tapasztalatoknak köszönhetően a nem szövetspecifikus vizsgálat (vagyis különböző típusú biológiai anyagmaradványokból nyerhető kompatibilis információ) felismerése, valamint a rendkívül csekély mennyiségű bűnjelmintákból is nagyfokú kizárást, illetve származási valószínűsítést eredményező vélemények iránti jogalkalmazói elköteleződés miatt fokozódó igény merült fel a DNS törvényszéki alkalmazására a bűnügyi és a polgári jogi (vélelmezett szülőség) esetek terén egyaránt. (Woller és tsaiés tsai., 1997) Így 1997-re már több száz ügyben, mintegy négyezer bűnügyi minta vizsgálata történt meg. (Pádár és tsaiés tsai., 1997)

Az új vizsgálati lehetőségek új kihívásokat is jelentettek. A fejlesztéstől a gyakorlatig tartó átmenet viszonylagos gyorsasága a hatóság számára nyújtott informális csatornák vagy továbbképzések (Pádár és tsaiés tsai., 1994a; és tsai., 1994b; és tsai., 1994c) mellett sem volt képes a berögzült konvenciók megfelelően hatékony átformálására, ami a nemzetközi példákhoz hasonlóan (URL2) Magyarországon is konfliktusok forrásává vált. A DNS-molekula kívánt szakaszának detektálását lehetővé tevő extenzív felszaporítása, amplifikálása nemcsak pozitív lehetőséget, hanem az eljáró hatóságok számára addig nem tudatosult rizikót is jelentett a biológiai minták kriminalisztikai felhasználásában. (Pádár, 1995) A megnövelt érzékenység a minta teljes DNS tartalmára

vonatkozik, ami magában foglalja nemcsak a vizsgálni kívánt cél-fragmenseket, hanem a járulékosan rá-, illetve belekerült különböző eredetű, szennyezésként definiálható örökítő anyagok összességét is. A kontamináló DNS, illetve annak forrása legtöbbször nem észlelhető, így a helyszínen, boncteremben, laboratóriumban történő aktivitás, az eljárásban szereplő folyamatok sorrendisége – beleértve a különböző szakértői vizsgálatok sorrendiségét is – megváltoztathatja, megkérdőjelezheti vagy el is lehetetlenítheti a szakértői vizsgálatok eredményét. (Kovács és tsaiés tsai., 2015) Mindezek fokozott jelentőséggel érvényesültek és érvényesülnek az eljárások későbbi szakaszában, a bíróság előtt. (Pádár és tsai. 1997) A vizsgálható és az eljárás számára releváns minták elvesztése, figyelmen kívül hagyása (Christianson, 2006) még kontrollált körülmények mellett is megvalósulhat. A helyszín vizsgálatának hiányosságai, a többé-kevésbé degradált tetemek bonctermi mintabiztosítási protokollja (Pádár és tsaiés tsai., 2018a), valamint a látszólag helyesen, esetenként a vizuális észlelettel is megerősítve, mégsem megfelelő módon vagy eszközzel történő mintavétel miatti hiba a legkülönbözőbb esetek – általában légyszöveti – mintatípusainak széles spektrumát érintheti. (Zenke és tsaiés tsai., 2017)

A légyszöveti mintatípusok egy része nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is transzferábilis, azaz felületről-felületre átvihető. Ez sok esetben rendkívül előnyös a kriminalisztika számára, mivel az elkövető olyan felületeken hagyhat biológiai nyomot, melyek a hétköznapi gondolkodás vakfoltjába esnek, így nagymértékben megnövelik számos bűncselekménytípus sikeres felderítését és bizonyítását. Az emberi testet túlnyomó részben ugyanis megújuló sejtek (szövetek) alkotják, így a sejtmeújulás-sejtvesztés környezeti interakciója többféle biológiai mikronyomot hozhat létre, melynek eredeti DNS-mennyiségét a PCR amplifikálni képes. Természettudományos paradigmaként, a csodát véletlenként értelmezve azonban kijelenthető, hogy az előnyök környezettől függően hátrányként is manifesztálódhatnak, így a felsokszorozás nem csak a kívánt jelet (például az elkövető tulajdonságát), hanem a zajt, a szennyező DNS tulajdonságát is érinti. Ez a jelenség sokszor nemcsak a releváns információ módosulását – egyszemélyi genetikai profil helyett több személytől származtatható keveredés detektálását –, hanem annak eltűnését, helyette ugyanakkor dezinformáló biológiai nyomhagyó kimutatását jelenti. (Pádár és tsaiés tsai., 1996)

Éles különbséget kell tenni ugyanis a vizsgálatra kerülő minták között abban, hogy azok mintavételi körülményei mennyire ismertek és kontrolláltak. Ennek megfelelően lényeges különbség van az ismeretlen eredetű és előzményű (például bűncselekmények helyszínéről biztosított), illetve a szigorú előírásoknak megfelelő (például személyi összehasonlító) minták között. Az általános vélekedéstől eltérően a DNS-vizsgálatok nem egyformák, többek között a klinikai,

4 Az első generációs adatbázisok az RFLP módszerrel végzett vizsgálatokra épültek. Vesd össze jelen tanulmány Adatbázisok, nyilvántartások, statisztika című fejezetével.

medicinális és igazságügyi felhasználás vonatkozásában sem. A célok és eljárások különbsége különös jelentőséggel bír az eseti kihívásokat reprezentáló, diverz bűnügyi mintatípusok vonatkozásában. A személyi összehasonlító minták eredeti állapotot megőrző, körültekintő, bomlási folyamatokat minimalizáló, megfelelő mennyiségű biztosítása, optimalizált vizsgálati rendszerben történő analízise a jó minőségű és elegendő mennyiségű analitikai adat interpretálásának egyértelmű sikerét és megbízhatóságát garantálja. Ezen kondíciók összessége a bűnügyi helyszínek mintáira számottevően nem jellemző, és még a megfelelőnek és optimálisnak tartott minták is szeszélyesen sajátos módon viselkedhetnek a szakértői eljárás során. (Butler, 2012) A biológiai minták életszerű leképződéséből származó összetettsége, több személyre visszavezethető eredete több bűncselekmény típusban (testi sértés, szexuális erőszak) is elkerülhetetlen, természetes. (Egyed és tsaiés tsai., 1998) Ezek mellett az eszközhasználat (Egyed és tsai és tsai., 2003) vagy egyszerűen a megragadás, az egyszerű érintések is létrehozhatnak olyan biológiai nyomokat és mikronyomokat, amelyek összetett vagy komplex értékelést igényelnek. (Belső és tsaiés tsai., 2002) Az anyag nagyon kis mennyisége, illetve nagyfokú degradálódása a vizsgálati mintában önmagában is okozhat olyan analitikai egyenetlenségeket, melyek az eredmények interpretálását rendkívül megnehezíthetik. (Pádár és tsaiés tsai., 2003) Amennyiben ez még olyan gyatra, fél-professzionális mintabiztosítási gyakorlattal is párosul, ami figyelmen kívül hagyja, esetleg nem ismeri, vagy nem ismeri fel a biztosítandó minta eredeti természetéből fakadó jellemzőket és korlátokat, akkor a szakértői vizsgálat érdemben ellehetetlenül. A vizsgálati módszerek fejlődése, érzékenységének növelése ezt a jellegű problémát mindeztáig nem tudta orvosolni. Egy mintavételi pálcára biztosított, nem eredendő, hanem átvitt (transzfer) DNS nyom még a biztosítás helyének feltüntetése mellett is olyan szubjektív elemekkel rendelkezhet, mint a nyombiztosító eszköz és anyag minősége, adekvát volta, előélete, története, használatának megfelelősége, a mintabiztosító manuális készsége és sajátossága, ami fokozhatja a polimeráz láncreakció egyébként is fennálló sztochasztikus jellegét. Fentieknek köszönhetően az eseti (helyszínről származó) minták értelmezése, véleményezése olyan mértékű félreértés kockázatát is jelentheti, aminek védhetősége szakmai szempontok alapján akkor is esélytelen, ha a véleményező esetleg kísértésbe esik és azt megpróbálja. (Butler, 2015) A komplex genetikai bizonyíték interpretálása során a kiindulási hipotézis(ek) definiálása a bíróság feladata⁵, és – habár a kognitív torzítás

⁵ A statisztikai valószínűség numerikus kifejezéséhez szükséges kiindulási hipotézis meghatározása, habár a magyarországi gyakorlatban ez nem jellemző, a jogalkalmazó (bíróság) feladata, nem a szakértőé. Vesd össze jelen tanulmány Tudomány és szakértelem című fejezetével.

(Kovács és tsaiés tsai., 2017), mint jelenség ismerete, csökkentése a szakértői munkafolyamat része –, a jogalkalmazás redundáns jellegéből fakadóan annak mérlegelése, figyelembevétele a bizonyítékok teljes körű feltárása során a bíró számára is szükséges lehet. Az újabb technológiák lehetőségeire támaszkodva folyamatosan történnek kísérletek a problémakör laboratóriumi munkával történő kompenzálására – ami kevert profilok értelmezésekor akár megoldáshoz is vezethet (Anslinger és tsaiés tsai., 2019) –, de az is nyilvánvaló, hogy az olcsóbb, egyszerűbb és az egyértelmű interpretációnak alapot jelentő megoldáshoz vezető út a releváns minták professzionális biztosítása.

A forenzikus tudományokkal szemben támasztott követelmények célzott, tervszerű és szabályozott megvalósítása során nem feledkezhetünk meg azon kognitív technológiák szerepének átfogó vizsgálatáról sem, amelyek az igazságügyi szakértők eljárási garanciákkal átszőtt tevékenységében egyes információfeldolgozási műveletek elvégzésére hivatottak. Mivelhogy a szakértői bizonyítás hatékonyságának előmozdítására törekvő rendszerek téves útra terelhetik a forenzikus logikán nyugvó azonosítás folyamatát, fel kell mérnünk e kognitív szereplők (ember-gép) között végbemenő információtranszfer minőségét és mennyiségét. Megjegyezzük, hogy a jelenség következőkben részletezett ismertetése során jól látható, hogy míg külföldön ez a tudományos diskurzus középpontjában van, hazánkban ugyanakkor csaknem ismeretlen.

A forenzikus azonosítás folyamatában – az informatika fejlődésével párhuzamosan – az igazságügyi szakértőkre kiemelkedő szerep hárul. (Risinger és tsaiés tsai., 2002) Az igazságügyi genetika területén ez különösen igaz a több személytől származó, kevert biológiai anyagmaradványok vizsgálata során. Az ismeretlen mintahagyó személyek valós számának meghatározása, a kevert biológiai nyomban jelenlévő részleges DNS-profilok definiálása, valamint a közeli rokonoktól, avagy a különböző populációs csoportba tartozó személyektől származó genetikai profilok, illetve ezek kombinációinak statisztikai interpretációja jelenleg meglehetősen problematikus. Mindez a már említett minta-kontamináció (Kovács és tsaiés tsai., 2015) – esetleg későn felismert (Thompson, 2013) – rizikójával együtt tovább növeli a feladat komplexitását. Ezért különös figyelmet kell szentelnünk a szakértői véleményalkotás teljes folyamatában az emberi kogníció neurobiológiai architektúrájának a korai információszerzéstől az azonosító tárgyak laboratóriumi vizsgálatán át, egészen a szakértői következtetések levonásáig. Az újabb kutatások eredményei azt hangsúlyozzák, hogy a fogalom-, ítélet- és következtetésalkotás mind központi összetevői e különleges szakértelem birtokában végzett hivatásnak. (Dror, 2015a) A forenzikus logika vizsgálata során azonban nem feledkezhetünk meg a technológia szerepéről sem. A kognitív technológiák napjainkban már szükségszerű elemei

a forenzikus azonosításnak, így fel kell tárnunk és meg kell értenünk a használatukból fakadó potenciális veszélyforrásokat is. (Dror, 2005)

Az emberi kogníció olyan összetett rendszeren alapul, amelynek információfeldolgozó képessége bizonyos szempontokból korlátozott. Az emberi agy ezért egyszerűsítő mechanizmusokat – így például felülről lefelé haladó megismerési folyamatokat⁶, tömbösítést⁷ vagy szelektív figyelmet⁸ – alkalmaz, amelyek segítségével enyhít kognitív terheltségén. (Dror, 2015b) Annak ellenére, hogy e mechanizmusok a tapasztalat – így különösen a szakértelem – révén folyamatosan erősödnek, ugyanakkor az emberi kogníció hatékony és eredményes működését tévútra is terelhetik. (Matlin, 2013) Előzetesen megszerzett tapasztalataink, elvárásaink és szükségleteink torzíthatják az anyagi világ jelenségeinek feldolgozását. (Raymond, 1998) E kognitív tényezők akkor válnak különösen meghatározóvá, amikor rossz minőségű, bizonytalan és nehezen meghatározható információk képezik döntéshozatalunk alapját. (Dror, 2011) A forenzikus azonosítás és az emberi megismerés természetének vizsgálata ily módon napjainkban egy új kutatási területre hívja fel a figyelmet: a forenzikus kognitív infokommunikációra. (Kovács és tsai., 2017) Fontos megjegyeznünk, hogy a kognitív szennyeződések jelenléte nem jelenti feltétlenül azt, hogy a levont következtetések hibásak volnának, avagy azok hiányában egészen más konklúzióra került volna sor, hiszen annak kimenetele függ a döntési határértéktől és a szennyezettség mértékétől is. (Dror, 2009) A számítástechnika fejlődésének köszönhetően azonban egyre több olyan szakértői feladat áll karnyújtásnyira az emberéhez hasonló kognitív műveletek végrehajtására képes technológiától, amelyek egykoron csupán különleges szakértelem birtokában voltak végrehajthatók. (Dror, 2007)

A forenzikus azonosítás szaktudományain belül a kognitív infokommunikáció (Baranyi, 2015) egyre több aspektusban nyilvánul meg. A kognitív technológiák képesek olyan információkat tárolni, szolgáltatni a szakértők számára, amelyekkel a nyomokat és anyagmaradványokat még hatékonyabb vizsgálatnak tudják alávetni. Enyhíthetnek a szakértő kognitív terhelésén, a rájuk bízott feladatok végrehajtásával – mintegy a szakértő árnyékában működve, működtetve – az emberi kogníció korlátait szélesítik ki. Másrészt a szakértőkkel szoros összhangban, együttműködve, működtetve például a multikomponensű profil keveredések vagy a rokonsági kapcsolatok számszerű valószínűsítésének elemzésénél (Klinga és tsaiés tsai., 2016) olyan hatalmas méretű adatbázisok

6 Az információk feldolgozását előzetes elvárások, tapasztalatok alakítják.

7 Az információk rendező elvének módosítása.

8 Bizonyos információk figyelmen kívül hagyása.

létrehozását, összekapcsolását és vizsgálatát teszik lehetővé, amelyet nélkülük szinte lehetetlen lenne kivitelezni. Harmadrészt, a technológia és az automatizálás lehetőségét kihasználva, a szakértői közreműködést jelentősen redukálva, illetve kiváltva tölthetnek be jelentős szerepet a forenzikus azonosítás folyamatában (például légalkohol koncentráció mérése szakértői kalibráció mellett).

A forenzikus kognitív infokommunikáció jelenségét voltaképpen két végpont között kell értelmeznünk. Amíg az egyik oldalon a mindenféle technológiai támogatást mellőző emberi megismerés áll, addig a másik oldalon egy olyan mesterségesen létrehozott kognitív rendszer, melyben immáron a technológia bír különleges szakértelemmel. (Dror, 2010)

A forenzikus azonosítás számos területén – ezért a szerzőkben is – kételyek merülnek fel afelől, hogy e két kognitív szereplő vajon az azonosítás folyamatában kiegyensúlyozott módon működik közre, avagy melyik, mikor tölt be dominánsabb szerepet a másiknál? Ahhoz, hogy a forenzikus tudományok területén a lehető legtöbb pozitívítást juttassuk érvényre az ember és a technológia interakciójából, először is meg kell értenünk a forenzikus kognitív infokommunikációban rejlő lehetőségeket és kockázatokat. A szakértők és a kognitív technológiák között létrejövő kommunikáció sikere a kognitív folyamatok megfelelő szétosztásán, így az általuk nyújtotta előnyök felhasználásán, illetve gyenge pontjaik mellőzésén alapul. E kognitív technológiák ugyanis az esetek többségében kizárólag a használatukra vonatkozó műszaki utasításokkal kerülnek telepítésre, figyelmen kívül hagyva az egyes kognitív szereplők között megvalósuló kommunikáció optimalizálását, az emberi megismerés modern számítógépes környezethez való alkalmazkodását, vagy az abból fakadó kognitív torzítások minimalizálását. (Dror és tsaiés tsai., 2011)

A fentiek alapján megállapítható, hogy mind a szakértők, mind pedig az általuk felhasznált technológiák erős, ugyanakkor sebezhető kognitív elemekkel rendelkeznek. A közöttük megvalósuló kognitív infokommunikáció ezért mielőbbi harmonizációra szorul. Az ember-technológia interakció megértése, valamint annak kognitív szereplői által nyújtotta előnyök integrálása kulcsszerepet játszhat a további leghatékonyabb, illetve leghatásosabb forenzikus technológiai fejlesztésekben.

Technológiai fejlődés, markerek, populációk

Az új kihívások és igények is új vizsgálati fejlesztéseket indukálnak, ami a kezdetektől fogva jellemző. (Pádár és tsaiés tsai., 2018b) Nem alaptalan tehát az informatikával történő párhuzamba állítás, annál is inkább, mivel a kezdeti

manuális (vesd össze A második című fejezettel) vizsgálatokat (Woller és tsaiés tsai., 1995; és tsai., 1996) követő analitikai módszerek már az IT támogatta berendezések segítségével történtek. (Füredi és tsaiés tsai., 1997) A genetikai vizsgálatok információs-technológiai igényeit egyrészt az fokozta, hogy a VNTR markereket (változó számú, tandem szerűen ismétlődő szakaszokat tartalmazó, például D1S80) a gyakorlatban újak váltották fel. (Woller és tsaiés tsai., 1997) Ezekben az STR markerekben (short tandem repetition) a változó számú, tandem szerűen ismétlődő szakaszok a VNTR-eknél rövidebbek, így nemcsak a fizikailag rövidebb szakaszok felsokszorozására nyílt lehetőség a bomlottabb, régi biológiai anyagmaradványokból, hanem válogatott csoportosításukkal a későbbiekben több tulajdonság egyidejű, együttes, úgynevezett ko-ampifikálását is el lehetett végezni. (Kozma és tsaiés tsai., 1998) Könnyen belátható, hogy ezekkel a multiplex vizsgálatokkal egyszeri, csekély mennyiségű DNS felhasználásával sokkal több tulajdonság meghatározása vált napi rutinná, ami nemcsak az analitikai folyamatban (Füredi és tsaiés tsai., 1997), hanem az adatok nyilvántartásában is egyre inkább az információs technológiára támaszkodott.

A több markert (lokusz) felölölő, az apától és az anyától újrateveredve öröklődő, rekombináldó tulajdonság- (allél-) együttesek, a genetikai profilok immár az egyed azonosságának megállapítását célozták meg. Na, de mennyire egyedi is az a DNS profil? A jogalkalmazói kérdés megválaszolásához az igazságügyi genetikai olyan háttérvizsgálatait kellett elindítani, aminek közvetlen hasznát a véleményekben feltüntetett genetikai profil gyakoriságában, illetve a hipotézis-tesztelésen alapuló valószínűségi hányadosban (Likelihood Ratio: LR) kell keresni. Ezekhez a numerikus értékekhez a releváns népesség-csoportok (esetünkben a Magyarországhoz köthető populációk) reprezentatív felmérése vált szükségessé ahhoz, hogy a bűnjelmintákból végzett vizsgálatokat (vesd össze: A második című fejezettel) értékelni lehessen. A folyamatos adatbővítés (Füredi és tsaiés tsai., 1998; Egyed és tsaiés tsai., 2000; Füredi, 2003; Egyed és tsaiés tsai., 2006a) nemcsak a magyarországi igazságügyi munkát, hanem a tudományterület nyílt forrású, nemzetközi adatbázisait (URL3; URL4) is gyarapította. Az adatbázisok konstrukciója és szakmai felügyelete napjainkban is módot ad a különböző, nemcsak európai országokban élő etnikumok adatainak összehasonlítására.

Törvényszéki kontextusban a genom (a sejtek genetikai állományának összessége) különböző jellemzőkkel bíró (sejtmagi–nem sejtmagi, kódoló–nem kódoló, egy pont–egy szakasz, csak–nemcsak szekvenciálisan változó, rekombináldó–nem rekombináldó) részei lehetnek érdekesek. A markerek kiválasztása egyaránt igényli a szakmai, illetve jogi és etikai megfontolásokat. (Ram, 2015) Az X-kromoszómán lokalizált tulajdonságok iránti érdeklődés leginkább

a hiányos (kérdéses) szülősséggel párosuló polgári perekben mutatkozik meg, ahol az egyébként használt, rekombináldó markerek nem biztosítanak kellőképpen magas valószínűséget a leszármazás megállapításához. (Pamjav és tsaiés tsai., 2011) A férfiakban és nőkben eltérő számban jelenlévő X-kromoszóma részben rekombinációs (anyai), részben nem rekombináldó (apai) variációjának kriminalisztikai aspektusából a kevert helyszíni minták természetének megállapításához adhat segítséget. A genetikai változatosságot egyébként legnagyobb mértékben a genom egy-egy pontján, egyetlen nukleotid (a DNS szerkezeti egysége) pozícióban megnyilvánuló variabilitások – egy nukleotidos, szubsztitúciós polimorfizmusok (SNP) – jelentik. Mivel csak négy különböző nukleotid alkotja a DNS-láncot, a polimorfizmus meglehetősen korlátozott, annál is inkább, mivel kettő vagy több mutáció megjelenése az adott pozícióban meglehetősen ritka. Ezért, habár leírtak tri- és tetra-allélikus SNP-eket is, a tömeges előfordulás miatt ezeket a markereket bi-allélikus markerekként csoportosítjuk. A fentebb említett, egy-egy szakaszon több előforduló tulajdonság lehetőségét hordozó (például STR) lokuszokat ezzel szemben multi-allélikus markerekként tartjuk számon. Belátható, hogy az egyedek megkülönböztetéséhez a kevésbé variábilis tulajdonságokból számszerűen több vizsgálatra van szükség. Mivel az SNP-k stabilabbak, kevésbé mutálódnak, mint az STR-ek, történtek fejlesztések az individualizáláshoz kapcsolható felhasználásukhoz, de az STR markerek dominanciáját és nyilvántartási szerepvállalását napjainkig nem tudták megingatni. Szerepvállalásuk a szintén bi-allélikusnak tekinthető inszerciós–deléciós markerekkel együtt azonban jóval nagyobb jelentőségűnek bizonyul a populáció-diverzitás, a földrajzi, etnikai eredet (Kis és tsaiés tsai., 2012) tisztázásánál, illetve a látható, fenotípusos jelek meghatározásánál (Kozma és tsaiés tsai., 2013), ami a bűnügyi nyilvántartások mellett az igazságügyi genetikai újabb, nyomozást segítő lehetőségeit jelenti. (Kayser és tsaiés tsai., 2017)

A szexuális bűncselekmények férfi–női keveredésű anyagmaradványai, a nagymértékben bomlott vagy égett holttestek és csontmaradványok, illetve a releváns hozzátartozók hiánya a polgári származási perekben új marker csoportok igényét hozták felszínre, melyek a köztudatban leszármazási markerként terjedtek el. Ezek a genetikai jellemzők az úgynevezett testi kromoszómás (autoszómás) tulajdonságoktól eltérően generációról–generációra szinte változatlanul öröklődnek, így nem közvetlenül az egyed azonosságára, hanem annak leszármazási vonalára adnak felvilágosítást, természetesen kisebb megkülönböztetési eséllyel, mint a rekombináldó markerek. Az anyai leszármazást alátámasztó, nem a sejtmagban, hanem a mitokondriumok DNS-ében található szakaszok variánsait haplotípusoknak nevezzük. Vizsgálatuk rendkívül bomlott (vesd össze A második című fejezettel), vagy sejtmagi DNS-t egyáltalán nem tartalmazó biológiai

nyomokból, illetve nyomtranszferekből is információt biztosít. (Egyed, 2007) A megkülönböztetést (polimorfizmust) a mitokondriális DNS (mtDNS) homológ szakaszain tapasztalható szekvencia (nukleotid-sorrend) eltérések jelentik, amit a nemzetközileg referenciaként elfogadott szekvenciához illetve pozícióként definiálunk. Az öröklődés jellege miatt a haplotípusok nem egyediek, az egyezés esetén magyarországi populációs adatokra is épülő, megfigyelési gyakoriságon alapuló, véletlen egyezési valószínűséget kalkulálunk. (URL3) Mivel a vizsgálat érzékenysége a sejtmagi DNS-vizsgálatokhoz mérten is akár ezerszer nagyobb, belátható, hogy a technikai kivitelezéshez rendkívül szigorú követelmények megvalósítása és betartása szükséges, ami meglehetősen nagy anyagi forrásigényt jelent. A megvalósítási nehézségek a módszer korai megjelenéséhez képest meglehetősen késleltették a rutinszerű alkalmazás lehetőségét. (Brandstatter és tsai.és tsai., 2007; Egyed és tsai.és tsai., 2007)

A férfiági leszármazást bizonyító Y-kromoszómán elhelyezkedő lokuszok összességéről, hasonlóan a mitokondriális polimorfizmushoz, haplotípusokról beszélünk. Az Y-haplotípus a mintákban található, kizárólag férfi eredetű összetevők apai ágú rokonsági vonalának meghatározására alkalmas. (Füredi és tsai., 1999; Egyed és tsai., 2006b) Kriminálisztikai jelentősége több szempontból is alátámasztható, és nem csak abban áll, hogy a nemi bűncselekmények kevert váladékaiból a férfi eredetű komponens(ek) kimutatása – azok abszolút és relatív csekély mennyisége mellett is – lehetővé válik. A férfiági rokonság megállapításának lehetősége többek között a nyomozás folyamatának támogatásában is új dimenziót nyitott. Habár történetek kísérletek az autoszómás markerek alapján a genetikai profilok (etnikai) eredetének valószínűsítésére vonatkozóan is (Klitschar és tsai., 2003), gyakorlati alkalmazásuk nem hozott érdemi sikereket. A testi kromoszómális markerek genetikai profilját azonban a haplotípus információval kiegészítve esetenként az egyéb kevert anyagmaradványokban kimutatott allél-donorok genetikai rokonságára biztosabban lehet következtetni. Két személy közel azonos mennyiségű DNS-éből származó, azonos férfiági leszármazást mutató kevert genetikai profiljának szakértői interpretálása⁹ – ami ugyan a helyszíni minták esetén rendkívül bonyolult lehet (Ram, 2016) – a testvéri kapcsolatot, a térben és időben különböző helyszínekről biztosított minták elemzése pedig csoportos és sorozatos elkövetést is valószínűsíthet (vesd össze A negyedik című fejezettel). Az Y-haplotípusok egyezése esetén a mitokondriális haplotípusokhoz hasonlóan populációs adatokra épülő, megfigyelési gyakoriságon alapuló véletlen egyezési valószínűséget kalkulálunk. (URL4) Ismeretlen elkövető esetén bűnügyi nyilvántartási támogatás

9 A szakértőt, illetve szakértői interpretálást meg kell különböztetnünk az analitikustól és az analízistől. Vesd össze jelen tanulmány Tudomány és szakértelem című fejezetével.

nélkül a tájékozódó jellegű szűrővizsgálat a leszármazási vonal visszakövetésével nagyobb potenciális elkövetői kört ölelhet fel, ami a kizárások szempontjából is jelentős segítség lehet a nyomozások során (vesd össze Az ötödik című fejezettel). Az átörökítés „szinte változatlan” jellege természetesen nem jelent állandóságot a stabilabb, illetve gyorsabban megváltozó (mutálódó) tulajdonságok vizsgálatának kombinálásával a férfiági rokonsági kapcsolatok még inkább pontosíthatók. (Alghafri és tsai., 2018) A hosszbeli különbséggel rendelkező markerek mellett kiegészítőként a filogenetikai információt is hordozó, a mintahagyó geográfiai, etnikai eredetét valószínűsítő, Y-kromoszómás, bi-allélikus markerek (SNP polimorfizmusok) felhasználására is van mód, de ez kriminalisztikai szempontból nem bír meghatározó jelentőséggel. (Vágó–Zalán, 2012)

Adatbázisok, nyilvántartások, statisztika

Ahogy azt már korábban említettük, a törvényszéki genetika és az informatika kapcsolata szinte a kezdetektől fennáll. A megfigyelésekből (detektált vizsgálati eredmény, adat) analízissel létrehozott információ (a detektált eredmény allélként történő azonosítása) egyre nagyobb számban történő generálása meglehetősen korán tette szükségsszerűvé azok szoftveres algoritmusok által támogatott, rendezett csoportosítását, kezelhetőségét és archiválását. Az adatgyűjtés számos forrásból táplálkozott, melynek éppúgy részét képezte a helyszínen történő mintavétel (helyszíni mintabiztosítás), mint a személyi mintavétel (gyanúsítottak, elítéltek, hozzátartozók, egyéb önkéntesek), vagy éppenséggel a laboratóriumi eljárás alatt történő mintavétel és adatgyűjtés. Nem hagyható figyelmen kívül a tudományos adatgyűjtés sem (URL5), hiszen egy strukturált adatbázis kialakításának első lépése annak eldöntése, hogy mi legyen a nyilvántartott adat. Ez a döntéshozatal megalapozottan csak tudományos, technikai, törvényi és etikai szempontoknak való megfeleltetés után lehetséges. Az adathalmazok bővülésével kormányzati, illetve privát adatbázisok szerveződtek. Léteznek nemzeti, szövetségi és nemzetközi szinten szerveződők, illetve nyilvánosak (URL3, URL4) és zárt informatikai hálózatban elérhetőek, de igazságügyi szempontból a megbízhatóság és a hitelesség ellenőrzése, validálása minden esetben, s nemcsak a szakmai szempontok, hanem IT valamint jogi, törvényességi szempontok alapján is szükséges. A képet árnyalja, hogy már vannak ismert példák a helyi, sokszor a hatóság keretein belül létező, de nem, illetve nem teljes mértékben a törvényességi feltételeknek megfelelő, azok alapján ellenőrzött adatbázisokra is, melyek kriminalisztikai hasznossága ugyan nem zárható ki, de jogalkalmazói szempontokból mindenképpen ambivalensek és vitathatók. (Murphy, 2015)

A DNS-profil nyilvántartás adatai alkalmasak lehetnek a populáció-genetikai jellemzők statisztikai re-interpretálására (Szabolcsi és tsai., 2015), de mindemellett – mintegy a rendőrségi adatbázisok speciális megnyilvánulásaként – nemcsak genetikai, hanem kriminalisztikai, kriminológiai szempontú információt is nyújthatnak. Zárt hozzáférése azonban nyilvánvalóan szűk határt szab azoknak a kutatásoknak, amelyek akár a hatékonyság, akár a megelőzés szempontjából elemezhető eredményt produkálhatnak. Habár néhány jogi aspektusú diplomamunka, elemzés a magyar DNS nyilvántartással kapcsolatosan is készült az évek során, ezek tudományos szempontú impaktja nem igazán értékelhető. Az esetleges összefüggések megállapítása, feltárása segíthetne tisztázni például, hogy van-e, és hogyan alakul a találati hatékonyság a magyar nyilvántartásban a helyszíni minták szemben a személyi minták számának és arányának változásával, kimutathatók-e, és milyen mértékűek például az inter-populációs, etnikai és migrációs megoszlások. A genetika innovatív, tudásszintű alkalmazásával (vesd össze A hatodik című fejezettel) ugyanis az adatbázis adataiban a genetikai profilok rokonsági kapcsolatának elemzésével demonstratívan csökkentheti például a nyomozás idejét, költségét és a sorozatban elkövetett cselekmények lehetőségét. (Klinga és tsai.; 2016) Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a nyomozások sikeres elősegítése ellenére a bűnügyi nyilvántartásokat felhasználó rokonságvizsgálatot számos kritika is illeti. (Murphy, 2015) Nyilvánvaló, hogy a körültekintő, de sikeres alkalmazáshoz a bölcsesség szintjén történő, eseti vonatkozású szakértői mérlegelés a magasan fejlett szoftveres támogatás mellé mellett is megkerülhetetlen tényező, hiszen alapvetően tisztában kell lenni azzal, hogy pontosan milyen és melyik változó vehető figyelembe, illetve az miként használható fel az ügy speciális körülményei közepette¹⁰. A DNS nyilvántartások jelenlegi trendjei közé tartozik még a nemzeti adatbázisok kiterjesztése, számszerű adatainak növelése is – különös tekintettel a helyszíni nyomokra –, ami a nemzetközi jogi harmonizáció alapján intenzívebb nemzetközi adatcserére teszi alkalmassá. (Amankwaa, 2019) Mindezek a globális kihívások (például az elkövető nagyobb földrajzi területen történő mozgása) hatékonyabb megoldáshoz vezethetnek, bár felmerül annak a lehetősége is, hogy a nem elítélt elkövetők kriminalisztikai jellemzői az elítélteként bekerült adatbázis-donorokétól eltérő.

A DNS-vizsgálatok hasznosságát Magyarországon a jogalkalmazók eleinte csak a bizonyítási eljárásban, a személy azonosságának megállapításában tapasztalták és értékelték meg. A bizonyítás versus nyomozás szempontjából vizsgált,

¹⁰ A programok alkalmazott paramétereit változtathatók. Vesd össze jelent tanulmány Tudomány és szakértelm című fejezetével.

értékelvű jogalkalmazói megközelítések és hiányos információ alapján kialakított következtetések, a bizalom hiánya szakaszos, sokszor megtorpanásokkal terhelt folyamatot eredményezett a genetikai adatok és az információs technológia összehangolt, hatékony felhasználásában. A magyarországi DNS nyilvántartás mindezek mellett, vagy ellenére napjainkban már a magyar bűnüldözői rendszer kikerülhetetlen részét képezi. Első törvényi megalapozását tekintve a második generációs európai adatbázisok körébe tartozik (1999. évi LXXXV. tv.; Woller, 1997), genetikai alapjául STR lokuszok együttese, informatikai alapjául a kombinált DNS indexáló rendszer (CODIS) szolgál. A nemzetközi automatikus találati hozzáférést és adatcserét a Prümi Szerződés keretében rendezik. (Santos és tsai., 2017; Toom, 2018)

Ahogy arra már az előbbiekben is utaltunk, a genetikai analízis eredményét interpretálni kell. A Mennyire egyedi is az a DNS profil? kérdéshez a releváns populációs-adatbázisokban megfigyelt allél-gyakoriságokat vesszük alapul. Ezekből kalkulálható az a valószínűség, ami arra ad választ, hogy a megfigyelt genetikai profil milyen eséllyel származik inkább egy adott személytől, azzal szemben, hogy egy másik, ismeretlen személytől származna. Ha az információ jó minőségű, vizsgálati ambivalenciával nem rendelkező, egyszerű, egy személyre visszavezethető profil, az interpretáció az egyszerű probléma megoldásával jellemezhető. Az egyszerű problémát néhányunk még papír és egy ceruza segítségével is képes megoldani. Amennyiben összetett, és a mintában megfigyelt tulajdonságok száma alapján legalább két-három potenciális allél-donort kell feltételezni, úgy összetett probléma-megoldó algoritmus alapján kell kalkulálnunk. Ennek kivitelezése az előbbi módon nagyságrenddel több időt, illetve számítási hibalehetőséget jelentene. Az eseti minták jelentős része azonban – különösen, ha a mintabiztosítás nem kellőképpen professzionális – viszonylag rossz minőségű, vizsgálati egyenetlenségekkel terhelt, kevert (a potenciális donorok száma több és tág határok között adható meg) genetikai profilt képes produkálni, ami a probléma komplex megoldási igényét jelzi. A problémák megoldásánál ismét az információs technológia közreműködésére kell alapoznunk. A valószínűséget tesztelő algoritmusok, szoftverek (például LRmix Studio, STRMix, TrueAllele) szerepe egyre szélesebb körben elterjedt, egyre több szimulációt képesek végrehajtani, ami akár a legvalószínűbb és legelfogadhatóbb magyarázathoz is vezethet. Nem kétséges, az IT megoldások, szimulációk, predikciók alapját azok az egyre növekvő számú megfigyelések adják, amelyekben az egyszemélyi profilok biztos megfigyelési adatai jelentik az originális adatbázist. (Szabolcsi és tsai., 2015) Ki kell jelenteni azonban azt is, hogy akár a gépi tanulást megvalósító szoftverek esetében is felmerülnek olyan, a jog által rendkívül vitatott kérdések, amelyek nemcsak technikai

paraméterek kiválasztásával, előzetes beállításával, azok megfelelésével, megbízhatóságuknak kellő számú visszaigazolásával kapcsolatosak, hanem a döntés személyes voltával is¹¹.

Nonhumán genetika

A genetikus szakértői gyakorlatban olyan esetek is előfordulhatnak, ahol az állatok kiemelt szerepet kapnak. Lehetnek elkövetők, sértettek, szemtanúk, vagy csupán gondatlanul okoztak kárt, rosszkor voltak rossz helyen. A hatóságok részéről az állatokkal kapcsolatos bűncselekmények általában az emberrel kapcsolatos eseteknél alacsonyabb prioritást élveznek, főleg olyan országokban, ahol a gazdasági erőforrásokhoz való hozzáférés limitált. (Iyengar, 2014) A létező kategorizálás mellett is sokszor nehéz és dilemmákkal terhelt az a kérdés, mennyit ér egy állat élete? A gazdasági vagy éppenséggel illegális gazdasági értékek sokszor lehetnek irányadók, hasonlóan az illegális drogok kereskedelméhez. Valószínűleg nem véletlenül, mivel – bár sokak számára nem feltétlenül ismert – a vadvilági bűnözéssel és annak illegális kereskedelmével járó pénzmozgások az illegális drogkereskedelem nagyságrendjével azonosak. (Yadav és tsai., 2016; Nishant és tsai., 2017) Az eszmei értékek érvényre juttatása azonban sokszor nehezen – morális szempontok vagy deficitek, a felderíthetőségbe vetett hit, bizalom alapján – konvertálható bűnügyi költséggé. Tehát akkor mennyit is ér egy állatviadal áldozata vagy egy lelőtt gólya? (Vesd össze A hetedik című fejezettel.) A jogrendszerből eredeztethető kihívásokra választ adó fejlesztések (Szabolcsi és tsai., 2008) megtérülése a kriminológiai, kriminalisztikai kutatások tükrében valószínűsíthető (Browning, 2015; URL6), ezért az állatokkal, vadvilággal kapcsolatos bűnözés visszaszorítása jogalkotói, jogalkalmazói-rendészeti és társadalmi-oktatási közreműködést egyaránt igényel. Az állatok szexuális abúza sem tekinthető ritkának (Stern és tsai., 2016), ami kriminalisztikai szempontból azért érdemel figyelmet, mivel a szexuális vagy családon belüli erőszaktevők jelentős arányát képviselik azok a személyek, akik korábban állatok sérelmére is elkövettek hasonló cselekményeket. (Febres és tsai., 2014) Az olyan esetek viszont valóban ritkák, mikor egy tacskót vádolnak meg nemi erőszakkal¹².

11 Vesd össze jelen tanulmány Tudomány és szakértelem című fejezetével.

12 A 90 évek végén, egy Pest-megyei városban a felháborodott apa feljelentést tett, hogy a gyermekkorú lányát tacsó fajtájú kutyája megerőszkolta. A sértettől biztosított egyetlen fixált és szövettani festéssel kezelt hüvelykenetet andrológus szakértő és állatorvos-reproduktológus szakértő együtt vizsgálta. Habár a DNS-vizsgálatok Magyarországon már több éve léteztek, kutya azonosítására szolgáló eljárás az eset időpontjában még nem állt rendelkezésre.

Kutyák által elkövetett, gyakran végzetes kimenetelű támadások azonban éves rendszerességgel előfordulnak. A letális támadások sértettjei leginkább olyan védekezőképtelen gyermek- vagy időskorú személyek, akik általában tanúk hiányában segítséget sem kapnak. Ilyen esetekben a tanúk felismerése is korlátozott, legtöbbször annak megállapításához elegendő, hogy csak olyan, nem pedig azt a kutyát látta a tett helyszínén, illetve annak közelében. A szakértői gyakorlatban megjelenő, addig ki nem elégíthető igények motiválták azokat a fejlesztéseket, melyek segítségével az ezredfordulón az igazságügyi genetikai, ha korlátozott mértékben is, de megkezdte a nem emberi eredetű biológiai minták azonosítását Magyarországon (vesd össze A harmadik című fejezettel). A DNS biológiai univerzitása lehetővé teszi a humán igazságügyi genetikai módszertanának és ismeretének kiterjesztését a nem emberi eredetű anyagmaradványokra is, de az alkalmazható markerek túlnyomó többsége – főleg a kezdetekben – alapvetően nem igazságügyi, hanem konzervációs biológiai fejlesztésekből származott. (Pádár és tsai., 2001b) Az igazságügyi követelményeknek megfelelő felhasználáshoz a humán igazságügyi genetikai vizsgálatokhoz hasonlóan kellett, kell eljárni, ami magában foglalja a markerek igazságügyi célú (Pádár, 2006; Zenke és tsai., 2009; Zenke, 2010), és a szükséges populációs vizsgálatokat egyaránt. (Zenke és tsai., 2007; Zenke és tsai., 2010)

A kutyák (és egyéb háziállatok) kriminalisztikai jelentősége nemcsak közvetlen érintettségükben rejlik (Pádár és tsai., 2001c), hanem nagymértékű, emberhez köthető életterük és előfordulásuk miatt, mint potenciálisan transzferábilis nyomok leképzői többféle bűncselekményben, a helyszín és a holttest csendes szemtanúiként is számításba vehetők. (Pádár és tsai., 2018a; Pádár és tsai., 2018b)

A fentiekkel összhangban kijelenthető, hogy a nem emberi anyagmaradványok vizsgálata napjainkban az igazságügyi genetikai intenzíven fejlődő területét képezi. A felhasznált markerek a humán markerekhez hasonló típusúak, de tekintettel a faji sokrétűsége, különbségeik miatt homológ módon csak korlátozottan, leginkább a mitokondriális DNS szakaszaival vizsgálhatók. A mitokondriumok DNS-ében az anyai leszármazási vonal megállapításánál alkalmazott hipervariabilis szakaszokkal ellentétben olyan konzervatív szekvenciák is találhatóak, melyek a fajok egyedei között szinte nem mutatnak eltérést, ugyanakkor más fajok homológ szekvenciájával összehasonlítva demonstratív különbségek állapíthatók meg. A fajok azonosításához képest az egyediség megállapítása sokkal komolyabb erőfeszítéseket igényel, a szükséges erőforrások megteremtése és biztosítása teljességgel kiszámíthatatlan, legfőképp akkor, ha az adott faj adott egyede először kerül a jogalkalmazói igény alapján genetikai vizsgálatra. Belátható ugyanis, hogy a potenciális igények a kriminalisztikai relevanciák és a lehetséges fajok kombinációjából fakadóan rendkívül sokfélék lehetnek.

(Zenke és tsai., 2016) A nem emberi anyagmaradványok vizsgálata kiterjedhet a vízbefült holttestekben fellelt moszatokra (Rácz és tsai., 2016), háziállatokra, az orrvadászat és természetkárosítás miatt a vadvilágra (Szabolcsi és tsai., 2014), nem beszélve az egyéb, helyszín-helyszín kapcsolattal és elkövetői aktivitással összefüggésbe hozható vizsgálati kihívásokról. (Quaak és tsai., 2018)

Felhasznált irodalom

1999. évi LXXXV. tv. a büntügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról
Adler, J. A. – McCormick, J. (1998): *The DNA detectives*. Newsweek, 16, 67-71.
Alghafri, R. – Zupanič P. I. – Zupanc, T. – Balažic, J. – Shrivastava, P. et al. (2018): *Rapidly mutating Y-STR analyses of compromised forensic samples*. International Journal of Legal Medicine, 2, 397-403.
Amankwaa, A. O. (2019): *Trends in forensic DNA database: transnational exchange of DNA data*. Forensic Sciences Research, 2019.02.07.
Anslinger, K. – Graw, M. – Bayer, B. (2019): *Deconvolution of blood-blood mixtures using DE-PAArray™ separated single cell STR profiling*. Rechtsmedizin, 1, 30-40.
Baranyi P. – Csapó Á. – Sallai Gy. (2015): *Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*. Cham: Springer International Publishing, Switzerland
Bell, S. – Sah, S. – Albright, T. D. – Gates, S. J. Jr. – Denton, M. B. – Casadevall, A. al. (2018): *A call for more science in forensic science*. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 18, 4541-4544.
Belső Zs. – Egyed B. – Kálnay A. – Kormos Z. – Füredi S. – Woller J. – Pádár Zs. al. (2002): *STR-Analyse von Hautkontaktpuren an Potenziellen Tatwerkzeugen*. 81. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Rechtsmedizin, Rostock, 2002.09.24-28.
Brandstätter A. – Egyed B. – Zimmermann B. – Duftner N. – Pádár Zs. – Parson, W. et al. (2007): *Migration rates and genetic structure of two Hungarian ethnic groups in Transylvania, Romania*. Annals of Human Genetics, 6, 791-803.
Brinkmann, B. – Carracedo, Á. (2003): *Progress in Forensic Genetics 9: Proceedings from the 19th International ISFG Congress Held in Münster, Germany Between 28 August and 1 September 2001*. Amsterdam – Lausanne – New York – Oxford: Elsevier
Browning, K. (2015): *Social Science Research on Forensic Science: The story behind one of NIJ's newest research portfolios*. NIJ Journal, 275, 1-8.
Butler, J. M. (2015): *Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Interpretation*. San Diego: Elsevier
Butler, J. M. (2012): *Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Methodology*. San Diego: Elsevier
Christianson, S. (2006): *Bodies of Evidence: Forensic Science and Crime*. New York: Lyons Press
Dror, I. E. (2009): *On proper research and understanding of the interplay between bias and decision outcomes*. Forensic Science International, 1-3, 17-18.

Dror, I. E. (2011): *The Paradox of Human Expertise: Why Experts Can Get It Wrong*. In: Kapur, N. (szerk.): *The Paradoxical Brain*. Cambridge: Cambridge University Press, 177-188.
Dror, I. E. (2015b): *Cognitive and Human Factors*. In: Peplow, M. (szerk.): *Forensic Science and Beyond: Authenticity, Provenance and Assurance*. Government Office for Science, London, 40-49.
Dror, I. E. – Mnookin, J. L. (2010): *The use of technology in human expert domains: challenges and risks arising from the use of automated fingerprint identification systems in forensic science*. Law, Probability and Risk, 1, 47-67.
Dror, I. E. – Wertheim, K. – Fraser-Mackenzie, P. – Walajtys, Jeff et al. (2011): *The Impact of Human-Technology Cooperation and Distributed Cognition in Forensic Science: Biasing Effects of AFIS Contextual Information on Human Experts*. Journal of Forensic Sciences, 2, 343-352.
Dror, I. E. (2005): *Experts and technology: Do's & Don'ts*. Biometric Technology Today, 9, 7-9.
Dror, I. E. (2007): *Cognitive Technologies and the Pragmatics of Cognition*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
Dror, I. E. (2015a): *Cognitive neuroscience in forensic science: understanding and utilizing the human element*. Philosophical Transactions of the Royal Society, 1674, 1-8.
Egyed B. (2007): *Mitokondriális DNS és mikroszatellita polimorfizmusok igazságügyi genetikai aspektusú vizsgálata a Magyar népességben*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE TTK Biológia Doktori Iskola
Egyed B. – Brandstätter A. – Irwin, J. A. – Pádár Zs. – Parsons, T. – Parson, W. et al. (2007): *Mitochondrial control region sequence variations in the Hungarian population: analysis of population samples from Hungary and from Transylvania (Romania)*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 2, 158-162.
Egyed B. – Flaisik A. Á. – Csikai M. – Kormos Z. – Kálnay A. – Füredi S. – Pádár Zs. et al. (2003): *STR analyses of low copy number DNA traces from knife-handles*. 82. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Rechtsmedizin, International Symposium on Forensic DNA Technologies, Münster, 2003.09.17-20.
Egyed B. – Füredi S. – Angyal M. – Balogh I. – Kádár L. – Pádár Zs. et al. (2006a): *Analysis of the population heterogeneity in Hungary using fifteen forensically informative STR markers*. Forensic Science International, 2-3, 244-249.
Egyed B. – Füredi S. – Pádár Zs. (2006b): *Population genetic study in two Transylvanian populations using forensically informative autosomal and Y-chromosomal STR markers*. Forensic Science International, 2-3, 257-265.
Egyed B. – Füredi S. – Angyal M. – Boutrand, L. – Vanderberghe, A. – Woller J. – Pádár Zs. et al. (2000): *Analysis of eight STR loci in two Hungarian populations*. Forensic Science International, 1-3, 25-27.
Egyed B. – Pádár Zs. – Füredi S. – Kemény G. – Woller J. et al. (1998): *Die Identifizierung der Täter eines Mordes durch die Untersuchung gemischter biologischer Spuren - eine Fallstudie*. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Rechtsmedizin, Hannover, 1998.09.16-19.

- Egyed B. – Irwin, J. A. – Szamosi G. et al. (2004): *First report of mitochondrial DNA CR variations in the Hungarian population*. Abstracts Talks and Posters. IV. International Forensic Y–User Workshop, Berlin: Chartié – Universitätsmedizin Berlin, 46.
- Febres, J. – Brasfield, H. – Shorey, R. C. – Elmquist, J. – Ninnemann, A. – Schonbrun, Y. C. – Temple, J. R. – Recupero, P. R. – Stuart, G. L. et al. (2014): *Adulthood animal abuse among men arrested for domestic violence*. Violence Against Women, 9, 1059-1077.
- Füredi S. (2003): *Humán polimorf mikroszatellita (short tandem repeat) lokuszok igazságügyi genetikai vizsgálata magyar populációkba*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE TTK Biológia Doktori Iskola,
- Füredi S. – Angyal M. – Kozma Zs. – Sétáló J. – Woller J. – Pádár Zs. et al. (1997): *Semi-automatic DNA profiling in a Hungarian Romany population using the STR loci HumVWA31, HumTH01, HumTPOX, and HumCSF1PO*. International Journal of Legal Medicine, 4, 184-187.
- Füredi S. – Kozma Zs. – Woller J. – Pádár Zs. – Angyal M. – Bajnóczki I. – Nishi, K. al. (1998): *Population genetic data on four STR loci in a Hungarian Romany population*. International Journal of Legal Medicine, 1, 72-74.
- Füredi S. – Woller J. – Pádár Zs. – Angyal M. et al. (1999): *Y-STR haplotyping in two Hungarian populations*. International Journal of Legal Medicine, 1, 38-42.
- Gyllensten, U. B. – Ehrlich, H. A. (1988): *Generation of Single-Stranded DNA by the Polymerase Chain Reaction and Its Application to Direct Sequencing of the HLA-DQA Locus*. Proceedings of the National Academy of Sciences, 85, 7652-7656.
- Iyengar, A. (2014): *Forensic DNA analysis for animal protection and biodiversity conservation: a review*. Journal for Nature Conservation, 3, 195-205.
- Jeffreys, A. J. – Wilson, V. – Thein, S. L. (1985): *Individual-specific 'fingerprints' of human DNA*. Nature, 316, 76-79.
- Kayser, M. – Parson, W. (2017): *Transitioning from Forensic Genetics to Forensic Genomics*. Genes, 1, 3.
- Kis Z. – Zalán A. – Völgyi A. – Kozma Zs. – Domján L. – Pamjav H. et al. (2012): *Genome deletion and insertion polymorphisms (DIPs) in the Hungarian population*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 5, 125-126.
- Klinga D. – Füredi S. (2016): *The successful use of familial searching in six Hungarian high profile cases by applying a new module in Familias 3*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 24, 24-32.
- Klintschar, M. – Füredi S. – Egyed B. – Reichenpfader B. – Kleiber, M. et al. (2003): *Estimating the ethnic origin (EEO) of individuals using short tandem repeat loci of forensic relevance*. International Congress Series, 1239, 53-56.
- Kovács G. – Czebe A. (2017): *Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői vélemény-alkotásban*. Belügyi Szemle, 10, 89-103.
- Kovács G. – Pádár Zs. (2015): *Misinterpretation of sample contamination in a Hungarian case-work*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 5, 425-427.
- Kozma Zs. – Nagai A. – Woller J. – Füredi S. – Sétáló J. – Ohya, I. – Nishi, K. al. (1998): *Fluorescence based co-amplification and automated detection of STR loci HUMFIBRA and HUMD21S11 in a Hungarian Caucasian population sample*. International Journal of Legal Medicine, 2, 103-104.
- Kozma Zs. – Sándor G. – Pamjav H. – Huszár A. et al. (2013): *Human iris polymorphisms: computer-based and genetic assessments of human iris and possible applications in human identification*. AARMS, 2, 229-246.
- Lászik A. – Pöche, H. – Mauer, V. – Schneider, V. (1995): *Apaság megállapítása a DNS technológia (RFLP) alkalmazásának segítségével*. Orvosi Hetilap, 39, 2117-2119.
- Lontainé Santora Zs. – Hollán Zs. (2002): *A DNS-vizsgálatok helye a szakértői munkában*. Belügyi Szemle, 11-12, 55-62.
- Matlin, M. W. (2013): *Cognition*. Hoboken: Wiley, Hoboken
- Murphy, E. E. (2015): *Inside the Cell: The Dark Side of Forensic DNA*. New York: Nation Books
- Nickerson, R. N. S. (1998): *Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises*. Review of General Psychology, 2, 175-220.
- Nishant, K. – Vrijesh, K. Y. – Ajay, K. R. (2017): *Wildlife Forensic: Current Techniques and their Limitations*. Journal of Forensic Science & Criminology, 4, 402.
- Nogel M. (2018): *Az igazságügyi szakértői vélemények hitelt érdemlősége a büntetőeljáráásban*. Doktori értekezés. Pécs: PTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola
- Oorschot, R. A. H. – Jones, M. K. (1997): *DNA fingerprints from fingerprints*. Nature, 1997.06.19., 767-768.
- Pádár Zs. – Baranyai T. (1994c): *A szövetfüggetlen DNS-polimorfizmus vizsgálatok előnyei szakértői ügyekben*. Magyar Igazságügyi Orvosok Társasága, Budapest, 1994.12.16.
- Pádár Zs. – Egyed B. – Kontadakis, K. – Woller J. – Zöldág L. – Fekete S. et al. (2002): *Canine STR analyses in forensic practice - Observation of a possible mutation in a dog hair*. International Journal of Legal Medicine, 5, 286-288.
- Pádár Zs. – Woller J. – Rajnai K. (1994): *A DNS polimorfizmus vizsgálati lehetőségeinek felhasználása biológiai anyagmaradványok személyi származhatóságának megállapításánál a szakértői gyakorlatban*. BM orvosok '94 Tudományos Konferenciája, Siófok, 1994.03.03.
- Pádár Zs. – Woller J. (1994b): *DNS vizsgálatok lehetőségei a személyazonosításban*. Magyar Jogász Egylet Kriminológiai és Kriminálisztikai Szakosztálya Munkaértekezlete, Budapest, 1994.11.10.
- Pádár Zs. – Zenke P. – Kozma Zs. (2018b): *Chapter 7: Forensic DNA Technological Advancements as an Emerging Perspective on Medico-Legal Autopsy: A Mini Review*. In: Dogan, Kamil Hakan (ed.): *Post Mortem Examination and Autopsy*. In: Dogan, K. H. (szerk.): *Post Mortem Examination and Autopsy*. London: IntechOpen, 105-140.
- Pádár Zs. (1995): *A téves tipizálás lehetőségei degradált mintákon*. Magyar Igazságügyi Orvosok Társasága, Kazuisztikus nap, Budapest, 1995.02.10.

- Pádár Zs. (2005): *A DNS-vizsgálatok szerepe és szakértői problémái emberölési ügyekben*. Belügyi Szemle, 1, 13-29.
- Pádár Zs. (2006): *Kutya eredetű anyagmaradványok igazságügyi genetikai vizsgálata*. Doktori értekezés. Budapest: SZIE Állatorvos-tudományi Doktori Iskola
- Pádár Zs. – Angyal M. – Egyed B. – Füredi S. – Woller J. – Zöldág L. – Fekete S. et al. (2001c): *Canine microsatellite polymorphisms as the resolution of an illegal animal death case in a Hungarian Zoological Gardens*. International Journal of Legal Medicine, 2, 79-81.
- Pádár Zs. – Egyed B. – Füredi S. – Kemény G. – Woller J. et al. (1997): *Current status of criminal DNA analysis in Hungary*. In: Nagy L. (szerk.): *Igazságügyi Orvosok*, 6, Veszprém: Veszprémi Igazságügyi Szakértői Kamara, 143-149.
- Pádár Zs. – Egyed B. – Kontadakis K. – Zöldág L. – Fekete S. et al. (2001b): *Resolution of parentage in dogs by examination of microsatellites after death of putative sire: Case report*. Acta Veterinaria Hungarica, 3, 269-273.
- Pádár Zs. – Füredi S. – Angyal M. (2001a): *Kriminalisztikai (DNS-) vizsgálati lehetőségek újszülött megölésekben*. Belügyi Szemle, 1, 69-73.
- Pádár Zs. – Füredi S. – Fucskó M. – Woller J. et al. (1996): *Kevert biológiai váladékok vizsgálati problémái szakértői ügyekben*. Magyar Igazságügyi Orvosok Társasága XI. Kongresszusa, Debrecen, 1996.08.22.
- Pádár Zs. – Zenke P. – Kozma Zs. (2018a): *Chapter 8: Most Common Medico-Legal Autopsy-Related Human and Nonhuman Biological Samples for DNA Analysis*. In: Dogan, K. H. (szerk.): *Post Mortem Examination and Autopsy*. London: IntechOpen, 141-160.
- Pádár Zs. – Egyed B. – Flaisik A. Á. – Kálnay A. – Kormos Z. – Woller J. – Füredi S. et al. (2003): *Testing of low copy number DNA sources by PowerPlex 16 on potential surfaces of crime*. 3th European-American Course in Forensic Genetics, Zagreb, 2003.09.1-5.
- Pádár Zs. – Woller J. (1993): *The first experiences of the application of DNA polymorphism in criminal cases in Hungary*. 1st International Symposium on Forensic Sciences
- Pamjav H. – Kugler R. – Zalán A. et al. (2011): *X chromosomal recombination study in three-generation families in Hungary*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 3, 95-96.
- Quaak, F. C. A. – Wal, Y. v. d. – Maaskant-van W, P. – Kuiper I. al. (2018): *Combining human STR and microbial population profiling: Two case reports*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 37, 196-199.
- Rácz E. – Könczöl F. – Tóth D. – Patonai Z. – Porpáczy Z. – Kozma Zs. – Poór V. – Sipos K. et al. (2016): *PCR-based identification of drowning: four case reports*. International Journal of Legal Medicine, 5, 1303-1307.
- Ram, N. (2016): *Book Review, Inside the Cell: The Dark Side of Forensic DNA, By Erin E. Murphy*. Journal of Law and the Biosciences, 2, 426-435.
- Rex-Kiss B. – Szabó S. (1971): *A magyar vércsoport-szerológia 50 esztendeje*. Orvostörténeti Közlemények, 62-63, 159-173.
- Risinger, M. D. M. – Saks, M. J. – Thompson, W. C. – Rosenthal, R. et. al. (2002): *The Daubert/Kumho Implications of Observer Effects in Forensic Science*. California Law Review, 1, 77-90.
- Santos, F. – Machado, H. (2017): *Patterns of exchange of forensic DNA data in the European Union through the Prüm system*. Science & Justice, 4, 307-313.
- Stern, A. Wayne. – Smith-Blackmore, M. (2016): *Veterinary Forensic Pathology of Animal Sexual Abuse*. Veterinary Pathology, 5, 1057-1066.
- Szabolcsi Z. – Egyed B. – Zenke P. – Borsy A. – Pádár Zs. – Stéger V. – Pásztor L. – Csányi S. – Buzás Zs. – Orosz L. et al. (2014): *Constructing STR Multiplexes for Individual Identification of Hungarian Red Deer*. Journal of Forensic Sciences, 4, 1090-1099.
- Szabolcsi Z. – Farkas Zs. – Borbély A. – Bárány G. – Varga D. – Heinrich A. – Völgyi A. – Pamjav H. et al. (2015): *Statistical and population genetics issues of two Hungarian datasets from the aspect of DNA evidence interpretation*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 19, 18-21.
- Szabolcsi Z. – Egyed B. – Zenke P. – Borsy A. – Pádár Zs. – Zöldág L. – Buzás Zs. – Raskó I. – Orosz L. et al. (2008): *Genetic identification of red deer using autosomal STR markers*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 1, 623-624.
- Thompson, W. C. (2013): *Forensic DNA Evidence: The Myth of Infallibility*. In: Krimsky, S. – Gruber, J, G. (szerk.): *Genetic explanations: Sense and nonsense*. Boston: Harvard University Press, 227-255.
- Toom, V. (2018): *Cross-border exchange and comparison of forensic DNA data in the context of the Prüm Decision*. Brussels: European Parliament
- Török E. (2010): *A DNS szerepe a nyomozásban*. Magyar Bűnüldöző, 1-2, 78-92.
- Vágó-Zalán A. (2012): *A magyar populáció genetikai elemzése nemi kromoszómális markerek alapján*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE TTK Biológia Doktori Iskola
- Woller J. (1997): *Kriminalisztikai célú DNS-vizsgálatok és DNS-adatbázisok*. Belügyi Szemle, 12, 45-49.
- Woller J. – Budowle, B. – Füredi S. – Pádár Zs. et al. (1996): *Hungarian population data on the loci HLA-DQ α , LDLR, GYPA, HBG, D7S8 and GC*. International Journal of Legal Medicine, 5, 280-282.
- Woller J. – Füredi S. – Pádár Zs. (1997): *HumTH01, HumVWA, and HumFES STR's in different Hungarian populations — influence on forensics*. 3rd International Symposium on Forensic Sciences, 1997.10.01-03.
- Woller J. – Füredi S. – Pádár Zs. (1997): *Polimeráz láncreakción alapuló DNS-vizsgálatok a magyar igazságügyi gyakorlatban*. Orvosi Hetilap, 51, 3223-3228.
- Woller J. – Füredi S. – Pádár Zs. (1995): *AMPFLP analysis of the VNTR loci D1S80 and ApoB in Hungary*. International Journal of Legal Medicine, 5, 273-274.
- Yadav, S. – Dixit, A. K. (2016): *Forensic approaches in the solution of wildlife crime*. International Journal of Multidisciplinary Research and Development, 3, 89-93.
- Zenke P. – Egyed B. – Kovács G. – Pádár Zs. et al. (2019): *Implementation of genetic based individualization of White stork (Ciconia ciconia) in forensic casework*. Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 40, 245-247.

A szemle szabályozásának változásai az új büntetőeljárás törvényben

Changes in the regulation of crime scene investigation in the new criminal procedure act

Absztrakt

A szemle szabályozása a büntetőeljárás törvényekben hosszú évtizedek óta gyakorlatilag változatlan. Az új büntetőeljárás törvény ebben változást hozott, és egy modern, alapvető garanciális szabályokat tartalmazó szabályrendszer született. A változások új elemek beépítését, régiek gyakorlathoz igazítását, új jogintézmény bevezetését és korábbi jogintézmények szélesítését hozták. A cikk ezeket veszi sorra, megmagyarázza a változások szükségességét, és értékeli az eddig e tárgyban megjelent kritikákat.

Kulcsszavak: bűnügyi helyszínelés, szemle jogi szabályozása, új büntetőeljárás törvény, bűnügyi technika, szakértő

Abstract

Regulation of crime scene investigation within the criminal procedure act has been largely unchanged for decades. The new criminal procedure act made a fair change resulting in a new regulation system containing modern, fundamental rules regarding quality assurance. Changes consist of introducing new elements, modifying outdated elements according to the practice, creating new and extending old legal instruments. The present paper reviews these changes, interpreting their necessity and evaluating the recent critics regarding this subject.

Keywords: crime scene investigation, regulation of the crime scene investigation, new criminal procedure act, forensics, expert

Zenke P. – Egyed B. – Pádár Zs. (2017): *A vadászható fajok védelme: az orvvadászat bizonyítathatósága az igazságügyi genetika segítségével.* Magyar Állatorvosok Lapja, 10, 631-639.

Zenke P. – Egyed B. – Zöldág L. – Pádár Zs. et al. (2010): *Population genetic study in Hungarian canine populations using forensically informative STR loci.* Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 1, 31-36.

Zenke P. – Maróti-Agóts A. Á. – Pádár Zs. – Zöldág L. et al. (2009): *Characterization of the WILMS-TF microsatellite marker in Hungarian dog populations.* Acta Biologica Hungarica, 3, 329-332.

Zenke P. (2010): Mikroszatellita-polimorfizmusok vizsgálata kutya eredetű anyagmaradványokból. Doktori értekezés. Budapest: SZIE Állatorvos-tudományi Doktori Iskola

Zenke P. – Egyed B. – Pádár Zs. – Kovács G. et al. (2016): *Increasing relevance of non-human genetics in Hungarian forensic practice.* Forensic Science International: Genetics Supplement Series, 5, 250-252.

Zenke P. – Maróti-Agóts Á. – Pádár Zs. – Gáspárdy A. – Komlós I. – Zöldág L. et al. (2007): *Adatok a kutyaállományok beltenyésztettségének értékeléséhez.* Magyar Állatorvosok Lapja, 8, 484-489.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: http://www.romnet.hu/hirek/2016/01/12/romagyilkosságok_8211_hat_ev_eltelvel_jogerosen_lezarult_az_ugy

URL2: <http://aboutforensics.co.uk/oj-simpson/>

URL3: <https://empop.online>

URL4: <https://yhrd.org>

URL5: <https://strbase.nist.gov>

URL6: <https://www.nij.gov/topics/forensics/Pages/social-science.aspx>

A szemle alkalmazásának legrégebbi emléke az időszámításunk előtti 22. századból maradt ránk, amikor a thébai királysirokat kifosztották, és egy bizottságot küldtek ki, amelynek tagjai között rendőrtisztviselők is voltak. Feladatuk az volt, hogy felmérjék a hiányzó értékeket, megállapítsák az elváltozásokat, megsemléljék a helyszínt. A tevékenységükről részletes jelentést írtak. (Déri–Budai, 1991, 102.) Ókori írásos szemleanyag Egyiptomból Kr. e. 1100-ból is maradt ránk egy szemlejegyzőkönyv formájában, amelyet IX. Ramszesz uralkodása idején egy sírablás kapcsán rögzítettek. Az ókorban egyébként az egyiptomi görög közigazgatás szervei a halálesetek, lopások, balesetek vagy rongálások ügyében gyakran tartottak szemlét. (Kovács, 2013, 292.) Hazánkban az első olyan intézkedés, amely a nyomok követésére utal I. (Szent) László nevéhez fűződik, aki úgy rendelkezett, hogy amennyiben jóságlopás történik, akkor hírnököt kell küldeni abba a faluba, ahova a nyomok vezetnek, nehogy a faluban az állatok kihajtásával a nyomokat megsemmisítsék (URL1). Ezt követően Werbőczy Hármaskönyvében szabályozták a szemlét, de csak, mint az egyéb bizonyítási eszközök kiegészítőjét, különösen a vallomását. Az első igazi szemle szabályokat az 1843. évi büntetőeljárás törvényjavaslat XI. A fejezetében olvashatjuk, amely korszerűen foglalta össze a tárgyi bizonyítás és a szakértői tevékenység legfontosabb mozzanatait. (Katona, 1972, 523)

A szabályozás az utóbbi száz évben nem sok változáson ment keresztül hazánkban, és megállapíthatjuk, hogy nem követte a természettudományok fejlődésének ütemét. A kriminalisztika ez idő alatt nem minden korszakban volt képes azonos módon teljesíteni azt a feladatát, hogy a természettudományban elért kutatási eredményeket a nyomozásban hasznosíthatóvá tegye (Gárdonyi, 2011, 88–89.), a jogalkotó viszont egyáltalán nem mutatott szándékot arra, hogy ezeket a jogszabályba beépítse. Bár bizonyos területeken voltak a kornak megfelelően modern eredmények, a szemle jogintézményének fejlődését mégis a feudális gondolkodás, a részletekbe menő, kötött szabályozás, a garanciális látszattörekvések és a törvényhozói bizalmatlanság jellemezte. Egy olyan egyszerű tény például, hogy a szemle a helyszínen is lefolytatható, *expressis verbis* csak a hatályos törvényünkben fogalmazódott meg.

Ma szemlét négy eljárás keretei között lehet foganatosítani: büntetőeljárásban¹, közigazgatási hatósági eljárásban², fegyelmi eljárásban³ és szabálysértési eljárásban⁴.

1 2017. évi CX. törvény 207. §.

2 2016. évi CL. törvény 68-70. §.

3 11/2006. (III. 14.) BM rendelet 21. §.

4 2012. évi II. törvény 70.§.

Érdeklődésem középpontjában ehelyütt a büntetőeljárás során tartott szemle áll, amelyet a törvény a 207. § és az ahhoz tartozó közös szabályokon⁵ felül az egyéb érdekelt (szemlével érintett személy)⁶, határozat a nyomozás során (szemlén közreműködésre kötelezésről)⁷, jelenlét a nyomozási cselekményeken a felderítés során⁸, jelenlét a nyomozási cselekményeken a vizsgálat során⁹, bírói szemle¹⁰, eljárás jogsegély esetén¹¹ kapcsán említi. Természetesen ezekhez kapcsolódva számos egyéb helyen és összefüggésben is érinti a törvény a jogintézmény szabályait (például lefoglalás, jegyzőkönyv).

A szemle büntető eljárásjogi szabályozása – javaslatainkat elfogadva – soha olyan változáson nem ment keresztül, mint a legutóbbi kodifikáció során. A változások négy csoportba sorolhatók: a korábbi Nyor¹²-ban meglévő egyes szabályok törvényi szintre emelése; a gyakorlathoz igazítás; bevezetett új jogintézmény (csupán érinti a szemletevékenységet); végül pedig egyes jogintézmények alkalmazását szélesítő rendelkezések, amelyek több lehetőséget adnak az ügyészség vagy a nyomozó hatóság kezébe.

Egyes szabályok törvényi szintre emelése

A korábban hatályos Nyor., amelynek feladata a büntetőeljárás törvény szabályainak kibontása, egyúttal a jogalkalmazói értelmezés támogatása is, több olyan rendelkezést tartalmazott, amelyek garanciális jellegűek, így azokat törvényi szinten volt indokolt szabályozni.

Be. 207. § (2) „(...) A tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása, rögzítése és biztosítása során úgy kell eljárni, hogy az eljárási szabályok megtartása utólag is ellenőrizhető legyen.”

Ezt a szabályt a korábban hatályos Nyor. 34. § szabályozta. A törvény tulajdonképpen szóról-szóra átvette a normaszöveget, csak a nyom és anyagmaradvány szövegrészt – mint kriminalisztikai terminológiát – cserélte ki az eljárásjogban használt bizonyítási eszközök kifejezésre.

5 Be. 213. §

6 Be. 58. §

7 Be. 352. §

8 Be. 383. §

9 Be. 393. §

10 Be. 533. §

11 Be. 759.§

12 23/2003. (VI. 24.) IM–BM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól.

Be. 207. § (2) „(...) *A szemle alkalmával a bizonyítás szempontjából jelentős körülményeket részletesen rögzíteni kell, így különösen a szemletárgy felkutatásának, összegyűjtésének menetét, módját, helyét és állapotát.*”

A két alaptézist a korábban hatályos rendelet külön rendelkezésekben szerepeltette (Nyor. 32. § és 34. §), a jogalkotó azonban a törvényi szintre emeléssel egyidőben ezeket összevonta. A döntés érthető, hiszen ezek kulcsszerepe a bizonyításban egymástól nem elválasztható. A precízen dokumentált felkutatás helye és annak körülményei kiemelten fontosak egyrészt a bíróságig terjedő hitelességi láncolat (chain of custody) ellenőrizhetősége (Czebe, 2019, 272), másrészt pedig a rögzített bizonyítási eszköz szakértői vizsgálata miatt. Tulajdonképpen a szemle alapelvei¹³ közül a jogszerűség és a szakszerűség követelményeinek történő megfelelés érdekében is elengedhetetlen e körülmények pontos észlelése és dokumentálása. Amennyiben ezek az adatok a szemle dokumentációból nem olvashatók ki pontosan, a bizonyítás során megkérdőjeleződhet a bizonyítási eszköz eredete, így végső soron az, hogy a bizonyítás körébe vont tárgyi bizonyítási eszköz valóban a rögzítés helyéről származik-e. Ha nem követhető, hogy a bizottság a szemle során merre mozgott, mit csinált, akkor később – egy részletes jegyzőkönyvi leírás mellett is – gondot okozhat a bíróságnak az eljárás rekonstruálása is. (Bócz, 2017, 20.) A pontos dokumentáció hiánya a szakértői vizsgálat során is problémát jelenthet, hiszen előfordulhat, hogy a körülmények pontos ismerete nélkül nem adható egzakt szakvélemény. Egyetértve Kovács Gábor véleményével, kiemelt garanciális jelentőségű szabályok érvényre juttatását biztosítja a jogalkotó akkor, ha e követelményt törvényi szinten szabályozza. (Kovács, 2013, 296.)

A korábban hatályos Nyor. 32. §-a tartalmazta azt, hogy a szemléről készült jegyzőkönyv meg kellett, hogy feleljen az ellenőrizhetőség követelményének. A hatályos törvény ezt a megszorítást nem tartalmazza, és immáron a szemle általános követelményeként fogalmazza meg, amely üdvözlendő kiterjesztés. Ez egyúttal a kriminalisztikai követelményeknek (Czebe, 2017, 67.) történő megfelelést is jelenti, amennyiben a szakvélemény megalapozottsága kapcsán gyakran van jelentősége annak, hogy az adott nyomot vagy anyagmaradványt milyen állapotban találták, milyen módon kutatták fel és rögzítették, hiszen ezen körülményekből számos szakértői következtetés levonható.

Ennek megfelelően – összhangban az előző változással – mindkét módosítás a bizonyítási cselekmény utólagos rekonstruálhatóságát követeli meg a jogalkalmazótól, amelynek helyessége aligha vitatható. Erdei Árpád szerint (Belovics–Erdei, 2018, 293.) ezt a követelményt a dokumentálásnak kell megvalósítania,

ami természetesen elsődlegesen igaz, azonban véleményem szerint ez önmagában nem elegendő. A korábban hatályos Be. 166. § (3) bekezdés¹⁴ ezt a követelményt megfogalmazta ugyan a jegyzőkönyv kapcsán (akárcsak az imént idézett Nyor.), így ez vonatkozott a szemlére is, de az új Be. 207. § azonban ezt – nagyon helyesen – nemcsak a szemle dokumentációjára, hanem a teljes szemlére, az egész bizonyítási cselekmény során történő eljárásra vonatkoztatva teszi kötelezővé. Általában természetesen igaz lehet, hogy a szemléről készült dokumentáció (jegyzőkönyv, kép-, hang-, kép- és hangfelvételek, és a helyszínrajz) ezt a feladatot teljesíti, azonban az eljárási szabályok utólagos ellenőrizhetősége nemcsak ezáltal valósul meg, hanem azon lehetőség kötelező biztosításával is, hogy a jelenlévők az eljárási cselekmény során történeteket képesek legyenek észlelni. Nem elegendő tehát, ha például a szemlebizottság tagjai minden szükséges és előírt módon dokumentálják a szemle keretében az egyik helyiségben történeteket, miközben a terhelt a másik helyiségben tartózkodva nem követheti azt figyelemmel. Összegezve: indokolt volt a bizonyítási eszközök felkutatása menetének és módjának ellenőrizhetőségét, a rekonstruálhatóság követelményét törvényi szinten szabályozni, valamint ugyanígy szükséges volt e követelmény teljes szemlére történő kiterjesztése is. A kodifikáció ténye – e két alapvető követelmény kapcsán – a büntető eljárásbeli súlyának megfelelő, komolyabb garanciát jelent az eljárás alanyai számára.

Gyakorlathoz igazítás

Be. 207. § (1) „*Szemlét a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság rendel el és tart, ha (...)*”.

A szemle elrendelésére a hatályos törvény a bíróság és ügyészség mellett már a nyomozó hatóságot is feljogosítja, amely annyiban igazítja a gyakorlathoz a törvényt, hogy ez az esetek döntő többségében így van. Csak a rendőrség tavaly több, mint 26 225 esetben rendelt el szemlét (de 2011-ben például 83 286 esetben), a szabály jelentősége tehát nem csekély, alkalmazása a mindennapokban megjelenik. A korábbi Be. (1998. évi XIX. törvény) a közös szabályok cím alatt lehetővé tette ugyan a nyomozó hatóság által a szemle elrendelését, a változtatás nyomán azonban egy helyen és hangsúlyosan az (1) bekezdésben jelöli ki a jogalkotó az elrendelő szerveket.

¹³ 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás 3. pontja.

¹⁴ A jegyzőkönyvben röviden le kell írni a nyomozási cselekmény menetét akként, hogy a jegyzőkönyv alapján az eljárási szabályok megtartását is ellenőrizni lehessen.

Be. 207.§ (3) „*Ha a szemle tárgyát a nyomozás során egyáltalán nem, vagy csak jelentős nehézség, illetve költség árán lehet a helyszínen megtekinteni, a szemlét az elrendelő szerv előtt kell megtartani.*”

Valamennyi korábbi Be. úgy rendelkezett, hogy a szemle tárgyát a hatóság elé kell vinni, és kivételes helyzetet fogalmazott meg arra az esetre, ha ez jelentős nehézségbe ütközne vagy költséggel járna, mert akkor a szemlét a helyszínen is meg lehetett tartani. Minden jogalkalmazó tudja, hogy évtizedek óta a helyszínen végrehajtott szemle az általánosan bevett gyakorlat. Ez indokolt is így, éppen a rekonstruálhatóság követelményéből fakadóan, ugyanis a szemletárgyat – néhány kivételtől eltekintve – saját környezetében alaposabban és eredményesebben lehet vizsgálni, mint abból kiszakítva, amelynek során, mint tudjuk mind a szemletárgy, mind pedig annak környezete megváltozik, így a levont következtetések utóbb tévesek lehetnek. Az új Be. (2017. évi XC. törvény) éppen ezért ezt a rendelkezést mechanikusan megfordította, amelyet Erdei azon az alapon kifogásol (Belovics–Erdi, 2018, 294.), hogy – mozgékonyaságából fakadóan – nehezen képzelhető el olyan helyzet, amikor a szemletárgy helyszínen történő megvizsgálása a nyomozó hatóságok számára ne volna lehetséges. Kifogásolja továbbá az elrendelő szerv kifejezést is, amit ezért ilyen módon feleslegesen körülményeskedőnek tart ehelyütt alkalmazni. Véleményem szerint a jogalkotó szándéka érthető és méltányolható, ugyanis a szemletárgy helyszínen történő megtekintése a tipikus, és a hatóság elé vitele az atipikus eset. A szabályozás azonban nem tett mást, mint a szemletárgy megszemlélésének a helyszíneit mechanikusan kicserélte, így valóban kissé nehezen értelmezhető a rendelkezés. Talán érthetőbb lett volna egyszerűen így megfogalmazni: „*A szemle tárgyát lehetőség szerint a helyszínen kell megtekinteni*”. Nem értek egyet azonban Erdeivel abban, hogy nehéz olyan helyzetet elképzelni, amikor a hatóság nem tudja a helyszínen megtekinteni a szemle tárgyát. Ilyen eset például a szexuális erőszak áldozata, akinek sérüléseit a hatóság épületében vagy az orvos előtt kell dokumentálni, de ilyen helyzet az is, amikor a szemle tárgyát a menekülő elkövetőnél találják meg, őt előállítják, és a hatóság épületében szemlézik a tárgyat (szükség esetén a személyt), akárcsak annak az elkövetőnek a kezéről rögzített kiegészítő lövési elváltozásokat, aki a nyomozás adatai szerint a pisztollyal lövéseket adott le (vagy vélhetően nem adott le, és ennek kizárása céljából történik a mintavétel).

Új jogintézmény bevezetése

Az új Büntetőeljárás törvénybe telekommunikációs eszköz címen bevezetett új jogintézmény feladat elé állítja a szemlét végrehajtó szerveket, ugyanis a bizo-

nyítási cselekményen jelen lenni jogosult vagy kötelezett alanyok ilyen módon is figyelemmel követhetik az eljárás során zajló eseményeket. Információim szerint ilyen szemlére még nem került sor, azonban a törvény lehetőséget ad arra, hogy ezt hivatalból, illetve a kötelezett, jogosult indítványára alkalmazza a hatóság. A feladat bonyolultabb egy kihallgatáshoz képest, ugyanis ellenében egy bírósági meghallgatással (URL2) vagy egy tanú felderítési szakban történő kihallgatásával – amely döntően statikus mozzanatokból áll –, itt több hatósági és jelenlévő személy dinamikus mozgása és egy időben történő cselekvése, vagy akár nyilatkozata zajlik, amelyet elektronikus eszközön keresztül kellene továbbítani, sőt a másik fél számára észlelhetővé, érthetővé tenni.¹⁵ Ez nem valósulhat meg egyetlen kamerával, hiszen az a történetek észlelhetőségét befolyásolja (például látja a terhelt egy távoli, fix kameraállásból, hogy valamit felvesznek a földről és elcsomagolják, de nem tudja, hogy mi az, mert annak tulajdonságai nem láthatóak, vagy a rajta lévő felirat abból a távolságból nem olvasható). Sok kamera együttes képe útján viszont nehezen lenne követhető az eljárási cselekmény lefolyása. Gondolni kell arra is, hogy a távollévőknek kérdészi, észrevételezési és indítványtételi joguk van, amelyet biztosítani kell még a dinamikusan zajló szemletevékenység keretében is.¹⁶ Erre vonatkozóan a közeljövőben krimináltaktikai szabályokat is magában foglaló módszertant kell kidolgozni.

Amennyiben erre nem is merül fel igény, az eljárási cselekményen zajló tevékenység kép vagy kép- és hangfelvételen történő rögzítése ma már alapvetően szükséges. (Belovics–Erdi, 2018, 293.) Sőt, a bizonyítási eljárásnak csupán fényképfelvételen történő rögzítése sem számít modern eljárásnak (Pásztor, 2016). Ezzel kapcsolatban a Be. 207. § – különösen összevetve azt a közös rendelkezésekkel – túl megengedő, amikor így fogalmaz: „*A szemle tárgyáról, ha lehetséges és szükséges, kép-, hang-, illetve kép- és hangfelvételt, rajtot vagy vázlatot kell készíteni, és azt a jegyzőkönyvhöz kell csatolni.*”, majd a 213. § (4) bekezdésben pedig: „*A szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról – lehetőség szerint – kép- és hangfelvételt kell készíteni.*” Így aztán a nyomozó hatóság maga dönti el, hogy az adott szemle során mely rögzítési módot választja. A gyakorlat pedig jelenleg nyomozó szervenként eltérő, holott az ORFK-n létezik ezt a problémát kógens módon szabályozó belső norma¹⁷. A rendőrségen jellemzően elsőfokú szerveknél, kisebb ügyekben nem készül kép- és hangfelvétel. Az új törvény bevezetése óta – bár az közvetlenül

¹⁵ Be. 124. § (4) bekezdés.

¹⁶ Be. 124. § (2) bekezdés.

¹⁷ A rendőrségen hatályban van a 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás, amelynek 13. f) és h) pontja alapján ez kötelező.

a szemle vonatkozásában nem tartalmaz szigorúbb szabályokat¹⁸ –, azonban az értelmező rendelkezésekben úgy fogalmaz, hogy a kép- és hangfelvétel nem más, mint a képet és hangot egyidejűleg rögzítő, folyamatos felvétel¹⁹, és erre utalnak az eljárási cselekményen készített felvétel²⁰ szabályai is, de megjelent a Be. szabályait kibontó 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet, amely részletesen tárgyalja a szemle során készített kép- és hangfelvétel követendő szabályait²¹. A rendelkezések között található olyan követelmény, mint hogy „a kamerát úgy kell elhelyezni, és az eljárási cselekményt úgy kell elvégezni, hogy a kép- és hangfelvételen az eljárási cselekmény szempontjából jelentős valamennyi esemény, körülmény és nyilatkozat visszaidézhető módon észlelhető, valamint az eljárási cselekménnyel érintett személy azonosítható legyen”, továbbá, hogy „a kamerát mozgatni és a látószögét változtatni kizárólag az eljárási cselekmény vezetőjének rendelkezése szerint lehet.”²² Ezek különös odafigyelést, a megszokott szabályok átalakítását, új kriminalisztikai ajánlások kidolgozását teszik szükségessé.

Vélhetően ez az oka annak, hogy van olyan területi szerv, amely ezért vonakodik kép- és hangfelvételt készíteni. Valószínűleg nem ez volt a jogalkotó szándéka, ám mégis egy modernebb rendelkezés bevezetése azt eredményezte, hogy a jogalkalmazók egy része – a megoldhatatlannak tűnő feladat okán, amely törvénysértéshez vezetne – inkább visszalépett a modernebb rögzítési eljárásokból a kevésbé fejlettebb irányába. A probléma megoldása pedig ott van az orrunk előtt. Ötvözni kell a fix kameraállást a mozgó kamera képével. (Gárdonyi, 2018) Tulajdonképpen a rendelet is erre utal²³. E szabály alkalmazása – a kriminalisztikai követelményeknek megfelelően kidolgozva – megoldást jelenthet a telekommunikációs eszköz használatával és a hagyományos módon tartott szemle során is. Ez az eljárás a Be. 207. § (2) bekezdésben megfogalmazott utólagos ellenőrizhetőség követelményének történő megfelelés érdekében is kiemelten fontos. Ilyen módon a hagyományos kriminalisztikai eljárások során készített kép- és hangfelvételek biztosítják a szemle szakszerű, a fix kameraállás pedig a jó rekonstruálhatóság érdekében a jogszerű lefolytatás követelményeit²⁴. Ezek mellett alkalmazható a test- vagy fejkamera is, amelyen keresztül jól követhető a bűnügyi technikus által végrehajtott műveletek. A kriminalisztikai

18 Be. 209. § (2) bekezdés.

19 Be. 10. § (1) bekezdés 8. pont.

20 Be. 358. §.

21 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 55–63. §.

22 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 56. § (1) és (2) bekezdés.

23 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 56. § (3) bekezdés.

24 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a bűnügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról 3. pontja.

ajánlások kidolgozása, majd a szemle végrehajtása során továbbra sem szabad megfeledkezni azokról a kép- és hangfelvételekről, amelyeket a későbbi megalapozott szakértői vizsgálat vagy bírói értelmezés érdekében készít a nyomozó szerv tagja (például a holttesten lévő szűrt sérülések pontos dokumentálása).

Meglévő jogintézmények alkalmazásának szélesítése

Be.213. § (3) „A terhelt, a tanú, a sértett és más személy – így különösen, aki a szemle tárgya felett rendelkezik, vagy azt birtokolja – a szemlének, a bizonyítási kísérletnek és a felismerésre bemutatásnak köteles magát alávetni, a birtokában lévő tárgyat a szemle, a bizonyítási kísérlet, illetve a felismerésre bemutatás céljából köteles rendelkezésre bocsátani. E kötelezettségek teljesítésére a terhelt kényszeríthető, a sértett, a tanú és más személy kényszeríthető, illetve rendbírsággal sújtható.”

Az új törvény a szemletárgy birtokosát, vagy azt, aki a szemletárgy felett rendelkezik kötelezi arra, hogy magát a szemlének alávesse, illetve a szemletárgyat a hatóság rendelkezésére bocsássa. A korábbi szabályozás nem rendelkezett azokról az esetekről, amikor nem az eljárás alanya a szemle tárgya, illetve amikor nem birtokolja a tárgyat, hanem csak rendelkezik felette. Az új büntető-eljárási törvény ezzel a fordulattal kiegészítette a rendelkezést, ám ami igazán fontos, lehetővé tette, hogy a terheltén kívül mások, akik az együttműködést megtagadják ne csak rendbírsággal legyenek sújthatók, hanem kényszeríthetők is legyenek a bizonyítási cselekményben történő közreműködésre. Ez utóbbi szankció ugyanis nem volt benne a korábbi törvényben²⁵, amely bár a mindennapokban nem okozott gondot, de az egyre tudatosabb állampolgári részvétel a büntető eljárásokban bármikor teremthet ilyen helyzetet a szemle során.

Be. 270. § „(...) A vádemelés után az ügyészség a bizonyítási indítvány megététele, bizonyítási eszköz felkutatása és biztosítása érdekében vehet igénybe szaktanácsadót.”

Az új törvény bővítette az 1973-ban kodifikált jogintézményünk, a szaktanácsadó igénybevételének időbeli kereteit, így az ügyészség már a vádemelés utáni szakban is alkalmazhat szaktanácsadót. Ez nagyobb lehetőségeket rejt, mint amilyenek első látásra tűnik, ugyanis megnyitja az utat a forenzikus tanácsadók alkalmazása előtt.

A forenzikus tanácsadói munkakör csupán a 2000-es évek eleje óta van jelen Európában. Az európai országok közül Belgium, Svédország, Finnország,

25 1998. évi XIX. törvény 123. § (4) bekezdés.

Németország és Hollandia alkalmaz kifejezetten ilyen tevékenységet folytató szakembereket. Hollandiában és Finnországban 6-6 fő, Belgiumban 5 fő látja el e tevékenységet teljes munkaidőben, míg Németországban és Svédországban 13, illetve 17 fő lát el ilyen tevékenységet részmunkaidőben. A szerepkör legelőször Svédországban jelent meg 1999-ben, Németországban pedig csupán 2016-ban kezdték meg munkájukat az első forenzikus tanácsadók. (Bitzer és tsai., 2017, 178.)

Belgiumban – a bűnügyi szakértői intézetben – is tanácsadókat alkalmaznak egyre fokozódó érdeklődés mellett. Míg 2009-ben csupán öt ügyben működtek közre forenzikus tanácsadók, addig 2015-ben már 219 ügyet dolgoztak fel. Ezek elsősorban emberöléssel kapcsolatos nyomozások voltak (Bitzer, 2018, 182.), de a tanácsadók gyakran közreműködtek más típusú ügyekben is.

A szemle kapcsán ez azért hangsúlyos, mivel ennek köszönhetően a szemle során keletkezett dokumentáció, az ott végzett munka minősége, az abban rejlő lehetőségek szaktanácsadó által utólag is értékelhetők, amennyiben erre az ügyészségnek a bizonyítás során szüksége lenne. Sőt, abban is segítségére lehet a szaktanácsadó az ügyésznek, hogy egy bizonyítási indítvány megalapozott lehet-e, érdemes-e és ha igen, hogyan javasolt felkutatni meghatározott bizonyítási eszközöket. Arra is választ adhat a tanácsadó, hogy ezek a bizonyítási eszközök, miként rögzíthetők. A forenzikus tanácsadó akár egy később lefolytatandó bizonyítási cselekmény előkészítéséhez vagy annak lefolytatása során is igénybe vehető az ügyészség által. Magyarországon ennek a hasznos rendszernek legfeljebb a koncepcióját kell kidolgozni, ugyanis intézményi keretei a Nemzeti Szakértői és Kutató Központban rendelkezésre állnak, jogi kereteit pedig a Be. 270. § adja, amely a szaktanácsadók alkalmazásáról szól.

A szaktanácsadói intézmény létrehozásának oka – mint ismeretes – éppen az volt, hogy az egyre több és speciálisabb igény miatt a különleges szakértelemre már nemcsak a bizonyítási eszközök szakértői vizsgálatához, hanem azok felkutatásához is szükség volt. (Székely, 1976, 80) Ma azonban már olyan sok a speciális terület, hogy ezek együttes, komplex értékeléséhez is külön szakismeret szükséges. A folyamatnak – az egyidejűleg ellenkező irányba is jelentkező – hatását szintén eredményesen lehet használni a szaktanácsadói intézmény adta lehetőségek kiaknázásával.

A komplex látásmód szükségességét a mindennapi életben is érzékelhetjük, ha egy olyan testi panasszal fordulunk orvoshoz, amelynek okát több szakorvos felkeresése után sem lehetett diagnosztizálni. Ilyenkor szükség van egy olyan orvosra, aki valamennyi lelet kézhezvételét követően, azokat összefüggéseiben vizsgálja, és tanácsot ad a vizsgálatok további irányát illetően, de az is elképzelhető, hogy valamennyi adat megismerését követően megadja a megoldást.

Erre jöttek rá európai kollégáink, akik a szaktanácsadói tevékenység előtt újabb távlatokat nyitottak, felértékelve annak a felderítésben betöltött szerepét anélkül, hogy a szakértői kompetenciákat az sértené. Sőt, egy jól kialakított szaktanácsadói rendszer képes a felderítő munkát már a helyszínen gyors információkkal segíteni, egyúttal a szakértői munkát megfelelően előkészíteni, szükség esetén az igénybe veendő szakértői szakterületek meghatározásában segíteni, az elkészült véleményeket együttesen értelmezni. Az ügyek vádemelést követő szakaszában vagy ügyészi felülvizsgálat során – ha erre igény merül fel – véleményével segítséget tud nyújtani. A szaktanácsadói rendszerben rejlő szakmai lehetőségekre a gyakorló szakemberek figyelmét fel kell hívni, az ügyekben eredményeket kell felmutatni, és fokozódó igény esetén el kell gondolkodni azon, miként lehetne a szaktanácsadókat akár szervezett keretek között, kontrolláltan foglalkoztatni. Ezt követően ennek feltételrendszerét is ki kell dolgozni egy iskolai végzettség, eredményes vizsgához kötött névjegyzék felállításával, amelyből a nyomozó hatóság és az ügyészség jó referenciákkal rendelkező, gyorsan mobilizálható szaktanácsadói segítséget vehet igénybe a felderítés támogatása és a bizonyítás előkészítése érdekében oly módon, hogy a szakmai függetlenségük a szakértői intézetekben dolgozó igazságügyi szakértőkhöz hasonlóan garantálható legyen.

A kormányrendelet szabályai

A törvény szabályait kibontó korábbi, már nem hatályos 23/2003. (VI. 24.) IM-BM együttes rendeletből két alapvető fontosságú szabály is törvényi szintre emelkedett a korábban említett módon²⁶, egyes szabályok más cím alá kerültek az új 100/2018. (VI. 8.) Kormányrendeletben (továbbiakban: Nyer.)²⁷, vagy éppen teljesen eltűntek²⁸, így nem jelentek már meg az új rendeletben. A jogalkotó tehát úgy érezhette, a szemle szabályai kiüresedtek. A Nyer-ben így mindössze egy szabály maradt, amely szerint, ha személy azonosítása vagy egyéb okból testszemle lefolytatása indokolt, úgy az elvégezhető²⁹. Pedig nagy szükség lett volna egyes nagyobb jelentőségű kriminalisztikai ajánlások beemelése akár a hatályos ORFK utasításból³⁰, amely így a számon kérhetőség és az átlátható-

26 Nyer. 32. § és 34. §.

27 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 84. § (2) bekezdés.

28 Nyer. 33.§; 35.§ (6) bekezdés.

29 Nyer. 72. §.

30 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a bűnügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról.

ság révén szélesebb körben biztosította volna a büntetőeljárás alanyainak jogaik érvényesítését. Ilyenek a helyszínbiztosítás kriminalisztikai szabályai és a bizonyítási eszközök csomagolásának követelményei is.

A szemle szabályozásának jövőbeni feladatai

A szemle szabályozásának törvényi alapjai az új büntetőeljárás törvény üdvözlött változásaival immáron helyükre kerültek, mivel modern, a gyakorlathoz igazított, haladó szemléletet közvetítenek. Örvendetes az is, hogy a 12/2018 (VI. 12.) IM rendelet a kép- és hangfelvétel szabályait részletesen szabályozza, ezzel eligazodást ad a jogalkalmazó számára, továbbá segíti a kriminalisztikai ajánlások kidolgozását, egyúttal növeli a rekonstruálhatóság követelményének történő megfelelést is. Változatlanul indokolt azonban a törvény szabályait kibontó Nyer. kiegészítése az egyes kriminalisztikai szabályokkal a fentebb leírtak szerint. A szemle pontos, átlátható és hivatkozható szabályozása azonban nem csak a jogszabályokban, hanem a szakmai irányelvek szintjén is kiemelten fontos. Szükség van egyrészt a hatályos Be. alapjain a szemlével kapcsolatos kriminalisztikai ajánlások újragondolására, másrészt az új jogintézmény, a telekommunikációs eszköz alkalmazásával összefüggő ajánlások megalkotására (Czebe–Kovács, 2017, 283–287.), harmadrészt pedig a szemle során használt új krimináltechnikai eszközök (drónok, informatikai és nyomkutató eszközök stb.) szakmai protokolljainak kidolgozására (Benedek, 2018). Mindezek tapasztalatai alapján pedig egyre sürgetőbb a szemletevékenység akkreditációjának végrehajtása, megfelelve ezzel az EFSA 2020 elvárásainak (Czebe, 2015, 53–43.; URL3), amelynek előkészítése a 2013 és 2016 közötti időszakban a Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézet Bűnügyi Technikai Főosztályán végbement. (Gárdonyi, 2016, 21.) Ezzel összefüggésben természetesen a laboratóriumok akkreditációja is kiemelten fontos (Kertész, 2002, 26.), amely a Nemzeti Szakértői és Kutató Központban döntően már megtörtént. (URL4) A modern bűnügyi szemlék lefolytatásához szükséges eszközpark és szervezeti elem szintén rendelkezésre áll. Talán a legnehezebb feladat a szemlé végrehajtó nyomozó szervek tagjainak gondolkodásmódját formálni, amely a modern jogi szabályozást követve egy jól szervezett, rekonstruálható, szakszerű és átlátható szemletevékenység elsajátítását jelenti. Ehhez a célhoz csak egy magas színvonalú alap- és továbbképzési rendszeren, jól kidolgozott és széles körben elfogadott szakmai protokollon, minőségbiztosított tevékenységen keresztül vezethet az út, amelyben mindannyiunknak van feladata és felelőssége.

Felhasznált irodalom

- Benedek Z. (2018): *Digitális adatok a helyszínen*. Belügyi Szemle, 7–8, 147–160.
- Bitzer, S. – Heudt, L. – Barret, A. – George, L. – Van Dijk, K. – Gason, F. – Renard, B. (2017): *The introduction of forensic advisors in Belgium and their role in the criminal justice system*. Science & Justice, 177–184.
- Bitzer, S. (2018): *Factors leading to the involvement of Forensic Advisors in the Belgian criminal justice system*. Forensic Science International, 181–188.
- Bócz E. (2017): *Az ügynevezett romagyilkosságok ügyének néhány tanulsága*. Belügyi Szemle, 7–8, 5–37.
- Belovics E. – Erdei Á. (szerk.) (2018): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. Budapest: HVG ORAC
- Czebe A. (2019): *A bűnjel etimológiája*. Kúriai Döntések, 9., 272–280.
- Czebe A. (2015): *A forenzikus tudomány európaizálódásának kezdő lépései*. In: Kecskés Gábor (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2015*. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 49–57.
- Czebe A. (2017): *A kriminalisztikai azonosítás törvényszerűségei*. Magyar Bűnüldöző, 1–2., 67–74.
- Czebe A. – Kovács G. (2017): *How Cognitive Infocommunications Play a Critical Role in Shaping the Future of Forensic Sciences: Defining Forensic Cognitive Infocommunications*. In: Baranyi Péter (ed.): *Proceedings of 7th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications*. Budapest, IEEE Hungary Section, 283–287.
- Déri P. – Budai A. (1991): *Korszerű bűnüldözés*. Budapest: Országos Rendőr-főkapitányság
- Gárdonyi G. (2011): *Szemelvények a bűnügyi technika hazai történetéből*. Belügyi Szemle különszám, 89–99.
- Gárdonyi G. (2016): *A bűnügyi technikai szakterület hazai eredményei*. Belügyi Szemle, 7–8, 9–23.
- Gárdonyi G. (2018): *Újra a szemle jogi szabályozásáról*. Rendőrségi Tanulmányok, 1, 132–146.
- Katona G. (1972): *A nyomozás egyes kérdéseinek intézménytörténeti áttekintése*. Jogtudományi Közlöny, 10, 519–526.
- Kertész I. (2002): *A rendőrségi laboratóriumok integrált minőségirányítási rendszere*. Belügyi Szemle, 8, 26–34.
- Kovács G. (2013): *A helyszíni szemle normatív szabályozásának igénye és lehetőségei a büntetőeljárásban*. In: Szoboszlai Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Győr: Universitas Győr Nonprofit Kft., 292–299.
- Nogel M. – Czebe A. – Kovács G. – Pádár Zs. (2019): *A work in progress - accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the „European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)” concept*. Forensic Science International Genetics Supplement Series 7.
- Pásztor L. (2016): *A 3D térszkenner működése, tapasztalatok, lehetséges további felhasználási területek*. Belügyi Szemle, 7–8, 61–69.
- Székely J. (1976): *Szaktanácsadók és szakértők*. Jogtudományi Közlöny, 2, 80–88.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Szent László Dekrétumainak Második Könyve 5. fejezet a lopott jószág nyomon kereséséről.* <https://mek.oszk.hu/01300/01396/html/01.htm>

URL2: <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/tavmeghallgatas-elismeresben-rezsesult-az-orszagos-birosagi-hivatal>

URL3: *Kovács Gábor – Nogel Mónika: The Accreditation of Forensic Laboratories as Component of realizing the European Forensic Science 2020 Concept.* <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/science-research-bulletin-10.pdf>

URL4: <https://www.nah.gov.hu/main-search?utf8=%E2%9C%93&search%5Bquery%5D=nszkk> és <http://www.nszkk.gov.hu/akkreditalt-modszerek-eljarasok>

Héder Klára

Az anticipált megfigyelés, mint az antikorrupciós eredményesség egyik gátja

Anticipated surveillance as one of the barriers to success in anti-corruption efforts

Absztrakt

A tanulmány a KÖFOP-2.2.3–VEKOP-16-2016-00001. projekt keretében kialakított, Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban című, 15 modulból álló e-learning tananyag kialakításának folyamatát mutatja be. Ismerteti a korrupcióval és az integritással kapcsolatos társadalmi, szervezeti, és pszichológiai (háttér)tényezők feltételezett oktatás-módszertani következményeit, külön hangsúlyt fektetve a résztvevők által feltételezett megfigyelés gátló hatásaira, illetve ezek kivédésére alkalmazott oktatás-módszertani megoldásokra.

Kulcsszavak: integritás, korrupció, SZEM-modell, anticipált megfigyelés, e-learning, tananyagfejlesztés

Abstract

The study is based on KÖFOP-2.2.3 - VEKOP-16-2016-00001 project and describes the process of developing an e-learning curriculum, ('Integrity: Solid Morals in Practice'), developed within the framework of the project. It introduces the assumed educational-methodological consequences of the social, organizational and psychological background factors in connection with corruption and integrity. It puts an emphasis on the inhibiting negative effects of the surveillance anticipated by the participants; and on the educational-methodological solutions applied to eliminate these effects.

Keywords: integrity, corruption, SZEM (Hung. abbr. for Indicator of Solid Morals) model, anticipated surveillance, e-learning, curriculum development

Bevezetés

Jelen tanulmány az Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban című e-learning tananyag kialakításában szerepet játszó (projekt)elvárások, pszichológiai és oktatás-módszertani szempontok leírása után, bemutatja azokat a feltételezett tényezőket, félelmeket és prekoncepciókat, amelyeket a képzésben érintettek érezhetnek egy ilyen tananyag elvégzésekor. Megkísérli bemutatni azokat a fejlesztői módszereket, amelyek e hatások kivédésére, a projekt céljainak elérése érdekében, továbbá az érintettek integritásának erősítésére történtek.

Integritás: társadalmi megközelítés és egyéni attitűd

A korrupció¹ kezelésével, megelőzésével kapcsolatos szemléletváltás hatására napjainkban a represszív megközelítést komplex értékalapú szemlélet váltotta fel; s a korábban szinte ismeretlen integritás fogalom mára valóban meghonosodott a közigazgatásban. (Pulay, 2014)

A korrupcióellenes politikák életciklusainak vizsgálatával (Báger et al., 2008; URL1) elmondható, hogy napjainkra Magyarországon is a több lépésből álló fejlődési folyamat során a hangsúly a szűk értelemben vett korrupciókezelésről az integritás tágabb fogalmára, társadalmi kontextusára és előmozdítására helyeződött át². Hazánkban sokáig elsősorban a büntető jellegű, represszív szemlélet volt jellemző, bár a terület szakértői több ízben hangsúlyozták a prevenció módszerek beemeléseinek fontosságát a probléma kezelésébe³.

Az összetett kormányzati stratégia és erőfeszítések hatására azonban mára jelentős változás történt a kérdéskör megközelítésében. Megkezdődött a szabálykövetés-központú szemlélet átalakulása, és megerősödni látszik az integritásalapú szemlélet, bár ennek ellenére az Állami Számvevőszék 2008. évi jelentésében (URL1) még az alábbiakat olvashatjuk:

1 Jelen írás célja és terjedelme nem teszi lehetővé a korrupció, illetve az integritás fogalmának, a kérdéskörben született elméletek könyvtáryi irodalmának részletezését. Érdeklődők számára néhány korrupciós elméleti összefoglalás. (Réthy, 2016, Kóhalmi 2015, Báger, 2016.) A szerző által a továbbiakban alkalmazott fogalmak Nemzeti Korrupcióellenes Program (2015) definícióhoz illeszkednek, melynek értelmében korrupciónak tekinthető a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. tv. XXVII. fejezetén belüli tényállások és azokon túlmutató minden olyan társadalmi jelenség, amely során valaki a rábízott hatalommal magán- vagy csoportelőny érdekében visszaél. Alkalmazott integritás fogalom: séríthetlenség feddhetetlenség, megvesztegethetetlenség, tisztaság állapota egyéni és szervezeti szinten.

2 Nemzeti Korrupcióellenes Program. (2015-2018); (URL2)

3 „A hazánkban jelenleg előtérben álló büntető jellegű, represszív szemlélet – fokozott mértékben indokolt – követése mellett szükséges és célszerű olyan stratégiát kialakítani, amelynek eredményeként a prevenció kerül előtérbe”. (Báger, 2012)

„Az integritás egy teljesen más nézőpontot igényel ma Magyarországtól. Kicsit nehéz ezt a szemléletet megszokni, pedig sokkal előremutatóbb, pozitívabb, mint a korrupció szankcionálása. Ugyanakkor ma Magyarországon a repressziót nem lehet háttérbe szorítani, erre még a továbbiakban is szükség van.” (Báger, 2012)

A fentiek alapján látszik, hogy a korrupció-ellenes politikák életciklusai közti (szemlélet)váltás korántsem lineáris. (Klotz, 2016) A sokszor szövevényes és összetett folyamat során mind társadalmi, mind pedig szervezeti szinten megfigyelhetők remissziók, regressziók, illetve kerülőutak a probléma kezelésében. Nem elhanyagolható az sem, hogy a különböző kultúrák, kulturális jegyek és hatások jelentősen befolyásolják a társadalmi folyamatok széles skáláját, így a korrupciókezeléssel kapcsolatos eredményességet is. (Réthy, 2016)

További nehézség, hogy a normaszocializációs folyamatok sem tekinthetők minden esetben problémamentes folyamatnak. (Pallai, 2012) Mindezen hatások mellett az ún. uralkodó szemlélet, és a tényleges, a kérdéskörben megjelenő egyéb – például társadalmi vagy szervezeti – hatások közti eltérések, az intézkedések és a gyakorlat közti diszkrepanciák is befolyásolhatják a kérdéskör megítélését; akár inhomogén véleményhálót hozva létre egy adott társadalmon belül is.

Az értékek szétartó társadalmi kohabitációja mellett az érintett személyek korrupcióval, integritással, illetve a kormányzati intézkedésekkel kapcsolatban átélt személyes tapasztalatai, és attitűdjei is komoly diverzitási faktorként jelenhetnek meg a probléma leküzdésekor.

Ezek - és még sok más hatás - eredőjeként egy adott társadalomban, illetve szervezetrendszerben, szervezetben ezért egyidőben élnek/élhetnek együtt eltérő megközelítések, internalizációs szintek, intézkedések, szervezeti kultúra elemek, vagy éppen egyéni korrupcióval kapcsolatos attitűdök.

Ha pedig a fenti okfejtés helyes, akkor egy olyan korrupcióellenes tananyagnak, amely rendkívül sokféle szervezetben dolgozó, nagyszámú célcsoport számára készül, nemcsak az egy társadalmon belül élő eltérő nézetekkel, hanem a sokféle érintett különféle attitűdjeivel is meg kell hogy küzdjön ahhoz, hogy sikeres integritás-központú szemléletformálásra legyen képes.

E dolgozat az integritás-központú képzési cél oktatás-módszertani megfontolásain keresztül elemzi, hogy:

- milyen tényezők játszhatnak gátló szerepet egy preventív szemléletű, integritás tematikájú, szemléletformáló e-learning tananyag elsajátításában;
- és milyen módszerekkel védhető ki ezek a nem kívánt hatások,
- és tehető sikeressé a célzott szemléletformálás, a szilárd erkölcsiség támogatása.

Az e-tananyag szemlélete: a korrupt viselkedés integratív megközelítése

A korruptió, mint tanult, társas viselkedés

A korruptió megközelítésében és magyarázatában alapvetően három szemléletmód különíthető el. Az első magyarázatcsoport az egyéni tényezőkre helyezi a hangsúlyt az események alakulásában, míg a másik irányvonal inkább a társadalmi, makrostrukturális tényezők⁴ felől közelíti meg a kérdést.

Harmadik magyarázóelv-csoportnak tekinthetjük az integratív megközelítést, amely az egyének társas környezetben mutatott viselkedéseket tekint a korrupt magatartásra, és társadalmi, valamint pszichológiai okok együttesével magyarázza a jelenséget.

A korruptióval kapcsolatos cselekvési szándék kialakulásának magyarázatában a tervezett viselkedés elméletén (The Theory of Planned Behavior Ajzen, 2005) alapuló SZEM-modell (Hunyady, Münnich, 2015, 2016) (URL3) kialakítása jelenthet egyfajta fordulópontot. Az elmélet a korruptióra hajlamosító tényezők vizsgálatáról a korruptciónak való ellenállás, az integritás és a szilárd erkölcsiséggel rendelkező személyek támogatására helyezte át a hangsúlyt. (Hunyady, Münnich 2015) (URL3) (Malét-Szabó, 2016) (Malét-Szabó 2018/a; Münnich, 2018)

A fenti szemléletnek – a kialakított e-tananyag, és a jelen tanulmánynak egyaránt – központi koncepciója az, hogy a korruptió tanult⁵, társas tevékenység, melyet egyének követnek el valamely szociális térben, társas, szervezeti (Pallai, 2010) (URL4) társadalmi- (Takács et al. 2011) államigazgatási hálózatban, kontrollkörnyezetben. (Pulay, 2014)

Ez a megközelítés a korruptió eseményt szándékos, tudatos cselekménynek tartja:

- amelyben nem lehet észrevétlenül részt venni;
- amelyhez kialakult egyéni cselekvési szándék és átgondolás szükséges,
- s amelyet a környezet és az érintett személy jellemzői, pszichológiai tulajdonságai egyaránt befolyásolnak.

4 Jól áttekinthető összefoglalás a fontosabb makrostrukturális okokról. (Varga, 2017)

5 „A szilárd erkölcsiség egy tanult tulajdonságunk, amit a tágabb és szűkebb környezetünkől tanulunk meg, azokat egyéniségünknek megfelelően átforgalmazzuk, átszínezzük, és beépítjük személyiségünkbe, senki sem születik erkölcsösnek vagy erkölcsstelennek.” (Hunyady, Münnich, 2015, 79.). (URL3)

A korruptió, mint módosítható viselkedés

Ha a SZEM-modell kutatási eredményeinek hatására erősödik az a szemlélet, amely a korrupt viselkedést tanult, s így megváltoztatható cselekvésnek tekinti, akkor elkerülhetőbbé válik az érintettek tartós stigmatizálása (pl.: korrupt személyiség) és ezáltal pedig jobban megnyílik az út a kérdéskörben érintettek más szempontú megközelítése – pl. szemléletformálás, képzés, a szilárd erkölcsiség támogatása – irányába is.

„Amennyiben ez elfogadható feltevés, akkor van esélyünk megfelelő képzéssel, szabályozással, erkölcsi példamutatással befolyásolni annak⁶ személyenkénti alakulását, és ezáltal csökkenteni a kétségtelenül meglévő egyéb negatív irányú hatásokat (pl. rossz családi-baráti környezet, nehéz anyagi helyzet, stb.)” (Hunyady, Münnich, 2015, 5.)

A SZEM-modell által nyújtott szemléletváltás ezért a preventív, integritás-központú, a szemléletformálás irányába elmozduló további új módszerek, képzési lehetőségek felé is utat nyithat.

Képzési alapadatok és problémák

E-tananyag: képzési elvárások, célok

Az e-learning tananyag a KÖFOP-2.2.3-VEKOP-16-2016-00001. számú Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korruptió esetek nagyobb arányú felderítése illetve megelőzése érdekében című kiemelt projekt a Belügyminisztérium oldali feladatainak részeként - a Nemzeti Védelmi Szolgálattal, mint a projekt vezetőjével együttműködve - került kidolgozásra.

A projekt keretében 2018-ban megkezdődött a hivatásos állomány képzése a képzők és a közreműködők (humán vezetők, oktatási szakemberek, továbbképzési kapcsolattartók, tréner) felkészítésével, illetve novemberben elindult a célcsoportok oktatása is. Az e-tananyag a teljes hivatásos állomány számára kötelező továbbképzési programként került meghirdetésre.

Az e-learning tananyaggal szemben megfogalmazott elsődleges cél az volt, hogy a projekt keretében lezajlott, a SZEM-modell rendvédelem-specifikus jellemzőit feltáró tudományos kutatás eredményeire épülve, elsősorban nem kognitív fókuszú, ismeretközlő szakanyag, hanem

6 A szilárd erkölcsiségnek, a korruptciónak való ellenállás képességének. (kiegészítés: szerző)

- szemléletformáló,
- a korrupció, a szilárd erkölcsiség és az integritás kérdését új szempontból megragadó,
- szemléletes képzési anyag készüljön el.

Képzési célcsoport és képzési szakanyag

A tervezett képzés a teljes hivatásos rendvédelmi állomány, közel 60 ezer fő számára készült, mint kötelező központi továbbképzési program. Ilyen nagy létszámú, eltérő számítástechnikai kompetenciával, iskolázottsággal, szakmai tapasztalattal és ismerettel rendelkező inhomogén csoport számára egységes és ugyanakkor hasznos képzési anyag készítése komoly kihívás.

Ahogy a bevezetőben is olvasható, egy olyan korrupcióellenes tananyag, amely a rendvédelmi hivatásos állomány teljes spektrumát felölel⁷, rendkívül sokféle szervezetben dolgozó, nagyszámú célcsoport számára készül,

- nemcsak az egy társadalmon belül élő eltérő aktuális nézetekkel,
- szervezeti különbségekkel,
- hanem a sokféle érintett egyén különféle attitűdjeivel is számolnia kell ahhoz, hogy sikeres integritás-központú szemléletformálásra legyen képes.

A nagyszámú eltérési lehetőség miatt továbbá a tananyag szerzője nem feltételezhetett olyan alapismereteket, pszichológiai háttértudást, amellyel a résztvevők mindegyike rendelkezik, s amelyre a képzés során részletes magyarázat nélkül építeni lehet.

Nem könnyíti meg a feladatot az sem, hogy az e-learning foratókönyv alapjául szolgáló, a SZEM-modell rendvédelemspecifikus jellemzőit feltáró tudományos kutatás eredményei alapján készített oktatási segédanyag⁸, igen nagy terjedelmű (188 oldal), akadémiai nyelvezetű, komplex pszichológiai háttérismereteket megkívánó tudományos szakanyag, mely korántsem tekinthető könnyen feldolgozandó alapanyag, a témában járatlan résztvevő számára.

A tananyag elkészítésének alapjául szolgáló tudományos kutatás eredményeként összeállított oktatási segédanyag rendkívül sok értékes információt ad a téma iránt érdeklődők számára, de éppen komplexitása, strukturális meg

közelítése és absztrakt jellege miatt kevésbé tűnhet *életszerűnek* vagy éppen szemléletformálónak egy terepen dolgozó gyakorlati szakember számára.

Adott volt tehát a kérdés: Hogyan lehet egy ilyen nagy létszámú, jelentősen inhomogén *célcsoport számára úgy feldolgozni a szakanyagot, hogy a tudományos tartalmat megtartva valóban szemléletformáló képzéssé váljon?*

Képzési koncepció: személyes érintettség érzése, és életszerű példák

A fenti kérdés esetén az e-tananyag foratókönyvírója (a jelen írás szerzője) a hagyományos, elsősorban ismeretátadásra épülő oktatási szemlélettől eltérő megközelítést tartotta hatékonyknak⁹, s alkalmazta – a megrendelő előzetes jóváhagyásával és döntése alapján – a tananyag kialakításában.

E megközelítés szerint a személyes érintettség érzésének fokozásával, a gyakorlathoz köthető, életszerű példák alkalmazásával közelebbé tehető a résztvevők számára az elméleti szakanyag és hatékonyabban átadható a tananyag központi üzenete:

*A korrupciós viselkedés bonyolult társas térben zajló, egyéni döntésekre épülő, tudatos viselkedés. Ha megismerjük ezeket a hatásokat és felismerjük a veszélyeztető tényezőket könnyebb helyesen dönteni, etikusan eljárni; vezetőként prevenciós elemeket alkalmazni, ellenlépéseket tenni; az integritás követelményeinek eleget tenni egyéni és szervezeti szinten egyaránt.*¹⁰

A személyes érintettség fokozása és a célcsoport tagjai számára életszerű példák alkalmazása, mint választott oktatás-módszertani metódus azonban komplex problémák sorát is magával hozhatja.

A legfontosabb megállapítás az, hogy a korrupció kényes téma. Az egyéni tapasztalatok alapján érzelmek széles skáláját mobilizálhatja a lebukástól való félelemtől kezdve a korrupciós kolléga iránt érzett haragig.

Az érzelem pedig lényegi befolyást gyakorol a kognitív működés minden területére, beleértve az emlékezetet, a figyelmet, a döntéshozatalt, a deklaratív tudás szabályozását és nemcsak befolyásolja, hanem szabályozza is az információfeldolgozás folyamatát. (Adolphs-Damasio, 2003)

Ezért minél személyközelebbé teszünk egy tananyagot, minél életszerűbbek a példák, annál nagyobb teret kapnak a résztvevők emocionális jellemzői, amelyek segíthetnek a tananyag céljának elérését, az (integritással kapcsolatos) szemléletformálást, de gátló hatást is gyakorolhatnak, ha a mobilizált destruktív érzelmek gátolják a szükséges információfeldolgozást.

7 A négy rendvédelmi terület, melynek hivatásos állományát a tananyag elérni kívánja: a rendőrség, a katasztrófa-védelem, a büntetés-végrehajtás, és a polgári titkosszolgálatok.

8 A KÖFOP-2.2.3-VEKOP-16-2016-00001. számú „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése illetve megelőzése érdekében” című kiemelt projekt anyagai között fellelhető belső szakanyag. A tudományos eredmények várható megjelenése tanulmánykötet formájában várható a BM kiadásában, 2020-ban.

9 A képzés lezárult, az elégedettség-mérési eredmények feldolgozása folyamatban van.

10 A szerző összefoglaló megfogalmazása a tananyag fő üzenetéről.

Nagyon fontos tehát számot vetni azzal, hogy milyen emocionális hatások, attitűdök játszhatnak szerepet a tananyag elsajátításakor. Milyen tényezők vehetik vissza a sikert?

A képzési eredményességet befolyásoló tényezők

A korrupció-ellenes politikák életciklusainak hatása az egyéni attitűdökre

Mivel a korrupciós cselekmények csak társas/társadalmi környezetben, szabályhálóban, több személyt érintve követhetők csak el, a kérdéskörben uralkodó társadalmi megközelítés, korrupció-ellenes politika nagy hatással van arra, hogy milyen egyéni értékrend, attitűd alakul ki a társadalom tagjaiban, az érintettekben, a közszolgálat munkatársaiban.

A korrupció-ellenes politikák elemzése alapján hat főbb szakasz különíthető el. (Báger et al. 2008, 17-18.)

1. A korrupció figyelmen kívül hagyása/visszautasítása (a korrupció kérdésköre tabu, nem tárgyalható);
2. Tudatosulás/Ébresztő (valamely helyzet, incidens miatt a korrupció, mint probléma nyilvánvalóvá válik);
3. Keményvonalas vagy szabálykövetés központú szemlélet (központban a (büntető) jog, a jogszabályok és a korrupció elfojtása);
4. A kizárólag elfojtáson alapuló megközelítés korlátainak felismerése (annak felismerése, hogy a represszió alapuló módszerek nem bizonyulnak elég hatékonynak);
5. Középpontban a megelőzés/integritás alapú szemlélet (szemléletváltás, integritáspolitikai intézkedések, fókuszban a megelőzés);
6. Kiegyensúlyozott megközelítés: megelőzés/elfojtás (a korrupciós jelenségeket és magatartást megelőző és elfojtó elemeket egyaránt tartalmazó, kiegyensúlyozott megközelítés).

A különféle korrupció-ellenes politikák szakaszainak társadalmi átmenete nem tekinthető lineáris folyamatnak. Ennek okai számosak: egyfelől, bár a probléma szinte mindenhol megjelenik, maga a korrupció eltérő mértékű lehet a különféle országokban, illetve a kialakult szabályozás sem egységes, még akár csak az Európai Uniót tekintve sem.¹¹

¹¹ „A korrupció – bár jellege és mértéke különbözhet – valamennyi uniós tagállamot és az Unió egészét is károsítja... „Ugyanakkor a korrupcióellenes jogi keret végrehajtása a különböző uniós tagállamokban továbbra sem egyenletes, és összességében véve nem kielégítő. Az EU korrupcióellenes jogszabályait nem ültette át valamennyi tagállam... (URL6)

Bár az országok közötti különbségek igazán jelentősek lehetnek, nem elhanyagolhatóak az egy országon, egy társadalmon belül egyidőben megfigyelhető különféle szemléletek együttélései sem. Egy adott ország különféle területein, eltérő szervezeti kultúrájú szerveknél jelentős különbség lehet abban, hogy a korrupcióval, vagy az integritással kapcsolatos kérdéseket hogyan közelítik meg.

Az egyén korrupcióval kapcsolatos attitűdjének kialakulásában pedig mindezek a szempontok jelentősen megjelennek: vagyis, hogy valaki mely országban, milyen régióban él, mely szervezethez tartozónak érzi magát, milyen eddigi (társadalmi) tapasztalatai vannak, milyennek érzi a korrupcióval kapcsolatos uralkodó megközelítést, és milyen személyes élményeket élt meg ezzel kapcsolatban.

Mivel Magyarországon nagyon sokáig inkább a represszív szemlélet élvezett elsőbbséget, feltételezhető, hogy e szemléletmód jelentősebb ismertséggel rendelkezik az érintettek körében, mint a preventív, integritás-központú megközelítés, s így több személyes tapasztalat is kapcsolódik hozzá. Ennek következtében a represszióhoz kapcsolódó személyes tapasztalatok, attitűdök feltételezhetően mélyebben beágyazottak, érzelmileg telítettebbek és könnyebben előhívhatóak: összességében erősebb attitűdkomponensekkel rendelkeznek, nagyobb érzelmeket involváltnak és kézzelfoghatóbbnak tűnnek.

Szervezeti korrupció-ellenes politika és egyéni attitűdök

A társadalmi hatások mellett a szervezeti jellemzők is befolyásolják a kialakult egyéni attitűdöket. Bizonyos szervezeteknél –mint amilyenek például a rendvédelmi szervezetek is –tovább fennmaradhat a tiltáson, represszív szemléleten alapuló erős korrupcióellenesség, és kisebb szerepet kap(hat), vagy éppen nehezebben honosodik meg a preventív, integritás-központú megközelítés. (URL7)

Ennek legfontosabb oka talán az, hogy a tisztességtelen, korrupt viselkedés olyan mértékben ellentétes azzal a társadalmi céllal, amellyel ezek a szervezetek létrejöttek, hogy mind szervezeti, mind egyéni szinten is az elutasító szemlélet komoly dominanciára tehet szert körükben.¹²

A rendvédelmi szervek jellegükből adódóan sem tűrhetik a soraikban megjelenő korrupt magatartást, s az ilyen viselkedést tanúsító személyek komoly retorziókra számíthatnak. Így ezeknél a szervezeteknél a kérdéskör szervezeti és egyéni megközelítésében akkor is kiemelt szerepet kaphat a keményvonalas vagy szabálykövetés központú szemlélet néven jelzett korrupcióellenes politika,

¹² A korrupció alattomos és romboló, a kiépített rendőri közbizalomra, és a teljes rendőr-szakma megbecsülésére jelentős negatív hatást gyakorló jellegét emeli ki Finszter Géza (2000) is a fogalom meghatározásában.

hogya társadalmi, politikai szinten már inkább a megelőzés/integritás alapú szemlélet, vagy éppen a kiegyensúlyozott megközelítés az uralkodó.

Röviden szólva: a hivatásos állományban a korrupció –lopás/csalás/tiszteségtelenség –büntetés fogalmi térkép/szemantikus háló nagyon erősen megjelenhet¹³ mind a szervezeti, mind pedig az egyéni megközelítésben, attitűdben.

Ha pedig az előző következtetés helyes, akkor a hivatásos állomány tagjai maguk is többségében inkább a represszív szemléletet követik. Másoknál – és akár önmaguknál is – mélyen elítélik azokat az elemeket, amelyről úgy gondolják, hogy jellemzőek a korrupt viselkedést mutatókra¹⁴.

A fentiek alapján az e-learninget elvégző személyek kapcsán az alábbiak feltételezhetők:

- minden módon kerülnek, hogy magukat korrupt viselkedést mutató személyként jelenítsék meg, még lényegtelen kérdésekben is;
- várhatóan nem adnak korrupciós hatásokra, korrupciós szándéokra utaló válaszokat semmilyen feladathelyzetben, még akkor sem, hogyha az segítené a tananyag megértését;
- résztvevők véleményük önkéntes cenzúrázásával kívánnak önmaguk és a képzést biztosító felettes szerv felé egyaránt kedvezőbb színben feltűnni, ezáltal pedig a lehetséges retorziókat elkerülni.

Ha azonban egy életszerű példa feldolgozásakor a résztvevők várhatóan mindig tökéletesen viselkednek, semmilyen – esetleg meglévő –kételyüknek nem adnak hangot, a társas kíváncsiság szerint feltételezett, elvárt helyes választól semmilyen módon nem kívánnak eltérni, akkor a tananyagban nagyon nehezen lehet tanulói aktivitással bemutatni a kérdéskör árnyalt értelmezésének finomságait, különböző nehézségeit, problémáit. Az (önkéntesen) cenzúrázott válaszok ugyanis nem teszik lehetővé a helyzet cselekvő átélésével történő felismerését, a felmerülő problémák mélyebb megértését; a várható szépített válaszok pedig lényegében a képzés céljait teszik elérhetetlenné.

Az anticipált megfigyelés, mint képzésbefolyásoló tényező

A fentiekben túl problémaként jelenik meg, hogy a képzési célnak jobban megfelelő, személyesebb, a korrupcióval kapcsolatos egyéni véleményekre is rá-

13 A fenti állítás a szerző feltételezése, kutatási alátámasztás nélkül. (A taxonómikus szerveződés, szemantikus háló pszichológiai jellemzőiről. (Csépe et al. 2007, 187-189.)

14 A korrupcióval kapcsolatos ismeretek hiánya, esetleges előítéletek hatása pedig – ha kis mértékben is – de kimutatható volt a korrupt viselkedéssel személyesen nem találkozott személyek véleménye esetén. (Münnich, 2018), így a személyes előfeltevések a tananyaggal kapcsolatban is játszhatnak valamilyen szerepet.

kérdező tananyag mobilizálhatja az egyén korrupcióval szembeni, a represszív megközelítésből származó tapasztalatait, félelmeit.

A szakanyag feltételezhetően a korrupcióellenesség személyes attitűdmintázati komponenseit is aktiválja, s azt a félelmet hozhatja elő a megszólítottakból, hogy a képzés valójában csak egy legenda, amely mögött valójában az egyénekre vonatkozó adatgyűjtés áll¹⁵: ki mennyire korrupt, ki mutat olyan (elő) jeleket, amely korrupciós veszélyeztetettségre/fertőzöttségre utalhat. Vagyis a képzési anyagban azért szerepelnek életszerű példák, hogy a résztvevők hitelesebb választ adjanak, s mindez előkészítsen egy beavatkozást: az állomány –rejtett –korrupcióval kapcsolatos attitűdjeinek felmérése után meg lehessen tenni a megfelelő lépéseket (értsd: a korrupció szempontjából veszélyeztetett személyek kiszűrését).

A fejlesztőnek tehát számolnia kellett azzal a mélyen gyökerező résztvevői félelemmel is, hogy a tananyag valójában egy represszív központi intézkedéscsomag része, amelynek a célja a korrupt személyek kiszűrése és megbüntetése.

A fenti hatások eredőjeként a képzés kialakításakor ezért fontos volt az integritás-központi preventív szemlélet, az életszerűség, és személyes érintettség fenntartása, azonban nagyon fontos az is, hogy ki tudjuk küszöbölni a pozitív énbemutató, társas kíváncsiságnak megfelelő szépített válaszok adása irányába történő szociális nyomás hatását.

Ezért a tananyag elkészítésekor az életszerű, de mégsem túl erős, vagy negatív érzelmeket involváló példák árnyalt, aktivitásközpontú, szituatív feldolgozása (helyzetsszimuláció) látszott megfelelőnek, ahol a válaszlehetőségek közül nem volt nyilvánvaló, hogy melyik az elvárt.

Egyéni tényezők hatása szimulált korrupciós helyzetben

Egy korrupciós helyzet szimulációja életszerűbbé és átélhetőbbé teszi a problémát, azonban hasonló problémákat is okozhat, mint egy valós helyzet, hiszen

- a kialakuló cselekvési szándékot sok tényező befolyásolja,
- s a cselekvési szándék megjelenése nem feltétlenül vezet magához a cselekvés kivitelezéséhez is.

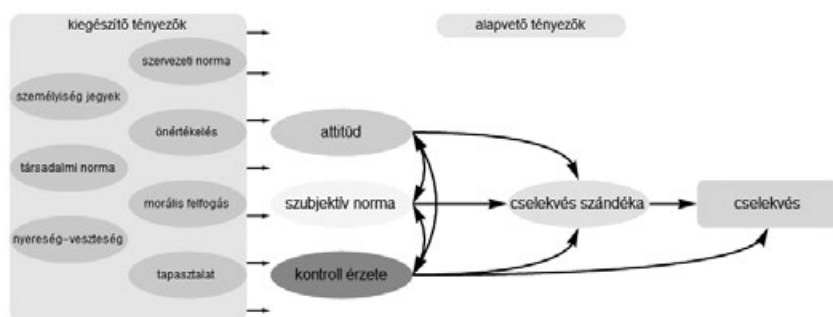
Hogyan hívható akkor elő a képzésben résztvevő valós viselkedési szándéka egy korrupciós szimulációs helyzetben?

15 A feltevés első pillantásra talán túlzónak tűnhet, azonban hogy a célcsoport számára mennyire valós lehetőséget képvisel, arra példa, hogy a szerző személy szerint több ízben maga is kapott erre vonatkozó konkrét kérdéseket az e-tananyaggal kapcsolatban a hivatásos állomány tagjaitól a fejlesztés szakaszában.

A korrupció szempontjából fontos emberi tényezők/jellemzők (Münnich, 2015) az egyén személyiségjellemzői, az egyénnek a cselekedettel kapcsolatba hozható attitűd-rendszere, az egyénnek a közösségcselekedet relációban való percepciói, és az egyénnek a cselekedetre vonatkozó percepciói.

A SZEM-modell (Hunyady, Münnich, 2015, 2016) e tényezők szerepét is vizsgálja a korrupcióval kapcsolatos viselkedési szándék kialakulásában.

A modell az Ajzen-féle tervezett viselkedés elméletéből indul ki, amely az erkölcsileg helyes és kifogásolható cselekedetek és az azt megelőző cselekvési szándék kialakulására ható három fontos tényezőt – attitűdbeli tényezők, társas környezeti normatényezők és a cselekvés kivitelezése felett érzett személyes kontroll – különít el, és a modellt ezt bővíti további kiegészítő hatótényezőkkel. (ld. 1. számú ábra)

1. számú ábra: SZEM-modell (Hunyady, Münnich, 2015, 79.)

E tényezők azonban nem csak a korrupciós viselkedéssel kapcsolatos szándék kialakulásában, és a korrupciós viselkedés kivitelezésében játszanak szerepet, hanem arra is hatással lehetnek, hogy *egy korrupciós helyzet szimulációjában* milyen viselkedést mutatnak az érintettek.

Hogy miért érdekes mindez?

Mivel a képzés célja a szemléletformálás volt, olyan alappélda kiválasztására volt szükség, mely a nagy létszámú résztvevők többségének, vagy éppen mindegyikének érthető, szemléletes, de nem involvál olyan erős érzelmeket, személyes tapasztalatokat, vagy kontrollérzet-hiányt, amelyek csökkenthetik az őszinte válaszadásra vonatkozó cselekvési szándék kialakulását, és annak megjelenési valószínűségét.

A fentiek fényében a választás végül egy gépkocsi vásárlás során történő illegális adatkérésre esett. A kiválasztott példa reményeink szerint

- kellően hétköznapi ahhoz, hogy szemléletes legyen bármely rendvédelmi szervtől érkező résztvevő számára,
- ugyanakkor nem annyira szakmai, hogy felmerüljön az adott személyre vonatkozó szakmai adatgyűjtés veszélye;
- s elég könnyen érthető és kezelhető, hogy valóban megjelenjen a válaszdásra vonatkozó cselekvési szándék.

A fejlesztő az óvatos példaválasztás mellett gamifikációs eszköztár alkalmazásával és a tananyagrendszer felépítésének célzott megválasztásával is törekedett a fenti problémák orvoslására, a képzés hatékonyságát gátló társadalmi, szervezeti és egyéni tényezők hatásának minimalizálására.

Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban: a tananyag megvalósítása

Tananyagszerkezet

A képzés céljaihoz illeszkedve szükség volt az elméleti ismeretek átadására, többféle szakterületi helyzet bemutatására, a korrupciós helyzet felismerését, elkerülését vagy éppen az ellenlépések megtételét szolgáló képzési szakaszra, és egy, csak a vezetők számára kialakított tananyagrészk elkészítésére is. Ennek érdekében végül a 2. számú ábrán látható képzési struktúra került kialakításra¹⁶.

2. számú. ábra: az Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban című képzés szerkezete (képzési képernyőkép¹⁷)

¹⁶ A tananyag a jogosultsággal rendelkező érintettek számára a tovabbkepzes.bmkszf.hu oldalon érhető el.
¹⁷ A tananyagképek készítője a HRK Consulting Kft., a tananyag jogtulajdonosa a Belügyminisztérium.

Gamifikáció

Az elkészült képzés céljai között szerepelt, hogy a 21. század digitális átalakulásához, az Y és Z generáció informatikai- és életpaszatalához jobban illeszkedő feldolgozási móddal segítse a tananyag alapjául szolgáló tudományos kutatási eredmények megértését. Cél volt, hogy az e-tananyag ne csak száraz kognitív tényeket, fogalmakat és definíciókat közvetítsen, hanem az egyének kognitív sémáihoz, gyakorlati tapasztalataikhoz jól illeszthető, személetes és életszerű módon járuljon hozzá az etikus, a szilárd erkölcsiségnek és az integritás követelményeinek egyéni és szervezeti szinten egyaránt megfelelő viselkedéshez. Ennek a célnak az eléréséhez a gamifikációs technikák alkalmazása tűnt a leghatékonyabbnak a képzés kialakításakor. Ezért a résztvevő a köszöntés után egy központi „játékfelületen” találja magát, ahova az egyes modulok elvégzése után mindig visszatér (ld. 3. számú ábra), s így követni tudja haladását az úton¹⁸.

3. számú. ábra: az „Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban” című képzés központi oldal (képernyőkép, hivatkozás ld. 18. lábjegyzet)

A résztvevő nem az elméleti szakanyag logikáját követve ismeri meg a SZEM-modell alapján a korrump viselkedés szándékát befolyásoló tényezőket, hanem egy életszerű korrupciós helyzet szimulációjában kell eljárnia egy általa választott férfi vagy női karakter nevében¹⁹ s csak ezt követően, saját válaszaihoz kapcsol-

18 Az útra, mint központi képre azért is esett a választás, mert egyfelől illeszkedik a közlekedési alappéldához, másfelől vizuálisan tükrözi a kérdéskör bonyolultságát, és azt, hogy ennek ellenére elérhető a kitűzött integritási cél egyéni és szervezeti szinten egyaránt.

19 A karakter lehetett férfi vagy nő, saját választott névvel, és négy rendvédelmi szakterületről érkezhetett: rendőrség, büntetés-végrehajtás, katasztrófavédelem és polgári titkosszolgálatok. A résztvevő a továbbiakban ennek a választott karakternek a nevében oldja meg a feladatokat.

lódva, mintegy magyarázatként ismeri meg az elméleti szakanyagot²⁰ és halad végig újból a folyamaton és csökkenti az alappéldához kapcsolódó korrupció valószínűségét. (URL8)

A tananyag további szakaszaiban gyakorlati, a VI. modul esetében terület-specifikus, a VII. modul esetében pedig vezetőknek készült példákon keresztül ismeri meg a résztvevő a korrupciós veszélyeztetettség felismerésével és a lehetséges ellenlépésekkel kapcsolatos tudnivalókat és gyakorlati tanácsokat.

A tananyag elején történő karakterválasztás (ld. 4. számú ábra)

- egyfelől gamifikációs elemként játékosabbá teszi a szükséges ismeretek elsajátítását,
- másfelől távolításként, s így védelemként hat, a kapcsolati térben az egyénre nehezedő adatgyűjtési félelmeknél²¹, hiszen

Pl.: „Ha a választott karakterem férfi, pedig én nő vagyok, más neve van, és más területről is érkezett, mint én, akkor az „általa” megjelölt vélemények látszólag nem azonosak az én véleményemmel, ezért rólam ez alapján adat nem gyűjtethető, ellenem eljárni a korrupcióval kapcsolatos attitűdöm miatt nem lehet.”²²”

4. számú. ábra: „Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban” című képzés: karakterválasztás (képernyőkép, hivatkozás ld. 18. lábjegyzet)

20 A képzés során egyébként a teljes szakanyag végig elérhető egy linken a téma iránt mélyebben érdeklődők számára.

21 Egy pszichológiai vizsgálat, vagy terápia esetén a távolítás nyújtotta lehetőséggel gyakran élnek olyan esetekben, amikor a személyes bevonódás érzelmileg túlterhelheti az érintettet, vagy gátolja a valós válaszok megjelenését. Ilyen pl. a főleg gyermekek esetében alkalmazott „Világjáték”, vagy a bábok segítségével történő traumafeltárás.

22 A szerző által írt lehetséges, elképzelt belső résztvevői monológ. Nem szó szerinti idézet.

A résztvevő a játékkarakter okozta érzelmi távolítás miatt feltételezhetően nem érzi olyan erősen annak a szükségét, hogy magát védve kitalálja, hogy melyik a jó válasz, s emiatt valóban át tudja gondolni, hogy az adott korrupcióveszélyes helyzetben mit gondolna, mit tenne, és milyen egyéb tényezők (ld. 5 számú ábra) befolyásolnák döntését. A fiktív karakterrel történő azonosulás így lehetőséget ad hitelesebb válaszok megjelenítésére, a felmerülő problémák mélyebb átgondolására, és az integritás követelményeinek jobban megfelelő szemlélet és cselekvési mintázat kialakítására.

5. számú. ábra: Az integritást befolyásoló tényezők (képernyőkép, hivatkozás ld. 18. l. ábrájához)

A játékkarakter kiválasztása után a tananyagban az egyéni és a társas befolyásoló tényezők (pl. szervezet, család, vezető, barátok) jellemzőinek beállítása is állítaspárok közül történő választással történik. Az állítások egyike inkább a korrump viselkedés irányába mutat, míg a másik integritást támogató szemléletet tükröz. Az állítások pozitív megfogalmazása szándékosan nehezíti, hogy könnyű legyen kiszűrni a társadalmilag kívánatos választ (Pl. Az embereknek az a legfontosabb, hogy el legyen intézve. Lehetőleg gyorsan. vs. A többség úgy gondolja, hogy a törvényes rend a legfontosabb, és a szabályokat be kell tartani.). A résztvevő a főszereplő karakter és környezete jellemzése után megnézheti, hogy ezekkel a beállított feltételekkel a karakter milyen valószínűséggel követne el korrump viselkedést.

A tananyag következő szakaszában az előző folyamatot ismétli meg a tanuló, azzal a különbséggel, hogy

- ezúttal az a feladata, hogy *csökkentse* az eredeti korrupciós valószínűség mértékét, és

- a – most már – megjelenő elméleti ismeretek és magyarázatok fényében válassza az integritást támogató állításokat.

A tananyag további szakaszaiban gyakorlati és területspecifikus példák segítségével ismeri meg a korrupcióveszélyes helyzetek felismerését és elkerülését szolgáló módszereket, ellenlépéseket; vezetők esetén pedig vezetői lehetőségeket.

A tananyagfejlesztők szándéka szerint a tananyagba beépített gamifikációs elemek, a multimodalitásra²³ és aktivitásra épülő feladatstruktúra, a kvíz-learning²⁴ módszereit alkalmazó ismeretmegszilárdítás a téma mélyebb feldolgozására, emocionális lehorgonyzására, és adaptívabb gyakorlati alkalmazására ad lehetőséget.

A tananyagfejlesztéskor a képzési célok elérését gátló tényezők figyelembevételével törekedtünk a legfontosabb szempont megvalósítására: a szilárd erkölcsiség, az etikus viselkedés, az egyéni és szervezeti integritás megszilárdítására; olyan szemlélet kialakítására, amely alapján a rendvédelmi szervek munkatársai jobban felismerik, megértik és sikerebben elkerülik a korrupció-veszélyeztetett helyzeteket.

Összefoglalás

A tanulmány bemutatta a KÖFOP-2.2.3–VEKOP-16-2016-00001. azonosítószámú, Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzése érdekében című projekt Belügyminisztérium oldali feladatainak részeként elkészült „Integritás: szilárd erkölcsiség a gyakorlatban” című e-tananyag kialakításában szerepet játszó, a szemléletformálást, mint kitűzött cél elérését támogató elméleti megfontolásokat, a mindezzel kapcsolatban feltételezhetően felmerülő nehézségeket, valamint a mindezek kezelésére alkalmazott megoldási módokat.

Kitért arra, hogy a társadalmi, szervezeti és egyéni attitűdök, nézetek és felfelmek hogyan befolyásolhatják a képzés céljának elérését, az etikus, a szilárd erkölcsiségnek megfelelő viselkedéssel kapcsolatos szemléletformálást.

Bemutatta azokat az oktatástechnikai, képzésfejlesztési szempontokat és módszereket, amelyet a fejlesztők alkalmaztak a képzés kialakításakor –reményeik szerint sikeresen –a köz szolgálatában álló rendvédelmi hivatásos állomány egyéni és szervezeti integritásának támogatása érdekében.

²³ A tananyag törekszik sok érzék megszólítására a tanultak mélyebb bevétele érdekében, ezért egyszerre ad vizuális, és auditív (pl. felolvasott szöveg) visszajelzést; procedurális aktivitást igénylő feladatstruktúrát.

²⁴ Elsősorban kérdés-válasz módszertanra épülő, sok fejtörőt, versenyt, mérést, tanulói aktivitást ösztönző kérdést tartalmazó oktatási forma.

Felhasznált irodalom

- Adolphs, R. – Damasio, A., R. (2003) : *Az érzelem és gondolkodás kölcsönhatása: egy neurobiológiai elképzelés*. In: Forgács József (szerk.): *Az érzelmek pszichológiája*. Budapest: Kari Kiadó, 31–53.
- Báger G. (2012): *Korrupció, büntetés, integritás, kompetencia*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Benkő J., Klotz P., Lóczy P., Nagy M. (2016): *Államigazgatási munkakörök korrupciós kockázatának elsődleges és másodlagos elemzése (KÖFOP-2.2.3-VEKOP-16. „Kapacitásfejlesztés a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzés érdekében” c. projektben); nem publikus dokumentum;*
- Csépe V., Györi M., Ragó A. (2007): *Általános pszichológia 1–3. – 2. Tanulás – emlékezés – tudás*. Budapest: Osiris Kiadó
- Finszter G. (2000): *Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához*. Belügyi Szemle, 11, 3-32.
- Hunyady Gy., Münnich Á. (2016): *A szilárd erkölcsiség elvárása a rendvédelemben: egy lehetséges pszichológiai modell*. Belügyi Szemle, 6, 34-68.
- Klotz P. (2017): *Az integritás-szemlélet lehetőségei a korrupció elleni fellépésben, különös tekintettel a munkaköri kockázatok elemzésére*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, PhD értekezés
- Kóhalmi L. (2015): *A korrupció*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, 111.
- Malét-Szabó E. (szerk.) *Szemelvények a korrupció pszichológiájából*, tankönyv, készült a KÖFOP – 2.2.3. – VEKOP – 16 – 00001 azonosító számú, „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzés érdekében” projekt keretében
- Malét-Szabó E. (2018/a): *„A HR lehetőségei a szilárd erkölcsiség szolgálatában”*, konferencia előadás, a KÖFOP-2.2.3-VEKOP-16-2016-0001. azonosítószámú, „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzése érdekében” című projekt tájékoztató rendezvénye. Belügyminisztérium, 2018. november 14.
- Malét-Szabó E. (2018/b): *Integritás és szilárd erkölcsiség - szűrés vagy képzés a biztonság kulcsa;* konferencia előadás; A biztonság sokszínű arca; innováció – tudomány – információbiztonság – közszolgálat; szervező: Belügyi Tudományos Tanács, 2018. november 7-8. Budapest, Duna Palota
- Malét-Szabó E. (2016): *A szilárd erkölcsiség mérésének lehetséges helye és szerepe a rendvédelemben*. Rendvédelem, 1.
- Münnich Á. (2018): *A SZEM-modell és a SZEM-teszt koncepciója a kutatási eredmények függvényében*, a KÖFOP-2.2.3-VEKOP-16-2016-0001. azonosítószámú, „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzése érdekében” című projekt tájékoztató rendezvénye. Belügyminisztérium, 2018. november 14.
- Pulay Gy. (2014): *A korrupció megelőzése a szervezeti integritás megerősítése által*, Pénzügyi Szemle, 2, 151-166.

- Réthy G. (2016): *A korrupció kultúrája A kultúra és korrupció kapcsolatának vizsgálata a legegységesebb kultúraösszehasonlító modellek alkalmazásával*, Miskolci Egyetem Vállalkozáselmélet és gyakorlat Doktori Iskola, PhD. értekezés.
- Szemán-Nagy A.: *Személyiségvonások szerepe a korrupciós cselekedetek létrejöttében = BM SZEM E-learningek*. Dr. Maléth-Szabó Erika (szerk.), 4-20. (belső anyag)
- Takács I., Csapodi P., Takács-György K. (2011): *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd*. Pénzügyi Szemle, 1, 26-42.
- Varga Sz. (2017): *A korrupció mint destruktív vállalkozás*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola

A cikkben szereplő online hivatkozások

- URL1: *Báger G., Pulay Gy., Korbuly A. (2008): Korrupciós kockázatok feltérképezése a magyar közszférában, Állami Számvevőszék Fejlesztési Módszertani Intézet*. https://asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Egyeb_Publikaciok/2008/t230.pdf?ctid=871
- URL2: *Nemzeti Korrupcióellenes Program (2016)* <http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/9/ff91000/NKP%20Program.pdf>
- URL3: *Hunyady Gy., Münnich Á. (2015): A rendvédelmi szervek személyi állományára vonatkozó szilárd erkölcsiség elvárás pszichológiai szempontú elemzése és modellezése (kivonat). In: Maléth-Szabó E. (szerk.): Az erkölcsi értékrend és a személyiség közötti kapcsolat vizsgálati szempontjai, 73-83*. <https://bmprojektek.kormany.hu/download/5/0a/51000/Az%20erk%20B6lcsi%20%20%20A9rt%20%20A9krend%20%20%20A9s%20a%20sem%20%20A9lyis%20%20%20%20%20B6z%20%20%20B6tti%20kapcsolat.pdf>
- URL4: *Pallai K. (2010): Párbeszéd, normák és az argumentatív módszer. Az értékalapú kormányzás című tárgyhoz az integritás tanácsadó szakirányú továbbképzés keretében*. <https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/pallai-katalin-jegyzet-parbeszed-normak-es-argumnetativ-eszkozok-1.original.pdf>
- URL5: *SZEMmodell e-learning tananyag elkészítése - eredményről szóló tájékoztató* https://www.kozbeszerzes.hu/data/hirdetmeny/portal_586121/portal_4795_2018.pdf
- URL6: *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Szociális Bizottságnak: A korrupció elleni uniós küzdelem*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52011DC0308>
- URL7: *„Kapacitásfejlesztés a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzés érdekében”* <https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/kofop-projektek/kofop-223-vekop-16-2016-00001/a-projekt-adatai>
- URL8: *Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program 12.0 (2012)* <https://magyaryprogram.kormany.hu/admin/download/d/2c/40000/Magyary%20kozig%20fejlesztis%20program%202012%20A4.pdf>

Két városi rendőrkapitányság szervezetpszichológiai vizsgálata 2018-ban

Organizational psychological examination of two city police
departments in 2018

Absztrakt

Jelen írás két olyan szervezetpszichológiai vizsgálatot mutat be, amelyek egy-egy vidéki városi rendőrkapitányságot érintettek 2018-ban. A vizsgálatok vezetői kezdeményezésre indultak, az adott szervezeti elemek esetében a kommunikáció és a hangulat feltérképezését célozták, illetve a megnövekedett fluktuáció hátterének feltárására irányultak. A vizsgálatoknál interjúk és kérdőívek kerültek felvételre, a második vizsgálat esetében a rendőrkapitányság minden egyes dolgozójának interjúzására és kérdőívvezetésére került sor. Így az eredményekből a hangulat, a kommunikáció, a kapcsolati minőség (bizalom, következetesség, visszajelzések, együttműködés), a teljesítmény, a fluktuáció és az értékrend komplex képe rajzolódik ki a kapitányságon, amelynek hátterében számos társadalmi jelenség felfedezhető, mint például az új generációk (Y és Z) megjelenése a munkaerőpiacon. A rendőrségi pszichológiai alapellátás adta lehetőségeknek köszönhetően azonban nemcsak a két szervezeti elemet jellemző keresztmetszeti képet mutathatja be az írás, hanem a rendőrség szervezetét ma jellemző szervezetpszichológiai megfontolásokat is megfogalmaz. Megállapítja, hogy a szervezetben a hangulatot jellemzően két, szervezetet átható érzés befolyásolja, ezek pedig a szervezeti igazságtalanság érzet, illetve a dolgozók által megélt negatív emberszemlélet. Megoldásként humánstratégiai átalakítások javasolhatók a szervezet meggyengült megtartó erejének növelésére. A közösség, a társas támogatás, a jó kapcsolatok azok, amelyek a kötődést jelentik jelenleg a szervezetben a dolgozók számára, ezért ezek támogatása elengedhetetlen.

Kulcsszavak: rendőrség, szervezetpszichológiai vizsgálat, humánstratégia, hangulat, fluktuáció

Abstract

This paper presents organizational psychological examinations of two urban police stations in 2018. The examinations were initiated by the leaders of the organizations, with the aim of surveying the communication and the morale of the given organizational elements and exploring the background of increased employees' turnover. The research used interviews and questionnaires. For the second study, each employee of the police department was interviewed and completed a questionnaire. Thus, we got a complex picture of the morale, the communication, the quality of the relationships (trust, consistency, feedback, cooperation), the performance, and the employees' turnover in the organizations, which revealed many social phenomena such as the appearance of new generations (Y and Z) on the labour market. Thanks to the opportunities provided by the basic mental health care of the police force, this study not only presents a cross-sectional picture of the two organizational elements, but also describes typical organizational psychological considerations of today's police organization. It concludes that morale is typically influenced by two pervasive perceptions in the organization, which are a sense of organizational injustice and the negative approach of human nature experienced by the employees. We recommend changes in the human resource strategy to increase the weakened retention capacity of the organization. Currently community, social support and good relationships are the key sources of attachment for people to the organization, so it is essential to support them.

Keywords: police, investigation of organizational psychology, human strategy, morale, turnover

Bevezetés

A Komárom-Esztergom Megyei Rendőr-főkapitányságon a megyei vezetés figyelmébe 2018-ban ismételtelen a szervezetpszichológiai folyamatok helyi szinten való felmérésére irányult. Az aktuálisan tapasztalt folyamatok megértésének érdekében lehetőséget biztosítottak a pszichológiai szakterületnek helyi, célzott vizsgálatok elvégzésére is. Ez több tényezőnek is köszönhető, amelyek alapján körül kell járnunk néhányat, hogy megértsük a vizsgálatok céljait.

Fontos motívumot jelentenek azok a fajta társadalmi változások, amelyek a munkaerőpiaci generációváltásban és az emelkedő fluktuációban érhetők leginkább tetten szervezetünkben. Egyre nagyobb létszámmal vannak jelen a Z generáció képviselői, akik egy egészen más attitűdöt képviselnek a munkaerőpiacon, bár az Y generáció tagjainak is jól érzékelhetően eltérnek a munkahelyi elvárásai az X és

Baby Boomer generáció képviselőitől. (Tózsér – Fridrich – Borbély, 2018, 102.) Kijelenthetjük, hogy az elmúlt 80 évben az élet általánosan felgyorsult, emiatt a fiatalabb generációk képviselői is egyre türelmetlenebbek a szervezettel szemben, a munkahelyi céljaikat gyorsabban és kevesebb személyes áldozathozatal révén kívánják elérni, mint az idősebbek, érdekeiket ugyanakkor tudatosabban képviselik (URL1). Ezt a fajta munkaerőpiacot átható attitűdváltozást nem lehet figyelmen kívül hagyni, a humánstratégia alakításakor ezzel is számolni kell.

A szervezetpszichológiai folyamatokra való fókuszálást tovább erősítette az éppen zajló Egy megyei rendőr-főkapitányság szervezeti kultúrájának vizsgálata című, Ludovika Kutatócsoport által történő felmérés is (Farkas – Horváth, 2018). Az elmúlt két évtizedben a szervezet számos olyan változáson esett át, amelyek utóhatásai a mai napig érződnek, mint például a határőrség integrációja, vagy a migrációs válsághelyzet kezelése. (Kovács – Tózsér, 2017, 138–157; Borbély – Farkas – Tózsér, 2017, 288–304) Ezek a változások intenzíven befolyásolták a dolgozók hétköznapijait és ily módon hatással voltak a szervezeti kultúra alakulására. (Kovács, 2009, 223–234.; Borbély – Fridrich – Tózsér, 2018, 65–79.)

A rendőrségi pszichológiai alapellátásnak egyik területe a szervezetfejlesztés és szervezetpszichológiai vizsgálatok végzése. (Tózsér, 2018, 21.) Ezeket a felméréseket a vezetők azért veszik szívesen igénybe, hogy választ kapjanak felmerülő kérdéseikre, így hasznosak lehetnek döntéseik előkészítéséhez és egyes szervezeti egységek problémáinak feltárásához, kezeléséhez is fontos információkkal szolgálhatnak. Emiatt az időszakos pszichológiai alkalmassági vizsgálatok protokolljának (Szeles, 2016) megfelelően használt szervezeti elégedettség felmérések elemzéseit, az azok alapján feltárt átlagtól való eltérések és tendenciák ismertetését is szívesen veszik a szervezet vezetői.

Vizsgálat I.

2018 áprilisában zajlott az első rendőrkapitányság vizsgálata (Tózsér – Törkenczi, 2018a) főkapitányi utasításra, amelynek fókuszában a megnövekedett fluktuáció és az egyre gyakrabban jelentkező konfliktusok álltak. A vizsgálat keretében a körülbelül 200 fős szervezet állományából (véletlenszerűen kiválasztott) 38 fővel felvett interjú kiértékelésére került sor, illetve az időszakos pszichológiai alkalmassági vizsgálatra kötelezettek¹ elégedettségi kérdőíveinek elemzése

¹ Az 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet – Az egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképtelenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról szóló rendelet értelmében a hivatásos állomány két évente kötelezett időszakos pszichológiai alkalmassági vizsgálatra.

történt meg. A vizsgálat tehát keresztmetszeti képet mutat a szervezet aktuális állapotáról, és emiatt fontos számolnunk az eredmények értelmezési korlátaival.

A vizsgálat megerősítette azt a korábbi tapasztalatot, miszerint az összetartás, a közösség és a hivatástudat azok, amik leginkább elégedettséggel szolgálnak a végrehajtói állomány számára, ezek a szervezet értékei, ebben rejlik megtartó ereje, míg a parancsnoki gondoskodást hiányolják, a vezetői bánásmódra, kommunikációra pedig kiélezetten figyelnek. Ennek hátterében a szervezet működési sajátosságai húzódnak meg, amelyek a szervezetben dolgozók pszichés állapotára erőteljesen hatással vannak.

A magas fluktuáció miatt megfigyelhető egyfajta magára hagyottságként leírható érzet, ami a feladatok végrehajtására, a munkakörök tisztázatlanságára és a szervezetbe szocializáltság hiányára vezethető vissza. A dolgozók méltánytalanul élnek meg a szervezeti elvárások és a szervezet által biztosított keretek aránytalanságát, sérelmezik az állandó, kötelező ellenőrzéseket, a túlzott adminisztrációs terheket. A megye és a város, vagyis a területi és helyi szerv közötti relációban igazságtalannak érzik az infrastruktúrális eltéréseket, valamint az egyes munkakörök szervezeti elemeként tapasztalt, sajátosan alakuló leterheltségi szintjét. A statisztikai szemléletmód erősödését is fájlják, úgy vélik, a szakmaiságot a statisztika nem képes arányosan visszatükrözni, sőt bizonyos esetekben a kettő szembenállását élük meg. Az interjú alanyok mindegyikét érintette a szervezetben jelen levő informális hierarchiában munkacsoportjuk elfoglalt pozíciója is.

Az eredmények ismertetésére egy vezetői megbeszélésen került sor, amely után akcióterv is készült a kapitányság működésének javítására. A vezetők munkaszervezési racionalizálásokat hajtottak végre és csapatépítő programokat szerveztek a kisebb munkaközösségek számára.

Mivel a vizsgálat a vezetők számára is hasznosítható információkkal szolgált, így a főkapitány egy másik kapitányság vizsgálatára is felkérte a pszichológiai szakterületet.

Vizsgálat II.

A második rendőrkapitányság szervezetpszichológiai vizsgálatára (Tózsér – Törkenczi, 2018b) 2018 júliusában és augusztusában került sor. A főkapitány a fluktuáció hátterében rejlő tényezők, és a szervezeti egységek közötti és egységen belüli kommunikáció, illetve az állomány hangulatának vizsgálatát tűzte ki célul. A kapitányságvezető azt kérte, hogy a teljes állományát érintse a vizsgálat, minden egyes, aktuálisan a kapitányságon dolgozó személy interjújára és kérdőíves lekérdezésére egyaránt kerüljön sor.

A kérdőív ennek megfelelően került kialakításra. Az első 25 kérdés (lásd. 2. számú diagram) a fentebb említett témaköröket járja körül, legtöbb esetben a három vezetői szint (kapitányság-, osztály- és alosztály) megkülönböztetésével. A válaszadást egy 10 fokú skálán kértük a minőségre vonatkozó kérdésekre, amelyen mindig az 1-es képviselte a legnegatívabb (Nagyon rossz vagy Egyáltalán nem) választ, míg a 10-es jelölte a legpozitívabb (Nagyon jó vagy Teljes mértékben) válaszlehetőséget. A 26. és 27. kérdés arra vonatkozott, hogy az illetőben felmerült-e a kapitányság, illetve a rendőrség elhagyásának gondolata az elmúlt egy év során, igen válasz esetén a kérdőív lehetőséget adott az indoklásra. A 28. és 29. kérdés értékrendi választást kért a személyektől osztályuk erősségeire és gyengeségeire vonatkozóan. A 30. utolsó kérdés, pedig a megjegyzések lejegyzésére biztosított teret.

Az interjúban az alábbi kérdések szerepeltek:

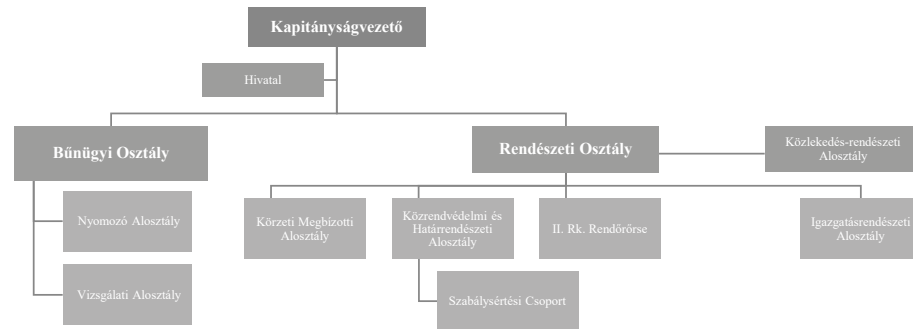
1. Hogy érzed magad az osztályodon?
2. Mi az erőssége az osztályodnak?
3. Mi a gyengesége az osztályodnak?
4. Hogyan jellemeznéd az osztályon a kommunikációt?
5. Hogyan jellemeznéd az osztályon a hangulatot?
6. Milyenek a kapcsolatok az osztályon? Milyen az együttműködés közte-tek? Mennyire bízol munkatársaid többségében?
7. Hogy működik Nálátok a teljesítményértékelés?
8. Hogyan tudnád leírni az osztályotokon uralkodó értékrendet? Mennyire becsülik meg a munkát?
9. Lehetne-e ezen valamivel javítani?
10. Milyen a kapcsolatod a vezetővel (osztály és alosztály)? Hogyan tudsz vele együttműködni? Mennyire bízol benne?
11. Hogyan ad visszajelzést? Milyen visszajelzést kaptál legutóbb? (És az mikor volt?)
12. Szeretnél-e valamit még elmondani? Van-e valami hozzáfűzni valód a feltett kérdésekhez és felvetett témákhoz?

A vizsgálat végrehajtásakor a kapitányság aktuális létszáma nem érte el a 100 főt. Két fő hivatásos kismamaként betegállományban volt, így az ő megkérdezésüktől el kellett tekintenünk, illetve a kapitányságvezető sem töltött ki kérdőívet. A kapott eredmények a teljes maradék állomány megkérdezéséből és interjúiból származnak, akiknek 81%-a hivatásos, és 19%-a közalkalmazott, munkavállaló vagy közfoglalkoztatott.

A kapitányságvezetőn kívül 10 fő vezető lát el szolgálatot, osztály- vagy alosztályvezetői (illetve hivatalvezetőként kiemelt főelőadó) beosztásban. A vizsgálat

során velük egy vezetői interjú felvételére is sor került, amelyben a szervezeti elemük SWOT analízisén túl kapcsolatrendszerükről, vezetői működésükről, a vizsgálat elején felvetett problémákról és esetleges javaslataikról kérdeztük őket, hogy jobban áttekinthető legyen a kapitányság működése.

Szervezeti felépítés

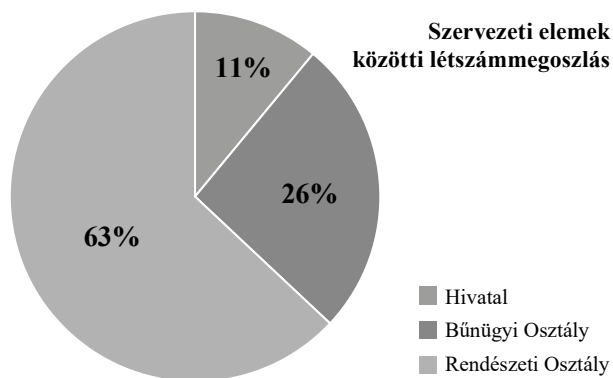

1. számú ábra: A szervezet felépítése

A szervezeti elemek közötti létszám szerinti megoszlás a következőképpen alakul:

Hivatal	11%
Bűnügyi Osztály	26%
Rendészeti Osztály	63%

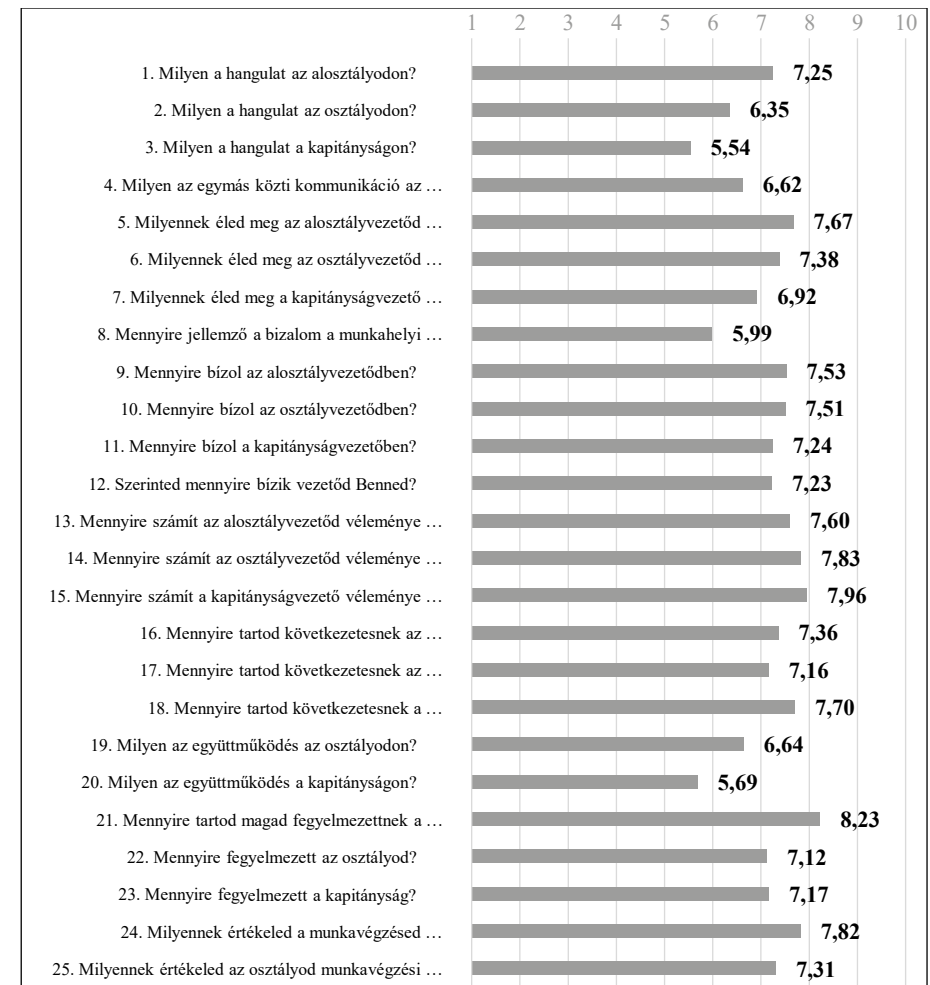
1. számú táblázat: A szervezeti elemek létszám megoszlása

1. számú diagram: A szervezeti elemek létszámmegoszlása

Egyértelműen láthatjuk tehát, hogy a rendészeti területen dolgozók csaknem a kapitányság kétharmadát képviselik, így a vizsgálat végeredményében erőteljesebben befolyásolt a rendészeti területtől, vagyis az ott dolgozók körülményeitől, feladataitól, kapcsolatrendszerétől, hangulatától. Ez a kapitányságok szakterületi megoszlásának megfelelő átlagértékeket jelentenek, ezért is tekinthetők általánosíthatónak az eredmények.

A vizsgálati eredmények

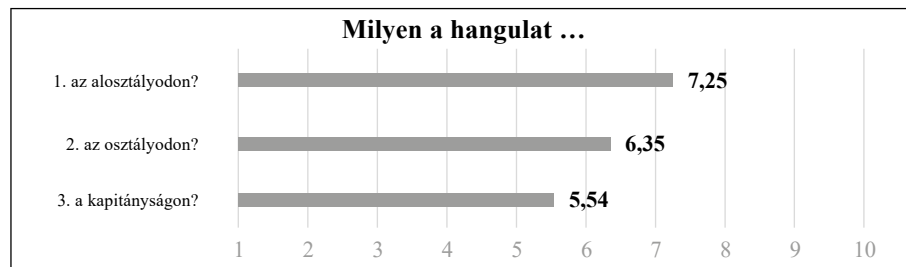

2. számú diagram: A kérdőív átlag értékei

Miként az fentebb is látható volt, a válaszok 1-től 10-ig terjedő skálán értelmezendők, amelyen minden esetben az 1 képviseli a negatív pólust, a 10 pedig a pozitívát. A diagramon jól látható, hogy egyetlen kérdés esetében sem került az átlag az 5,5-ös középvérték alá. A legnegatívabb választ a 3., a kapitányságon uralkodó hangulatra vonatkozó kérdésre adták 5,54-es átlagértékkel. Ezt követi a 20. kérdésre – miszerint milyen az együttműködés a kapitányságon – adott válasz 5,69-es átlagértékkel, valamint a 8. kérdés, amely a munkahelyi közösségben, munkatársakkal szemben jellemző bizalomra vonatkozik, 5,99-es átlaggal.

A három legmagasabb átlagértékkel bíró kérdés közül kettő – a 8,23-as átlaggal rendelkező 21. kérdés, amely a munkavégzési fegyelemre irányul, illetve 7,82-es átlagértéket kapott 24. kérdés, amely a saját munkavégzés színvonalának értékelésére vonatkozik – a természetes önértékelési pozitívumokról árulkozik. A harmadik kérdés, amely a képzeletbeli rangsorunk második helyét érte el 7,96-os átlaggal, a 15. kérdés, amely a kapitányságvezető véleményének fontosságára irányul. Mindez azt mutatja, hogy az állományilletékes parancsnok visszajelzése nagy jelentőséggel bír a beosztottak számára, tehát a parancsnoki gondoskodás teljesítmény-visszajelzések formájában való megvalósításának fontosságára hívja fel ismételten figyelmünket.

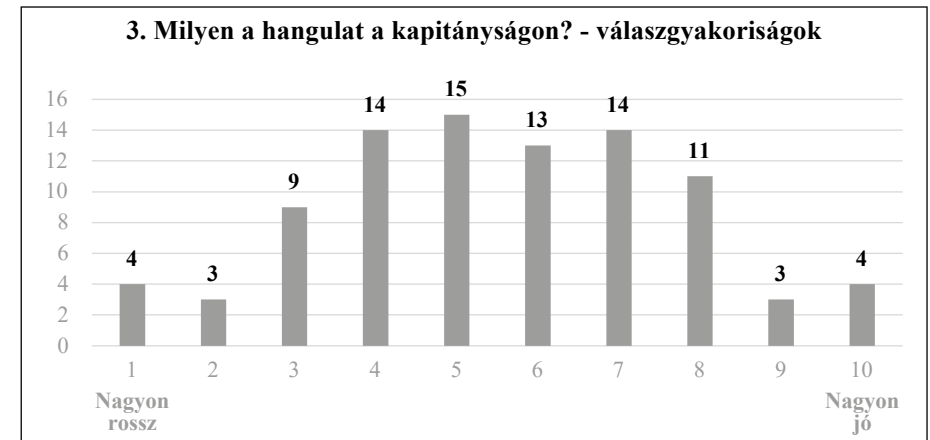
Hangulat

3. számú diagram: A hangulat átlagai

Az első három kérdés esetében – amelyek a hangulatot járják körül az alosztályok (1. kérdés), az osztályok (2. kérdés) és a kapitányság (3. kérdés) szintjén – a válaszok átlaga fokozatos csökkenést mutat: 7,21; 6,37; 5,54. Vagyis elmondhatjuk, hogy minél nagyobb egységre kérdeztünk rá, annál negatívabban ítélték meg a hangulatot, mivel annál tágabb környezetben kellett gondolkodniuk. Tehát az a tendencia észlelhető, hogy a saját, közvetlen környezetben a hangulatot inkább pozitívnak (7,21) értékelték, míg az osztályt, illetve a kapitányságot, amelyben már más közösségek is jelen vannak, egyre negatívabban.

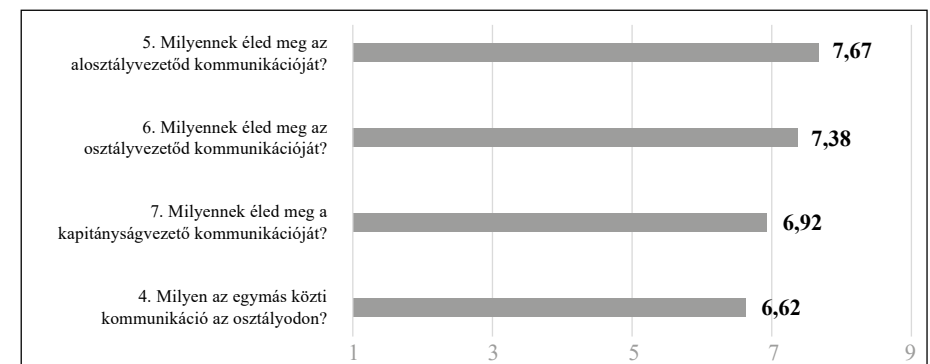
Az alábbi diagram a 3. kérdésre (Milyen a hangulat a kapitányságon?) adott válaszok gyakoriságát mutatja.

4. számú diagram: A kapitánysági hangulat válaszgyakoriságai

A diagramon látszik, hogy a szélső értékeket (nagyon rossz, nagyon jó) képviselő választások ritkák, a válaszok többsége középre húz.

Kommunikáció

5. számú diagram: A kommunikáció átlagai

Ugyanez a tendencia jelenik meg az egyes szervezeti szintek vezetőivel kapcsolatosan észlelt, kommunikációra vonatkozó kérdésekben az alosztályvezető (5. kérdés: Milyennek éled meg az alosztályvezető kommunikációját?), osztályvezető (6. kérdés: Milyennek éled meg az osztályvezető kommunikációját?),

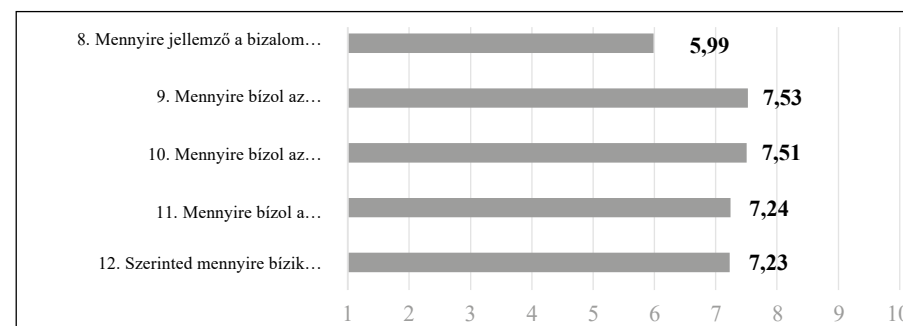
és a kapitányságvezető (7. kérdés: Milyennek éled meg a kapitányságvezető kommunikációját?) esetében tapasztalt 7,68; 7,37; 6,92 átlagértékekkel. Megint csak feltételezhető, hogy a közvetlen vezetőről (alosztályvezető) van a legtöbb élményük, a legtöbb tapasztalatuk, őt ismerik a legjobban, viszont egyre magasabb szinten, egyre kevésbé ismerik a személyeket, egyre kevesebb személyes tapasztalat alapján mondhatnak véleményt. Míg a hangulat esetében az alosztály és a kapitányság szintjének átlagai között 1,67 az eltérés, addig a kommunikáció tekintetében ez csak 0,76. Itt konkrét személyeket kellett megítélniük a kérdezetteknek, míg a 4., az osztályon belül, egymás közt zajló diskurzusra vonatkozó kérdésnél született a kommunikációra vonatkozó legalacsonyabb átlag, 6,62. Ebben az esetben megint csak egy elvont dolog értékelését kértük. Ez a jelenség jól mutatja azt a szociálpszichológiai tendenciát, hogy az előítéletek, sztereotípiák annál inkább működnek egy helyzetben, minél kevésbé szoros a kapcsolat, minél kevésbé ismerjük a másik személyt, vagy egy személytelen, elvont dologról beszélünk. Összességében a kommunikációs átlagértékeket tekintve a pozitív pólus felé (7 körüli értékekkel) húznak a válaszok a kapitányságon.

A 4. számú kérdés (Milyen az egymás közti kommunikáció az osztályodon?) esetében a válaszgyakoriságokat mutató alábbi diagramon is láthatjuk, hogy a szélső értékek szintén jóval ritkábbak (1 – Nagyon rosszól nulla válasz érkezett, tehát senki sem jelölte ezt válasznak), mint a közepes és a jó irányába mutatók. Tehát láthatjuk, hogy az egymás közti kommunikációról a vélemény inkább a pozitív pólus irányába mutat. Természetesen továbbra is hangsúlyozandó, hogy bár elvont fogalom, de mégis ebben a válaszadó szerepe is aktívan benne foglaltatik.

6. számú diagram: Az egymás közti kommunikáció válaszgyakoriságai

Bizalom

7. számú diagram: A bizalom átlagai

A kérdőívben a bizalmat elsőként a 8. kérdés érinti, amely a munkahelyi közösségben, munkatársakkal szembeni bizalomra vonatkozik, s az 5,99-es átlaggal a harmadik legalacsonyabb átlagértéket képviseli. Itt megint nem konkrét személy vagy egyszerűen definiálható fogalom értékeléséről volt szó, ismét egy olyan tárgykör megélésével kapcsolatban kérdeztünk, amely esetében fennállt annak a lehetősége, hogy jobban érvényesülhettek az előzetes ítéletek és sztereotípiák. A vizsgálatok során kapott érték a szervezet által megkövetelt túlzott adminisztrációnak és a gyakori ellenőrzéseknek is lehet a következménye. Ha a kérdés válaszgyakoriságait nézzük az alábbi diagramon, szintén a normál eloszlásra emlékeztető mintát látunk a szélső értékek irányába mutató válaszgyakorisági csökkenéssel. Tehát jellemző ebben az esetben is egyfajta középre húzó tendencia a válaszadást illetően.

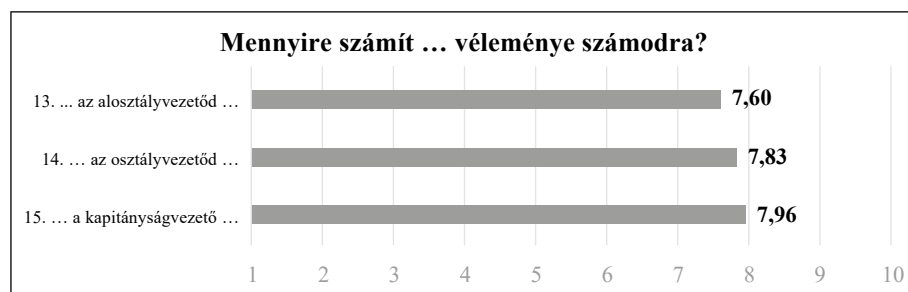

8. számú diagram: A kapitányságon belüli bizalom válaszgyakoriságai

A korábban megfigyelhető csökkenő tendencia ebben a kérdéscsoportban is jelen van: az alosztályvezetővel szembeni bizalom (9. kérdés) 7,56, az osztályvezetővel szembeni (10. kérdés) 7,49, míg a kapitányságvezetőben való bizalom 7,24 átlagértékkel rendelkezik. A különbség ugyanakkor alosztály- és kapitányságvezető között mindössze 0,32. Tehát a konkrét személyekhez fűződő bizalmi viszony meglehetősen jó szintet képvisel a kapitányságon, annak ellenére, hogy középérték körüli válasz született a közösségi bizalmat firtató (8. számú) kérdésre.

A bizalommal foglalkozó kérdések közül az utolsó, a 12. kérdés, amely a megélt bizalmi szintet mutatja (Szerinted mennyire bízok vezetőd benned?), amely szintén inkább a teljes mértékben válasz felé húz a 7,23-as átlag értékkel.

Visszajelzés és következetesség

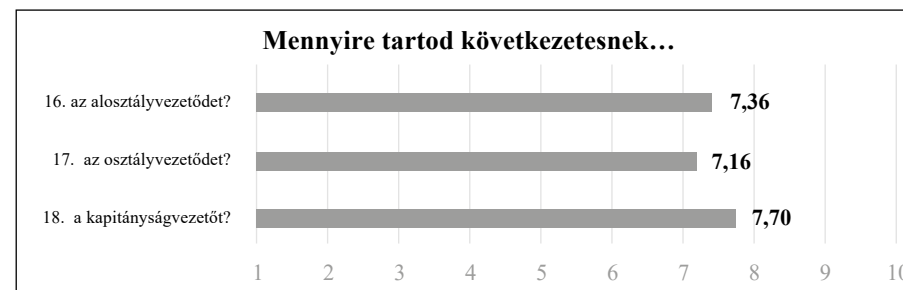

9. számú diagram: A visszajelzés fontosságának átlagai

A következő három (13-15.) kérdés a vezetőkkel való kapcsolat visszajelzési oldalát boncolgatta: az alosztályvezető véleményének fontossága (13. kérdés) 7,63, az osztályvezetőé (14. kérdés) 7,81, míg a kapitányságvezető véleményének fontossága 7,96-os átlagot ért el. Láthatjuk, hogy a tendencia megfordult, és valószínűleg a hierarchikus szervezetek sajátosságaként, minél magasabb vezetőt tekintünk, annál fontosabb lesz a véleménye a beosztott számára. Az alosztály- és a kapitányságvezetői szint átlagai között mindössze 0,33 az eltérés, tehát összességében láthatjuk, hogy fontosnak ítélik a vezetőik visszajelzéseit.

A következő három (16-18.) kérdés a következetességet járta körül a három vezetői szinten. A saját alosztályvezető (16. kérdés) 7,37, az osztályvezető (17. kérdés) 7,15, míg a kapitányságvezető (18. kérdés) 7,70 átlagértékkel bír az állomány körében. Látnunk kell, hogy az eddigi mintázat, amely szabályos lépcsőzetes csökkenést, illetve emelkedést jelentett a vezetői szinttel párhuzamosan, megváltozott. A legmagasabb értéket a kapitányságvezető kapta, ezt követte az

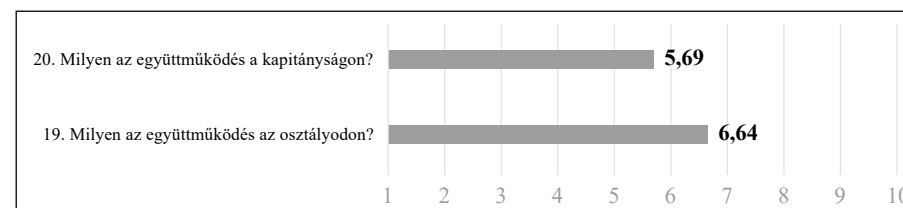
alosztályvezetői szint, és legalacsonyabbra az osztályvezetőket értékelték, a két szélső érték közti különbség 0,55, amely már említésre méltó lehet.

10. számú diagram: A következetesség átlagai

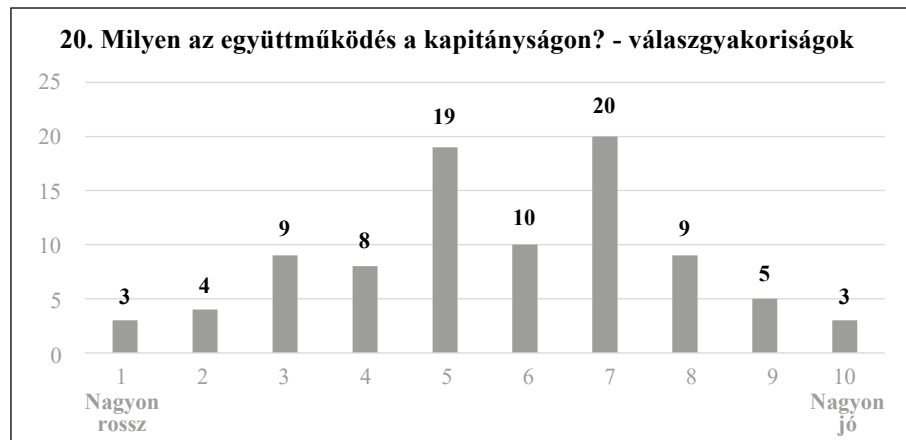
Tehát a kommunikáció, bizalom, megítélés fontossága és következetesség témáinak kérdéseire adott válaszok alapján elmondhatjuk, hogy a vezetői kapcsolatok összességében inkább jól (10-es skálán 7 körüli és a fölötti eredmények) működnek a kapitányságon, ami a legfontosabb, hiszen ezek a tényezők a meghatározók a munkahelyi légkörben.

Együtműködés

11. számú diagram: Az együtműködés átlagai

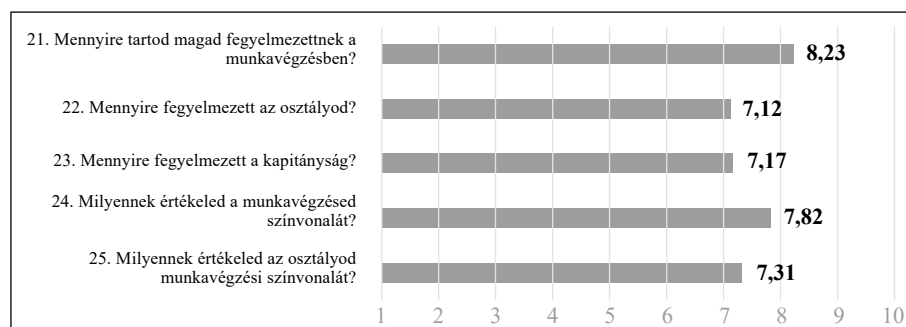
Az együtműködésről érdeklődő két kérdésünk – vagyis az osztályon belüli együtműködés (19. kérdés) 6,64 értéke, illetve a kapitányságon belüli együtműködés (20. kérdés) 5,69 átlagértéke – között 0,95 pontnyi az eltérés. Ez is ráerősít az interjúk során gyakran megfogalmazott jelenségre, hogy közösségen belül (szak, alosztály, osztály, szakterület) általában jobban együtműködnek, mint ha az egész kapitányságot tekintjük. Számos esetben megemlítik a klikkesedés-, illetve a szakterületek, alosztályok, osztályok közötti rivalizálás jelenségét, amelyek szintén okozhatják ezt az együtműködési hatékonyságban észlelt különbséget.

12. számú diagram: A kapitánysági együttműködés válaszgyakoriságai

A kapitánysági együttműködésre adott válaszgyakoriságok esetében ugyanakkor szintén inkább a normál görbére emlékeztető diagramot láthatunk fent, a többség a skála 5-től 7-ig terjedő szakaszán jelölte választását, tehát inkább tekinti közepesnek vagy jónak az együttműködést, mint nagyon rossznak.

Teljesítmény és fegyelem

13. számú diagram: A teljesítmény és fegyelem átlagai

A következő három (21-23.) kérdés a fegyelmezettségre vonatkozott: a saját munkavégzési fegyelem (21. kérdés) 8,23, az osztályé (22. kérdés) 7,12, míg a kapitányság általános fegyelmezettsége (23. kérdés) 7,17 pontos átlagértéket ért el. A saját fegyelmezettségre vonatkozó kérdés egyértelműen a legmagasabb átlagot képviseli, és az ember természetes pozitív önképének megjelenését is

mutatja, de láthatjuk, hogy az osztály és a kapitányság fegyelmezettségének megítélése sem marad le sokkal, az is inkább a fegyelmeztetett oldalhoz húz, és a két átlagérték közti különbség elhanyagolható.

A munkavégzés színvonalának megítélésére két kérdést tettünk fel: egyrészt a saját munkavégzés színvonalának értékelését kértük a válaszadóktól (24. kérdés), amely 7,82 pontos átlagot hozott, másrészt pedig az osztály munkavégzésének színvonalát kértük értékelni (25. kérdés), amely 7,31 pontos átlagértéket mutatott. A megjelenő különbséget szintén a pozitív énkép szükségletének számlájára írhatjuk, de összességében láthatjuk, hogy osztályuk teljesítményével is inkább elégedettek a dolgozók a kapitányságon.

Fluktuáció

A kapitánysági fluktuáció elmúlt négy évének áttekintéséhez ad segítséget az alábbi táblázat, amely a szervezeti elemtől távozó és érkező személyek számát veti össze, megmutatva egy mérleget, ami egyértelműen pozitív.

év	távozott (fő)	érkezett (fő)	„mérleg”
2014.	9	9	0
2015.	6	4	-2
2016.	7	8	1
2017.	5	11	6
2018.	4	5	1

2. számú táblázat: A fluktuációról

A nyilvántartásban szerepeltetett indokok – amennyiben a távozók írásos nyilatkozata rendelkezésre állt – leginkább jellemzően a civil szférában talált, anyagilag jobban megbecsült beosztás vagy családi okok voltak.

Az időszakos vizsgálatok sokéves tapasztalata alapján tudjuk, hogy az alacsony anyagi megbecsülés rendszerint arra kényszeríti a családfenntartó tiszt-helyetteseket, hogy másodállást vagy alternatív kereseti lehetőséget keressenek maguknak. Az elmúlt három év migrációs ügyekkel kapcsolatos munka túlórái, a határszolgálatok (a kényszerű hosszú távollét) azonban a másodállások megszűnését és a munka melletti vállalkozások bedőlését okozták, tehát alapvetően megváltoztatták a tiszt-helyettesek egész életét. A túlórák és szolgálatvezénylési anomáliák a tiszt-helyettesi állományt az egész országban megviselték (Borbély – Farkas – Tözsér, 2017, 288–304.; Borbély – Fridrich – Tözsér, 2018, 65–79.;

Farkas és tsai., 2018, 4–33.), nagyon sok kapcsolat megsínylette ezt az időszakot, és gyakran a család állította választás elé a személyeket. Ezért előfordul, hogy anyagilag nem is keres jobban az illető a civil munkahelyen, mint tiszthelyettesként, viszont kiszámítható a munkaideje, nem kötelezik túlórákra, és nem kényszerül távol tölteni szabadidejét a családjától. Több interjúalany is megfogalmazta, hogy ezekben az esetekben a leszerelők a szervezetet hagyják ott, a rendőri hivatással járó lemondásokból van elegendő, nem pedig magából a munkából, amelyet a legtöbb esetben továbbra is odaadással végeznek. Azok, akik viszont más szervtől szerelnek át, a konkrét kapitányságra jönnek – ahogy egyes példák is mutatják –, egymást hozzák.

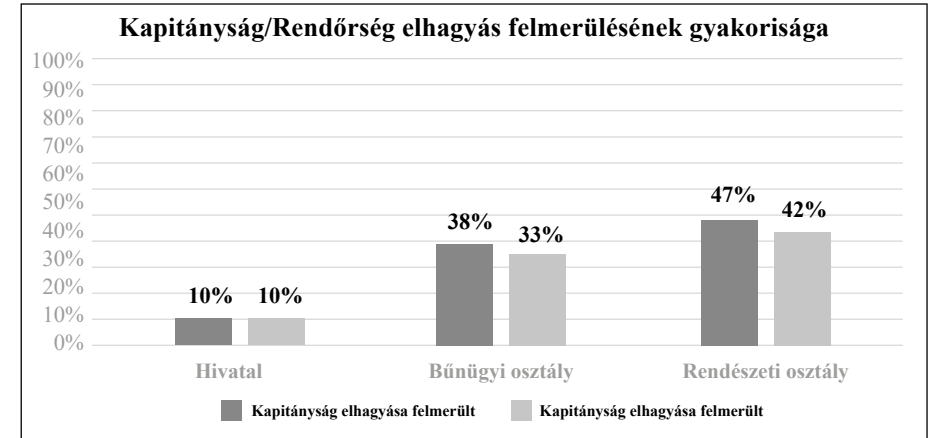
- A más szervezeti elemhez átszerelők általában a boldogulásukat keresik, vagyis:
- magasabb anyagi megbecsülést (Készenléti Rendőrség, Országgyűlési Őrség, TEK objektumőr);
 - szakmai előmenetelt (magasabb-, illetve vezetői beosztások vagy speciális területek: TEK személyvédelem, beavatkozó csoport stb.);
 - a frissen felszereltek a családjukhoz közeli szolgálati helyet részesítenék előnyben (lakhatás és kapcsolatok miatt), ezért nagyon fontos lenne elérni, hogy a helyi kötődéssel bíró rendőrök helyben dolgozhassanak.

Az adott kapitányság (26. kérdés) és a szervezet elhagyásának gondolatát (27. kérdés) is megkérdeztük az állománytól, az elmúlt egy éves időtartamra vetítve. A válaszokat kapitánysági szinten összesítve mutatja a 3. számú táblázat és 14. számú diagram.

Szervezeti elem	Kapitányság elhagyása felmerült		Rendőrség elhagyása felmerült	
	igen	nem	igen	nem
Hivatal	10%	90%	10%	90%
Bűnügyi Osztály	38%	63%	33%	67%
Rendészeti Osztály	47%	53%	42%	58%
Kapitányság	41%	59%	36%	64%

3. számú táblázat: A távozás felmerülésének összesítése (26. és 27. kérdés)

A kapott eredmények alapján elmondható, hogy 37 fő esetében merült fel a konkrét kapitányság elhagyása, illetve 33 fő esetében a rendőrség elhagyása, vagyis a leszerelés gondolata. Ez 41% és 36%. Jól látszik, hogy a dolgozókat foglalkoztatja a gondolat, hogy váltsanak. Ugyanakkor figyelembe kell ven-

14. számú diagram: A távozás felmerülésének aránya

nünk azt is, hogy a kapitányság és a rendőrség elhagyásának gondolata négy ember esetében tér csak el, tehát kijelenthetjük, hogy nem az adott szervezeti elemhez kötött, hanem a szervezetet illetően általános jelenségről van szó. Az időszakos vizsgálatok és az interjúk tapasztalata alapján mondhatjuk, hogy akiben megfogalmazódik a váltás, az valószínűleg valamilyen jobban jövedelmező civil munkát céloz meg (akár belföldön, akár külföldön) vagy vállalkozásban gondolkodik.

A 26. és 27. kérdésekhez tartozó indoklások szerint a többség az anyagi megbecsülés alacsony voltát nevezi meg okként. Az anyagi megbecsülés mellett szerepel még az időbeosztás, leterheltség, illetve a statisztikai szemlélet nagyon erős volta, de vannak néhányan, akik a vezetőséget (nem specifikálva melyik vezetőre gondolnak) nevezik meg váltási szándékuk okaként.

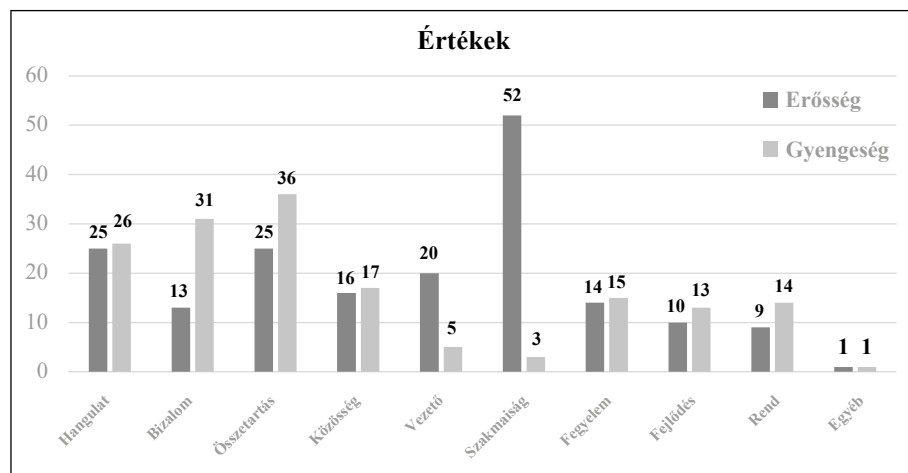
Ez az adott szervezeti elemet érintő teljes mintás vizsgálat nagyon jól mutatja a jelenlegi társadalmi tendenciát és felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezetnek alapvetően változtatnia kell humánstratégiáján, hogy a tiszthelyettesi és nem hivatásos állományát hosszútávon meg tudja tartani a szervezetben.

Értékek – erősségek és gyengeségek

A kérdőív 28. és 29. pontjában 10 érték közül kellett megítélniük a válaszadóknak, hogy melyeket tekintik a kapitányság erősségének és melyeket hiányolják vagy tartják gyengeségének. A kapott válaszokat az alábbi táblázat és diagram jeleníti meg.

	hangulat	bizalom	összetartás	közösség	vezető	szakmaiság	fegyelem	fejlődés	rend	egyéb
Erősség	22	10	22	16	20	52	14	10	9	1
Gyengeség	26	31	36	17	5	3	15	13	14	1

4. számú táblázat: Az erősségek és gyengeségek összesítése (28. és 29. kérdés)

14. számú diagram: Az értékek erősségként és gyengeségként osztályozásának gyakorisága

Jól látható, hogy a szakmaiság értékét tekintik legtöbbször (52 válaszadó) a kapitányság erősségének, és csak hárman tekintik gyengeségnek azt. Tehát a többség egyértelműen úgy véli, hogy a kapitányság szakmailag jól teljesít.

Nagyjából ugyanannyian tekintik erősségnek a hangulatot, mint akik a kapitányság gyengeségeként jelölték meg. Ugyanez igaz a közösségi érték megítélésére is. A kérdőív első három kérdése esetében az alosztályon, osztályon és kapitányságon tapasztalható hangulatra vonatkozóan is középérték körüli válaszok születtek, ahogyan itt is kiegyenlített a pozitívan és negatívan megítélők száma. Ez alapján úgy tűnhet, mintha a válaszadó alapbeállítódásán (optimista, pesszimizista) múlna a hangulat és a közeg megítélése, mint a környezeti tényezőkön.

A bizalmat kétszer annyian tekintik gyengeségnek, mint erősségnek, ahogy az összetartást is majd felével többen hiányolják. Vagyis sokan fájlatják a szervezeti összetartás gyengülését, hiányolják azt a régi fajta, erőteljesebb munkahelyi kötődéssel jellemezhető közeget, amelyet a 15 éve vagy régebben szervezetbe kerülők még tapasztaltak.

A vezetőt négyszer többen jelölték a kapitányság erősségének, mint gyengeségének, tehát úgy kell tekintenünk, hogy a kapitányság jelentős része (20 fő) kimondottan pozitív véleményt formál vezetőjével kapcsolatban.

A válaszadók között kicsit többen hiányolják a rendet, mint azok, akik erősségnek tekintik, és ugyanígy van a fejlődés esetében is. A fegyelem tekintetében pedig az egy fő eltérés szintén nem képvisel jelentős különbséget.

Az interjúk tapasztalatai és összegzés

A legnagyobb közösséget a kapitányságon a közterületi szolgálatot ellátók képviselik, és természetesen körükben is az anyagi megbecsültség hiánya utáni következő hangulatot rontó tényező a klikkesedés. Ennek elsőnek említett alapja a munkához való hozzáállásbeli alapvető különbözőség. A két szélsőséget csak néhány hangadó ember képviseli, a többség valahol az átlag közelében van, de mégis oldalt választ, valamely klikkhez tartozónak vallja magát.

Adott közösségben ez a széthúzás együtt jár a szolgálati idővel. Eszerint vannak a sikeres fiatalok, a stréberek, akik esetleg a bírságolás magas számával érik el, hogy az összteljesítményük jó legyen. A másik oldal úgy állítja be őket, mint akik statisztika hajhászásból jutottak magasra, általában túl fiatalok és még megszedíthetők, könnyen befolyásolhatók, hiszen elvtelenül meg akarnak felelni az elvárásoknak, így azokat félreértelmezve, felesleges bírságolással törnek előre. A másik csoport hangadói a nagy öregek, akik nem ritkán a kiegészítés valamely fokán állva az elvárásokat inkább figyelmen kívül hagynák, és folyton a munkavégzésük fölötti magas kontroll miatt panaszkodnak. Szakmai ideológiájuk van arra, hogy hogyan kellene jobban, önállóbban és szakszerűbben dolgoznia a rendőrnek, és a jogi háttér, megbecsülés- és egyéb körülménybeli hiányosságokat hangsúlyozzák.

A két tábor, amelyre a végrehajtói állomány szakadt, talán az optimisták és a pesszimizisták címkével lehetne jellemezni, hiszen az egyik csoport számára a pohár félig tele van, míg a másik csoport számára félig üres. Ami egységes, hogy ugyanazokkal a problémákkal kénytelenek napi szinten szembenézni. Ezek pedig az alacsony anyagi és erkölcsi megbecsülés, a fejlődési lehetőség hiánya a szervezetben, és a magas leterheltség miatti munkaidőbeosztási nehézségek.

Függetlenül attól, hogy a klikkesedés életkor, szakterületek, szakok vagy a munkamorál mentén történik, mindig hangadók befolyásolják az adott közösséget. A klikkek közötti konfliktusok, amelyek olykor ellenségeskedéssé is fajulhatnak, sokat rontanak a közösségek hangulatán és az emberek közérzetén. Ezen konfliktusok helyes kezelése kulcskérdés, és leginkább a parancsnokoknak

(alosztályvezetők, váltásparancsnokok) van erre közvetlen ráhatása, hogy egy közösségben fenntartsák a rendet, mindenkivel egységesen és következetesen betartassák a szabályokat, helyes mederben tartásuk a közösség informális vezetőit, az úgynevezett hangadókat, így kialakítva egy igazságos, stabil közeget.

Ennek az igazságos közeg kialakításának, fenntartásának egyik eszköze a vezető kezében az éves teljesítményértékelési rendszer lehet. Ennek hatékony működtetéséhez a kapitányságvezető kialakított egy helyi havi teljesítményértékelési rendszert, amelyet az alosztályvezetőknek kell elkészíteniük beosztottjaikról minden hónap lezárásaként. Ezekben szerepeltetniük kell az adott szakterület munkáját jellemző számadatokat (ügyek, iktatás, intézkedések stb.), és emellett szöveges értékelést, illetve az esetleges kiugró eseményeket vagy történéseket is rögzíteni kell. Ez jó visszacsatolás a dolgozó munkájáról, másrészt a vezetőnek nagyon jó támpontot ad az éves TÉR² elkészítéséhez. Amennyiben ezen értékelések elkészítésére és az érintett beosztottal történő négy szemközti ábeszélésre valóban időt és energiát szán egy vezető, az mindenképp meg fog térülni. Tudjuk, hogy a vezetők hajszolt munkakörnyezetben kénytelenek dolgozni, de nagyon fontos lenne legalább negyedórát szánni havonta minden egyes beosztottra, még ha minden rendben is van az illetővel. Fontos szociális megerősítés a beosztottak számára, hogy a közvetlen vezetőjük látja, figyelemmel kíséri és érdeklődik az iránt, hogy ők mit, mennyit és hogyan dolgoznak napi szinten.

Amikor egy vezető erre nem szán időt, illetve energiát, az a beosztottnak azt az üzenetet közvetíti, hogy a vezetőt nem érdekli, hogy ő mit, mennyit és hogyan dolgozik. Tehát teljesen mindegy, hogy jól vagy rosszul dolgozik, mert ha nincs visszajelzés, akkor nincs következmény, s kialakul a dolgozóknak a pszichológiában tanult tehetetlenségnek nevezett állapot. Ezért rendkívül hangsúlyos a vezetői hozzáállás, hiszen az a hosszútávú motivációs bázis mozgósításának egy nem anyagi javak szintjén mérhető eszközeként képes funkcionálni. Ez a fajta következetes kapcsolattartás egyúttal azt is közvetíti az állomány számára, hogy a vezető számos feladata mellett is képes megfelelő kontrollt gyakorolni, vezetőként hitelesen tud szakmailag visszajelzést adni, illetve a személyes élet-történetre pozitív kihatással lenni. Ezért ezt a fajta motivált vezetői attitűdöt az osztály- és alosztályvezetők esetében is érdemes erősíteni.

A kapitányság erőssége az elkötelezett többség, akik összetartó kisebb csapatokban lelkiismeretesen dolgoznak. Ezekben a kisebb közösségekben a kapcsolatok, az együttműködés és a kommunikáció megítélése is pozitív az állomány

2 TÉR – 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről.

részéről. A kapitányság gyengeségének érzik a kisebb csoportok közti rivalizálást és az így kialakuló konfliktusokat.

A kapitányságot a jól működő civil (önkormányzatok) és szakmai (ügyészségi) kapcsolatok támogatják. Nehezítő tényezőnek a munkakörülményeiket és a sokszor hiányos technikai feltételeiket. A kapitányság állománya kifejezésre juttatta több elismerés és pozitív visszajelzés, illetve támogatás iránti igényét a vezetőik, és a megye részéről is. Fontos számukra a minél magasabb szintről érkező pozitív visszacsatolás.

A kapitányság hangulatáról, a tagok kapcsolatairól, a köztük folyó kommunikációról többségében pozitívan nyilatkoztak, amit a kérdőív kérdéseire adott pontszámok is mutattak. Tehát alapvetően jól érzik magukat a dolgozók a rendőrkapitányságon, és azok a tényezők, amelyek feszültséget keltenek bennük, nem az adott szervezeti elemhez kötöttek, azon jóval túlmutatnak, a jelen kor társadalmát is áthatják.

Összességében elmondható, hogy az előjáróban felvázolt problémák nem a vizsgált szervezeti elem sajátjai, hanem a rendőrség szervezetének aktuálisan megélt jellemzőiből fakadnak. A fluktuáció megnövekedése országosan – nem is csak a rendőrséget érintően – megjelenő tényező. Ettől függetlenül természetesen nagyon fontos a toborzásról és az újonnan szervezetbe érkezők megtartásáról gondolkodni, valódi jövőképet biztosító életpályamodellt nyújtani a kezdő tiszthelyetteseknek, illetve a civil dolgozóknak (közalkalmazottaknak és munkavállalóknak).

A tiszthelyettes és a nem hivatásos állomány anyagi megbecsülése a civil szférás bérekhez viszonyítva olyan alacsony értéket ért el, hogy szinte mindenkit utolért a váltás gondolata. Csak azok nem gondolkodnak ilyesmiben, akiknek a lehetőségei valamilyen oknál fogva beszűkültek (például kieső, vidéki lakhely vagy kisgyermek miatt a hivatali munkarend adta stabilitáshoz való ragaszkodás). Bérfeszültségként van jelen a szervezetben a bérminimum emelkedése miatt „összecsúszott” bértábla és bérezés. Ez a közösségben egyértelműen rontja az együttműködést és a munkamorált.

Az anyagi megbecsülés problémakörének egy másik aspektusa a teljesítményértékelés okozta feszültség, hiszen ez a szervezetben nem minden dolgozó esetében jelenik meg. A tiszt és tiszthelyettesi állománykategória vonatkozásában megtapasztalt anyagi vonzat okozta különbség további bérfeszültségek forrásává is válhatott, különösen azon esetekben, amikor az egyes szervezeti egységek azonos beosztású dolgozói számára eltérő arányú anyagi vonzattal is együtt járt az értékelés. Ilyen esetekben megjelenhettek olyan korábbi feszültségeken, konfliktusokon alapuló ítéletek is, amelyek a munkavégzés színvonalát helyett egyéb tényezőkkel magyarázták az eltérést.

A fluktuáció, illetve a leszerelés rendszerszintű problémát mutat, a háttérben a tiszthelyettesek alacsony társadalmi és anyagi megbecsültsége áll, és ezt a hiányt sajnos nem pótolja az a fajta közösségi erő, az összetartás, amely korábban jellemezte a szervezetet. Ezért is nagyon fontos új humánstratégia kialakítása, mint ahogyan azt Tegye (2018, 81–97.) és Borbély (2019, 37–50.) írásai is jelzik.

Következtetések

Bár a megyénkben zajló szervezetpszichológiai vizsgálatok a kapitányságok aktuális keresztmetszeti képét tárták fel, de ezek alapján megfogalmazhatók a rendőrség egészét, mint szervezetet érintő jellemzők és tendenciák is. A szervezetben dolgozóknak a hangulatát leginkább a szervezetet átható két érzés befolyásolja.

Az egyik a szervezeti igazságtalanság érzete, amely szintén két fő tényezőtől táplálkozik. Az első tényező az a fajta disszonancia, amely a szervezet elvárásai és az általa biztosított keretek között tapasztalható. A szervezetben dolgozó pszichológusok az időszakos alkalmassági vizsgálatok kapcsán folyamatosan szembesülnek azzal, hogy a szervezet a tagjaival szemben nagyon szigorú elvárásokat támaszt, rendkívüli rugalmasságot és áldozatkészséget követel tőlük a szolgálatteljesítéshez. Ugyanakkor a munkáltatóként biztosított keretek merevek, a dolgozó számára átjárhatatlanok, sokszor szemben állnak az észszerűséggel, ami nagy frusztrációt eredményez a hétköznapokban. Ez a kettősség alakítja ki a méltánytalanság érzetét a dolgozóknál.

A szervezeti igazságtalanság érzetet megalapozó második fő tényező a relatív megfosztottság érzete, amelyet a szervezeten belüli csoportok megélnének saját csoportjuk hátrányos helyzete miatt. Megjelenhet ez a rendőrségen belüli szervezetek egyenlőtlen forráselosztásában (központi szerv kontra területi szerv vonatkozásában, de különösképpen hátrányosan érinti a helyi szerveket), de a különböző állománycsoportok közti egyenlőtlenségekben is (tiszt–tiszthelyettes, hivatásos–nem hivatásos). Ugyanakkor jelen van az alacsonyabb anyagi és erkölcsi megbecsülés formájában a társadalom más csoportjaihoz képest is.

A másik szervezetünk átható érzés, a dolgozókat érintő negatív emberszemlélet. Douglas McGregor (1966) elmélete szerint a vezetői irányultság, emberszemlélet kétféle lehet, ez az X és Y elmélet. (Klein, 2016, 396.) Azok a vezetők, akik úgy tekintenek beosztottjaikra, mint akiket csak a pénz motivál, és alapvetően lusta, kreativitás és képzelőerő nélküli emberek, tehát a vezetésükben a hangsúlyt a feladatok pontos meghatározására, azok szoros ellenőrzésére és a hibák szigorú büntetésére helyezik. Ők képviselik az X elméletet. Ezzel ellentétben az Y elméletet követő vezető azt feltételezi az emberekről, hogy

kreatívak és részt akarnak venni az alkotásban, dolgozni akarnak, és elsősorban nem a pénz motiválja őket. Az ilyen szemléletű vezetők nyíltan kommunikálnak, bátorítják a részvételt, és a célok meghatározásával motiválják dolgozóikat. (Carney – Getz, 2010) McGregor elméletét szervezetünkre alkalmazva sajátos párhuzamot találunk az X emberszemléletet valló vezetők stílusjegyei és a szervezet jellemzői között.

Az egyik ilyen jellemző a hibakereső működésmód, amely a gyakori, egymás közti bizalmat mélyen aláásó ellenőrzéseket, az adminisztrációs terhek folytonos növekedését, illetve a fegyelmi felelősség állandó hangoztatását jelenti. Ezeket tapasztalva érthető, hogy a dolgozók azt élik meg, vezetőik valójában nem bíznak meg bennük. Mivel a bizalom kölcsönösségen alapul (Covey – Merrill, 2011), ezért ezek a szervezeti jellemzők a vezetés irányába is bizalmatlanságot szülnek. Ahogy a statisztikai szemléletmód is hasonlóképpen erősíti ezt a tendenciát, mert olyan konfliktust mutat a szervezet különböző szintjeinek prioritásaiban, ami a hétköznapi feladatokat végzőknél már belső értékrendi konfliktusként fog jelentkezni. Ez azt jelenti, hogy a feladatot végrehajtó úgy éli meg, hogy a szigorúan hierarchikus szervezetben a legmagasabb szinten meghatározott értékek nincsenek összhangban az általa szakmailag megalapozottnak vélt munkavégzéssel.

Ezen tényezők miatt alakul ki egy általános negatív hangulat a szervezetben, amelynek fontos jellemzője a dolgozók kiélezett figyelme a vezetői kommunikáció és döntések negatív oldalára. Ebben a szervezeti közegben vezetőként funkcionálni olyan kihívást jelent, amelyben kevesek tudnak szakmailag és emberileg is jó parancsnokok lenni, hitelesnek maradni. Hiszen egyszerre kell kezelniük a saját rendszer okozta frusztrációikat, elviselni a rendszer ambivalenciáit, eredményesen, szakszerűen dolgozni, és korrekten képviselni a rendszer követelményeit, kereteit a beosztottak irányába. A vezetői és középvezetői átlomány intenzív támogatása a szervezetben elengedhetetlen ahhoz, hogy ennek a kettős kihívásnak meg tudjanak felelni, egyensúlyban tudjanak maradni.

A szervezetben jelenlevő egyre fiatalabb (Y és Z) generációk pszichés jellemzőit is figyelembe kell venni a humánstratégia kidolgozásakor. A technikai fejlődés által facilitált felgyorsult életvitellel együtt a munkavállalók is egyre türelmetlenebbek. Az első globalizációban növekvő generáció már azonnali visszacsatolást, megerősítést vár, tudatosan képviseli vágyait és kifejezésre juttatja a munka-magánélet egyensúlyban tartásának igényét is, és nem fél a változástól. Ugyanakkor az erőfeszítések megtételére (megfelelő motiváció hiányában) nehezebben szánja el magát, praktikusán gondolkodik, lojalitása a munkában nem végtelen. Ha úgy érzi, hogy nem korrektek vele szemben, változtatni fog, nem csupán generációs hovatartozása, de életkori, életszakaszbeli

sajátosságai miatt is (jó példa erre, hogy a családalapítást megelőzően jóval ki-
sebb az egyén szintjén megélt felelősség).

Ráadásul a szervezetbe kerülők sajátos munkaközösséget tapasztalnak meg,
amelyben a már több mint tíz éve szervezetben lévők megragadnak minden le-
hetőséget, hogy frusztrációikról beszéljenek. Ezt a kiegész valamely szakaszában
lévő közeget lelkes, ideológiákkal és esetenként a szakma idealizált képével bíró
kezdőként nagyon nehéz elviselni. A tapasztalat az, hogy hamar átragad rájuk a
negatív szemlélet, amely a fiatalokat rövid időn belül változtatásra sarkallja. A
jelenlegi munkaerőhiány miatt pedig a megválogatott, jól alkalmazkodó, 2-10
év közötti leszolgált idővel bíró rendőrökre nagy kereslet van, sok esetben akár
külföldön is, hiszen ez a hivatás a megbízhatósággal társul a legtöbb nyugat-eu-
rópai társadalomban. Egy közösségből leszerelt kollega pedig úrt hagy maga
után szakmailag, emberileg és kapcsolati tőkét tekintve is. –

A humánstratégia egyik kulcsfeladata olyan motiváló elemeket az életpálya
részévé tenni, amelyek a jelenlegi helyzeten pozitív irányba változtatni képesek,
ugyanakkor láthatjuk, hogy a helyi közösségek, a társas támogatás is roppant
nagy megtartó erővel bír. Csakhogy a pozitív közösség kialakulásához szükséges
a szervezeti igazságosság megtapasztalása, a rendőri hivatás megélt hátrányai-
val arányosnak (de legalábbis ahhoz közelítőnek) megélt szervezeti elvárások.

Felhasznált irodalom

- Borbély Zs. (2019): *Egészségmagatartás mentális egészség – különbségek a munkahelyi stressz
megélésében*. Belügyi Szemle, 7–8, 37–50.
- Borbély Zs. – Farkas J. – Tózsér E. (2017): *A tömeges méretű illegális migráció pszichés követ-
kezményei a rendészeti feladatellátás során*. Hadtudományi Szemle, 3, 288–304.
- Borbély Zs. – Fridrich A. C. – Tózsér E. (2018): *Az Ideiglenes Biztonsági Határozat menti fel-
adatellátás hatása a határozat védők magánéletére*. Honvédségi Szemle, 6, 65–79.
- Carney, B. M. – Getz, I. (2010): *Szabadság Zrt.* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Covey, S. R. – Merrill, R. R. (2011): *A bizalom sebessége – A rejtett tényező, ami mindent meg-
változtat*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.
- Farkas J. – Borbély Zs. – Fridrich A. C. – Tózsér E. (2018): *A migráns helyzet feladatellátása
következtében jelentkező pszichés hatások*. Pro Publico Bono, 1, 4–33.
- Farkas J. – Horváth J. (2018) (szerk.): *Szervezeti kultúrák és kutatásuk*. Budapest: Dialóg Campus
- Klein S. (2016): *Vezetés- és szervezetszociológia*. Budapest: Edge 2000 Kft
- Kovács G. (2009): *A rendészeti szervek szervezeti kultúrájának összetevői és sajátosságai, a
téma feldolgozása a Rendőrtiszti Főiskola vezetéselméleti oktatásában*. Pécsi Határőr Tuda-
mányos Közlemények, 10, 223–234.

- Kovács G. – Tózsér E. (2017): *A vezetői attitűdök, vezetői stílusok és a dolgozói elégedettség
összefüggéseinek vizsgálata egy megyei rendőr-főkapitányságon*. Pro Publico Bono – Magyar
Közigazgatás, 2, 138–157.
- Szeles E. (2016): *Módszertani útmutató a Rendőrségnél végzett pszichikai alkalmassági vizs-
gálatok és az ahhoz kapcsolódó gondozási tevékenység szakmai protokollja*. Budapest: ORFK
Személyügyi Főigazgatóság Egészségügyi Szakirányító és Hatósági Főosztály
- Tari A. (2011): *Z generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempon-
tok az információs korban*. Budapest: Tericum
- Tegyey A. (2018): *A Z generáció címke*. Rendőrségi tanulmányok, 3, 81–97.
- Tózsér E. (2018): *A pszichológia szerepe a rendőrségi szervezeti kultúrában*. Rendvédelem, 7,
20–28.
- Tózsér E. – Fridrich A. C. – Borbély Zs. (2018): *A XXI. század biztonsági kihívásai a rendőr-
ségi szervezeti kultúrában – generációk a szervezetben*. Pécsi Határőr Tudományos Közle-
mények, 18, 97–102.
- Tózsér E. – Törkenczi B. (2018a): *Jelentés a I. Rendőrkapitányság szervezetszociológiai vizs-
gálatáról*. Tatabánya: KEMRFK belső anyag
- Tózsér E. – Törkenczi B. (2018b): *Jelentés a II. Rendőrkapitányság szervezetszociológiai vizs-
gálatáról*. Tatabánya: KEMRFK belső anyag

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Tari Annamária (2018): Generációk és változások... c. előadás*. http://tmtc.hu/_userfiles/_tmtc/KGY70_Tari_eloadas_20180517.pdf

Felhasznált jogszabályok

- 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek
hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek
alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti telje-
sítményértékelésről.
- 57/2009. (X. 30.) IRM–ÖM–PTNM együttes rendelet az egyes rendvédelmi szervek hivatásos
állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köz-
tisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképtelenség meg-
állapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról.

Néhány gondolat a kábítószer-problémás egyének önkéntes eltereléséről orvosi szemmel

**Some thoughts about the voluntary admission to treatment as
an alternative for punishment for drug using individuals from a
medical point of view**

Absztrakt

A dolgozat a büntetés helyett a kezeléssel (elterelés) egy speciális szegmensének, az úgynevezett önként vállalt elterelésnek a jövőbeli kezelés szempontjából – két esetet részleteiben is bemutatva – tekinti át az eljáró hatóság és az egészségügyi szolgáltatók eltérő hozzáállásának negatív terápiás hatásait. Az elterelés jogi fogalom, de végrehajtása gyakran az egészségügyi ellátók feladata, ezért az ő szempontjaik figyelembevétele fontos. Orvosi szempontból kritikus elem az önkéntes elterelést illetően többek között, és különösen, a különböző addikciós háttérű kliensek ellátási igény szerinti differenciálásának, illetve a kezelés tartalmának egyértelmű, az egészségügyi igényekhez illeszkedő protokollszintű meghatározásának hiánya, és kiemelten az elterelésre kötelezettek csekély motivációja. Ezért sem közömbös, hogy a hatósági eljárás mennyire szakszerű és milyen reakciókat vált ki a kliensből. E tekintetben a hatósági munka meglehetősen egyenlenségeket mutat. Ezért a tanulmány felveti annak igényét, hogy az önként vállalt elterelés elindításához jól dokumentált hatósági határozatra legyen szükség.

Kulcsszavak: büntetés helyett kezelés, elterelés, kémiai szerhasználat, Büntető Törvénykönyv, motiváció

Abstract

The article reviews the negative effects of different attitudes of the enforcing authorities and the healthcare providers in the therapy of a special segment of treatment instead of punishment process (diversion) -including a detailed presentation of two cases. This segment is the so-called voluntary diversion. Diversion is a legal concept, but its implementation is often the task of health care providers, therefore it is important to consider their aspects, too. From medi-

cal point of view the voluntary diversion suffers, among others, from the lack of distinction of clients with different addictive backgrounds, of clear protocol-based definition of treatment, and especially of the low motivation of clients. Therefore, it is not negligible to know how professional the official procedure is and what reactions it actuates in the client, either increasing or diminishing the motivation. In this respect, the work of authorities is quite unbalanced. Therefore, the article raises the need of a well-documented official decision to start voluntary diversion.

Keywords: treatment instead of punishment, diversion, chemical substance use, Criminal Code, motivation

Bevezetés

A Büntető Törvénykönyv (Btk) 1993. évi módosításával (1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról) az elterelés intézménye (büntetés helyett kezelés elve) megjelent a magyar igazságszolgáltatás eszköztárában. Az idézett törvény 61. § értelmében a Btk. a következő 282/A. §-sal egészült ki:

„282/A. § *Nem büntethető, aki a) csekély mennyiségű kábítószer saját használatára termeszt, állít elő, megszerez vagy tart; b) kábítószer fogyasztásával összefüggő – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – bűncselekményt követett el; feltéve, hogy az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószerfüggőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült.*”¹

Ezzel az aktussal a jogalkotó korszakos lépést tett a kábítószerekkel¹ kapcsolatos jogi kérdések kezelésében, mert a magyar büntető jogalkotás történetében először került sor a keresleti, fogyasztói és a kínálati oldal szétválasztására. Míg az utóbbi esetében a szabályokat szigorították, addig a fogyasztók – bizonyos feltételek teljesülése esetében – mentesülhettek magatartásuk büntetőjogi következményei alól. Ezek a feltételek tették lehetővé, hogy a kábítószer-problémás illetőt (a szerfüggőt és az alkalmi használót egyaránt) a büntetőjogi eljárás felől az egészségügyi kezelés, illetve a felvilágosítás irányába tereljék. Mindez jól

1 2012. évi C. törvény 180. § (1) „*Nem büntethető, aki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra termeszt, előállít, megszerez vagy tart, illetve aki kábítószer fogyaszt, ha a bűncselekmény elkövetését beisméri, és az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.*”

illeszkedett a forenzikus (bűnügyi) pszichiátria diversion from custody vonulatába is (Birmingham, 2001) és egy lépés volt a dekriminalizáció irányába. A büntetés helyett kezelés a jogi gondolkodás megváltozásának eredménye, egyfajta kompromisszumot ajánl. Sok országban általános gyakorlattá vált, jóllehet annak tartalma országonként eltérő. (Rácz, 2005; Lévay, 2006)

A köznyelv a kábítószeres körébe a más viselkedési állapot kiváltására alkalmas, illegálisan beszerezhető szereket sorolja. A gyógyszereket és az alkoholt sem a köznyelv, sem pedig a hatályos jogszabályok nem ebbe a kategóriába sorolják. A tanulmányban ezt az elnevezést használjuk, ám valójában a tudatmódosító biológiai hatással rendelkező, függőséget okozó kémiai szerek lennének a pontos, bár kissé hosszú megfogalmazás, mert ez a megfogalmazás ezen anyagok természetét és klinikai jelentőségét precízen és a lényegyet megragadóan írja le. (Kalapos, 2016)

Bár az elterelés hazai szakirodalmában nem túl bőséges, de áttekintő tanulmányok, illetve az elterelés hatásosságát vizsgáló dolgozatok hozzáférhetőek, jóllehet megközelítésük alapvetően eltérő indíttatású. (Csorba, 2000; Ritter, 2003; Rácz, 2005; Melles és tsai., 2008; Medveczky, 2009; Vitray és tsai., 2010; Kalapos, 2011)

Jelen tanulmányban a büntetés helyett kezelés (röviden elterelés) intézményének egy szegmensére, az önkéntes elterelésre, illetve annak visszásságaira fókuszálunk, és az elterelés orvosi, illetve egyéb aspektusainak tárgyalásától eltekintünk. A gyakorló orvos szemszögéből irányítjuk rá a figyelmet a jogalkalmazás terápiát negatívan befolyásoló problémáira.

Esetismertetés

A kérdéskör vizsgálata különösen indokolt, mert gyakran fiatalok vagy fiatal személyekről van szó, és a jelenség független az éppen hatályos elterelésre vonatkozó jogszabályoktól, sokkal inkább az eljáró hatóságok hozzáállásáról szól. Ezért az orvos problémáinak bemutatására két esetet ismertetünk – két, az addiktológiai problémák természete szempontjából eltérő felfogású kormányzat regnálása idejéből. Ez a két eset azonban állatorvosi lóként az összes, az orvos munkáját megnehezítő tényezőt láttatja.

1. eset

Az elterelésre, a jelentkezésekor (2004) a 17. életévét még be nem töltött fiú, édesanyja kíséretében jelentkeznek. Az ügyészi határozatból a cselekményről

csak annyi derült ki, hogy egy évvel korábban (még be nem töltött 16. életév) a probandus meg nem határozott helyen két alkalommal marihuánás cigarettát fogyasztott. A szakértői vizsgálat során vizsgált vizeletből kábítószer, vagy annak származékát kimutatni nem tudtak. Az elterelésre kötelezett felvételekor elmondja, hogy a közterületen történt rendőri igazoltatáskor megemlítette, hogy ő már kipróbálta a marihuánát, és így indult ellene az eljárás. A vizsgált személy pszichiátriailag terhelt családból származik, 11 évvel idősebb bátyja skizofréniában szenved és emiatt le is százalékolták. Három évvel idősebb nővére kevert szorongásos-depresszív zavar miatt áll orvosi kezelés alatt. A négy-, illetve öttagú család, mert legtöbbször a nagymama is ott lakik, szoba-konyhás lakásban él, a súlyosan beteg báty külön él. Az elterelésre kötelezett kissúlyú koraszülött volt, de pszichiátriai kezelésben korábban nem részesült. A pszichológiai vizsgálat szerint visszahúzódó, elzárkózó, nyomott hangulatú, a normalitás képét görcsösen megőrizni törekvő serdülő, aki a belső feszültségeit elfojtja, amelyek pszichoszomatikus tünetekben vagy nonkonformis viselkedésben jutnak kifejezésre. Az eltereléssel együttműködött, azt befejezte.

2. eset

Az elterelésre jelentkezők (2018) a 17. életévét még be nem töltött fiú édesanyja kíséretében jelentkezik. A rendőrségi határozatból a cselekményről csak annyi derült ki, hogy a jelentkezés évének szeptemberében a probandust az utcán hatósági intézkedés alá vonták, mert idegesen, zavarosan viselkedett. Előállítás után vizeletvételre került sor, illetve a nála megtalált kábítószeranyag maradványt igazságügyi vegyészszakértői vizsgálatra küldték. A vizeletvizsgálat eredménye nem ismert, a vegyészszakértői vélemény szerint a maradványban etil-hexadron volt kimutatható. Ez egy pszichoaktív anyag, így alkalmas lett volna Btk.-ba ütköző cselekmény megvalósítására, de tekintettel arra, hogy az elkövetett cselekmény nem bűncselekmény – a Magyarországon megjelent Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központjának Korai Jelzőrendszerébe (EMCDDA EWS) 2005 óta bejelentett ellenőrzött anyagok büntetőjogi vonatkozású besorolása listáján nem szerepel –, ezért a nyomozást megszüntették. A pszichológiai vizsgálat szerint az elterelésre kötelezett szellemi kora egy kilenc éves gyermek életkorának felel meg, gyakorlatilag funkcionális analfabéta, írni, olvasni nem tud, önálló, felelősségteljes életvezetésre, döntésekre csak korlátozottan alkalmas.

Az eljárással kapcsolatban felmerülő kérdések a terápia szempontjából

A kérdések felvetése talán eretnek gondolatnak tűnik, de az elterelés három formája közül kettő – kábítószer-függőséget gyógyító kezelés és a kábítószer-használatot kezelő más ellátás – kötelező módon az egészségügyi rendszerhez delegált ellátás. Ennek alapján érdemes a kérdést, a hatóságok e témában mutatott tevékenységét orvosi szempontból, vagyis a későbbi terápia szempontjából is görcső alá venni. Az orvosi paradigma alaptézise, hogy az orvosi működés célja a betegség diagnosztizálását követő terápia, amely a beteg gyógyulását, vagy legalább is életvezetési kompetenciájának javulását eredményezi. (Kalapos, 2016) Ehhez azonban gyakran kapcsolódik a betegségek kialakulását megakadályozni hivatott orvosi ténykedés is, vagyis a prevenció. Ám valójában a terápia is egyfajta megelőző orvosi ténykedés, harmadlagos prevenció. (Kalapos, 2016) Az eltereléssel kapcsolatban azonban a valóság az, hogy az esetek nem elhanyagolható részében semmiféle diagnózis felállítására nincs szükség, hiszen az illető alkalmi használó csupán. Ebben az esetben a klienst a felvilágosító-megelőző szolgáltatás felé irányítjuk, ami azonban, miként maga az egész elterelés, prevenció beavatkozásnak minősül.

Az egészségügy kompetenciakörébe tartozó esetekben végzett elterelés során az első kérdés a kezelés szükségességének. Ideális helyzetben a beteg célja azonos az orvoséval, vagyis a gyógyulás, és az orvos-beteg találkozást is rendszerint ő kezdeményezi, mert életében jelen van egyfajta egészség/betegség irányú szenvedésnyomás. Pszichológiai értelemben a motiváció a cselekvés mozgatórugója és szelektív, mivel adott időben nem akármilyen, hanem egy adott tevékenységi forma dominál. A hiányállapot megélése, a szükséglet a hiány megszüntetésére készlet. Egészségügyi kontextusban szükséglet lehet például az egészség hiányának, a betegségnek a megszüntetésére törekvés. Ám az elterelés vonatkozásában az esetek nem elhanyagolható hányadában sem az orvos, sem pedig a beteg célja nem írható le egészségügyi kategóriákkal. A klinikus számára idegen a helyzet, még ha nem is teljesen szokatlan, és már maga ez is bizonytalanságot jelent. A beteg részéről pedig a kezelés szükségességének az esetek döntő részében fel sem merül. Tehát az eltereléssel kapcsolatosan a legjelentősebb problémát a kliens motiválatlansága jelenti, hiszen a kezelés keresését nem dropproblémájának belátása és annak megoldására törekvés, vagyis a kezelés szükségességének felismerése vezeti, hanem egy jogi procedúra, amely az esetleges büntetés elkerülésének lehetőségét, mintegy harmadlagos betegségelőnyként jeleníti meg a számára. (Vitrai és tsai., 2010; Kalapos, 2011; Kalapos, 2016) E konstellációban a motiváció az egyébként

törvény által üldözendő cselekményre kiszabható büntetés elkerülésében, nem pedig az egészséget veszélyeztető magatartással történő szakításban ragadható meg. A fentiekből következően az elterelés során kezelésbe kerülő kliensekkel való munka alapját a motivációs háttér feltárása kell vagy kellene, hogy jelentse. (Rácz, 2005; Kalapos, 2011)

Már a fent leírtakból is világos, az orvos-beteg kommunikációs tér a szokásostól eltér, így a kliens nagyfokú motivátlanságára kell számítani. Emellett a kábítószer-problémásokra jellemző alappozíció az egészségügyi ellátókkal szembeni *bizalmatlanság* és elutasítás, ami megnehezíti az ellátást. A hiányos motivációt, illetve a bizalmatlanságot tovább tudja csökkenteni, illetve növelni a hatóság nem átlátható munkája.

A fentiek előrebocsátása után a motivációra kifejtett hatás tekintetében vizsgáljuk meg a két esetet. Az első eset kapcsán felmerül, hogy közterületen milyen okból került sor a később elterelésre kötelezett rendőri ellenőrzésére? Továbbá a saját vallomásán túl mi támasztotta alá az illegális kémiai szerhasználatot, illetve, hogy jelen volt-e a szülő vagy jogi képviselő a kihallgatáson? E kérdések a terápiás munka szempontjából fontosak, mert az, amit a beteg mond, a történetnek csak az egyik oldalát jelenti. Ám, ha az elkövetés és a kihallgatás körülményei nincsenek világosan dokumentálva, akkor ez a verzió az egyetlen ismert olvasat a terapeuta számára, és joggal ébreszthet kétségeket még akár önében is. Ez a bizonytalanság nem csupán gyengíti a kliens motivációját – ami, miként bemutattuk, amúgy is hiányzik vagy gyenge –, ezáltal befolyásolva az együttműködést, hanem lehetőséget adhat a kezelt személynek arra is, hogy önmagát egy igazságtalan eljárás áldozatának tüntesse fel, és ezáltal gellert ad a terápiának. Ami így esetleg nem a szerhasználatról, a páciens szerepéről és a kilábalás lehetőségeiről szól majd, hanem egyfajta hatóságellenes hangulatot generálva a terapeutát igyekszik az eljárással kapcsolatos állásfoglalásra kényszeríteni. És bár ez utóbbit egy tapasztalt ellátó ki tudja kerülni, de a terápiás kapcsolat szempontjából a helyzet mindenképp feszültséget képes generálni.

A második eset kapcsán – az első eset tárgyalásakor már említett kérdések mellett – felmerül továbbá, hogy lényegében egy vélelem alapján küldik a klienst elterelésre (a szakértői vizsgálat nem támasztotta alá a gyanút a tekintetben, hogy illegális szert birtokolt). Ugyanakkor alapos kételyek merülnek fel a gyanúsított beszámítási képessége vonatkozásában, amelynek hiánya, vagy csökkent volta a büntethetőséget kizáró, illetve a büntetés mértékét akár korlátlanul is enyhítő körülmény. A Btk. 17. § (1) a fogalom meghatározására negatív definíciót ad, vagyis „nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően

cselekedjen”. A beszámítási képesség így magába foglalja a felismerési és az akarati képességet. A felismerési képesség vizsgálatakor a kérdés az, hogy a vizsgálat alá vont személy felismerhette-e a cselekmény következményeit és annak társadalmi veszélyét, míg az akarati képesség vizsgálatakor a kérdés az, hogy az illető képes volt-e az akarat kialakítására és annak megfelelő cselekvésre. A Btk. 18. § szerint azonban alapvető követelmény, hogy a beszámítási képesség csökkenése akarattól függetlenül következzen be, vagyis azon egyének esetében a Btk. 17. § rendelkezései nem alkalmazhatók, akik önhibájukból kerültek ittas vagy bódult állapotba.

Ugyanakkor a cselekvőképesség tekintetében is felmerülhetnek kételyek. Nem csupán amiatt, hogy az elkövető kiskorú, hanem amiatt is, hogy az elterelésre kötelezett szellemi kora egy kilenc éves gyermekének megfelelő, gyakorlatilag funkcionális analfabéta és az önálló, felelősségteljes életvezetésre, döntésekre csak korlátozottan – ha egyáltalán (!) – alkalmas. Tehát az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – szellemi fogyatkozása miatt – tartósan és nagymértékben csökkent.

Az ügynevezett önkéntes elterelések száma nő, és itt jelentkeznek leginkább, a két esetben bemutatottakon túl is, a problémák. Ilyen visszatérő anomália az, hogy a rendőrhatalóság az „önkéntes” elterelésre irányított személyt nem szereli fel olyan dokumentációval, amelyből kiderül, hol, mikor és milyen cselekmény történt. Márpedig ezen információk az elterelési kérdőív kitöltéséhez – amely az eltereléssel kapcsolatos, anonimizált jelentés része – szükséges. A hatóság ez irányú pótlási kérésekre nem reagál túlságosan együttműködően.

Összefoglalás, következtetések és javaslatok

Tetszik vagy sem, az elterelés egy folyamat, amely egy rendőri intézkedés elkezdésétől a befejezett elterelésről szóló igazolás elfogadásáig, az elterelt személy büntetőjogi felelősségre vonástól való mentesítéséig tart. Ez többszereplős eseménysor, ahol nem csupán a folyamatban résztvevők, hanem a társadalmi alrendszerek is változnak. Az elterelés jogi fogalom, mert nem orvosi kategóriák, hanem a Btk. paragrafusai által megkövetelt feltételek fennállása vagy azok hiánya mentén – függetlenül az elkövető egyén addiktológiai státuszától – határozza meg a jogszabály az elterelés alkalmazhatóságát. E tekintetben hasonlóságot mutat a beszámítási képességgel. A jogi és az egészségügyi paradigma eltér, de ezek harmóniájának kialakítása az elterelés eredményessége szempontjából fontos lenne. A büntetőjog fontos alapelvei, az önsértő magatartás kriminalizálásától való tartózkodás elve, illetve a büntetőjog végső eszköz jellege.

(Lévay, 2006) A pszichoaktív szerhasználatot annak egészségkárosító hatása miatt önsértő magatartásként is felfoghatjuk és így a büntetés helyett elterelés elve a cselekmény egyfajta dekriminalizálása. Az elterelés tehát egy újfajta jogi gondolkodás- és megoldásmód, egy reális kompromisszum, amely révén lehetővé válik, hogy a droghasználó a büntetőeljárás alternatívájaként féléves ellátásban részesülve mentesüljön cselekedete büntetőjogi következményeitől.

A társadalmi szempontból is sikeres eltereléshez tisztázni kellene az eredményesség fogalmát. A világos célmeghatározás hiánya bizonytalanná teszi az ellátórendszer működését. A célnak világosnak kell lennie mind az ellátók, mind az ellátást igénybe vevők számára. Egy felmérés szerint az intézményvezetők az egészségügyi ellátás keretében végzett elterelés (kábitószer-függőséget gyógyító kezelés és kábítószer-használatot kezelő más ellátás) esetében a drogfogyasztás csökkentését/megszűnését, valamint a reintegrációt/reszocializációt tartották a legfontosabb eredményességi kritériumnak, míg az ellátást közvetlenül végzők az absztinencia elérését fontosnak tartották ugyan, de a klienseikkel a bizalmi kapcsolat megteremtését ennél lényegesebbnek ítélték. (Vitrai és tsai., 2010) Ennek megfelelően a prevenció aktivitásnak a személyiség fejlesztésére, a családi konfliktusok csökkentésére, megfelelő kontroll kialakítására és pozitív kapcsolatok kiépítésére, a munka és egyéb teljesítmények, eredmények elismerésére és jutalmazására, valamint az aktivitás kifejtés ösztönzésére kell irányulnia, és a kémiai szerek használatának csökkentése, megszüntetése (absztinencia), és a drogos kapcsolatok felszámolása mellett az esetleges pszichiátriai betegség megfelelő kezelését is elő kell segítenie. (Lamberti, 2007) Ezek a beavatkozások mind az egyéni, mind pedig a rendszerben rejlő kockázati tényezők hatását csökkentik, és ezáltal elősegítik a kezelésben maradást, így szakítva meg az ördögi kört.

Kritikaként merül fel, hogy a szakemberek az eredményes elterelés kritériumait nagyon széles skálán értelmezték. (Vitrai és tsai., 2010) Ugyanakkor az is felmerül, hogy után követéses vizsgálatok hiányában pontosan miként is ítéltető meg az elterelés hatékonysága és sikeressége? Vannak országok, ahol speciális bíróságok (Mental Health Courts, Drug Courts) foglalkoznak az elmebetegekkel, illetve a kábítószerfüggőkkel. (Birmingham, 2001; McNiel és tsai., 2007) Lehetséges, hogy Magyarországon is ebbe az irányba kellene elmozdulnia a jogalkotásnak és -alkalmazásnak? Ez a kérdés különösen indokoltnak tűnik annak fényében, hogy a jogalkalmazók sem ismerik az általuk alkalmazandó jogi lehetőségeket. (Ritter, 2003) Az elterelés egy jogi procedúra, annak elindításához véleményünk szerint világos jogi helyzetre, hatósági határozatra lenne szükség. Ennek érdekében jogszabályalkotásra van szükség. A modern pszichiátria egyik törekvése, hogy a mentális rendellenességekben és az elmebetegségekben

szenvetű bűnelkövetőket a forenzikus rendszer felől minél inkább az egészségügyi ellátás irányába eltérítse. (Birmingham, 2001) Lényegében ebbe a vonulatba illeszkedik a büntetés helyett kezelés elve is. Összefoglalva, bemutatásra került, hogy az elterelésre kötelezettek motivációja csekély, így az a sikeres elterelés inherens akadály. Tehát ebből a szempontból nem közömbös, hogy a hatósági eljárás milyen reakciókat vált ki a kliensből.

Felhasznált irodalom

- Birmingham, L. (2001): *Diversion from custody*. *Advances in Psychiatric Treatment*, 7, 198–207.
- Csorba J. (2000): *A drogfogyasztók elterelésének klinikai vonatkozásai*. In: Németh A. – Gerevich J. (szerk.): *Addikciók*. Budapest: Medicina Kiadó, 73–88.
- Kalapos M. P. (2011): *Büntetés helyett kezelés. Az elterelés intézménye*. *Psychiatria Hungarica*, 26, 393–414.
- Kalapos M. P. (2016): *Bevezetés az addiktológiába*. Budapest: Medicina Kiadó
- Lamberti, J. S. (2007): *Understanding and preventing criminal recidivism among adults with psychotic disorders*. *Psychiatric Services*, 58, 773–781.
- Lévay M. (2006): *Büntetés helyett kezelés: Racionális és szükségszerű kompromisszum a kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitikában*. *Addiktológia*, 5, 342–358.
- Medveczky R. (2009): *Egy jogintézmény jelentése – pártfogói narratívák a csekély mennyiségű kábítószerrel visszaélő fiatalok eltereléséről*. *Addiktológia*, 8, 5–62.
- McNiel, D. E. – Binder, R. L. (2007): *Effectiveness of a Mental Health Court in reducing criminal recidivism and violence*. *American Journal of Psychiatry*, 164, 1395–1403.
- Melles K. – Márványkövi F. – Lencse M. (2008): *A büntetés helyett kezelés elvének érvényesülése egy drogambulancia betegeinek vizsgálata alapján*. *Orvosi Hetilap*, 149, 601–607.
- Rácz J. (2005): *Az elterelésről. Szakirodalmi összegzés*. *Addiktológia*, 4, 89–102.
- Ritter I. (2003): *(T)örvény/A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata – 1999. március 1. után*. Budapest: L'Harmattan Kiadó
- Vitrai J. – Busa Cs. – Füzesi Zs. – Keszyüs M. – Szilágyi J. – Tistyán L. (2010): *Tanulmány az „Elterelés hatásosságának vizsgálata” című tanulmány eredményeiből*. Budapest: Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete

A végrehajtás és a behajtás a rendőri eljárás tükrében

Execution and exaction reflected upon police procedure

Absztrakt

A Szegedi Rendészeti Szakgimnázium alapfeladata a rendőrség végrehajtó állományának nappali rendszerű oktatás keretében történő képzése. Természetesen ezen feladat mellett számos olyan tanfolyamot, tréninget, továbbképzést folytatunk, amely hozzájárul a végrehajtásban dolgozók ismereteinek naprakészen tartásához. A 2018-tól iskolánk szervezésében folyik a dél-alföldi régióban dolgozó alosztályvezetők továbbképzése, amely képzés az elmúlt időszak visszajelzései alapján sikeres és népszerű az érintett munkatársak körében. Iskolánk mindig figyelmet fordított arra, hogy a kötelező tananyagon kívül valamilyen aktuális, az adott kérdést több oldalról megvilágító, gyakorlatias ismereteket is nyújtson a képzésben résztvevőknek. A médiában gyakran látunk olyan képeket, amelyek a bírósági végrehajtás eredményes megvalósítása érdekében rendőri segítséget vesznek igénybe. A társadalom szempontjából ez rendkívül megosztó is lehet, és teljesen nyilvánvaló, hogy az ebben résztvevő munkatársainknak sem ez a legkedvesebb rendőri feladat. Ezt megfelelő higgadtsággal kell kezelni és alapos felkészülést igényel minden résztvevő számára. Ezt hivatott segíteni a következő oldalakon található összefoglaló, amelyet egy előadás keretében a bűnügy és a közrendvédelem területén dolgozó alosztályvezetők a képzés keretein belül meghallgathattak jelen sorok szerzőjének előadásában.¹

Kulcsszavak: végrehajtás, behajtás, rendőrség

Abstract

The basic task of the Law Enforcement Secondary School Szeged is the education of the executive staff of police in a day school. We further organize a lot

¹ Az előszót Dr. Bardócz Csaba r. ezredes, rendőrségi főtanácsos a Szegedi Rendészeti Szakgimnázium igazgatója írta.

of courses and trainings helping the executive staff to up-to-date knowledge. Our school has organized since 2018 trainings for subdivision leaders in the South Plain Region of Hungary, which is due to feedbacks of the past period successful and popular for the participating colleagues. Our school has always paid attention to offer beside the obligatory curriculum also actual and practical knowledge for the participants. In the media can be frequently seen that the help of police is demanded for a successful fulfilment of execution ordered by court.

This might be very divisive for the society and is obviously not the most preferred work for the police colleagues involved. This must be fulfilled with appropriate temperateness and needs a suitable preparation for each of the participants. This should be supported by the summary on the following pages, about that the participating subdivision leaders of detective squad and of public order were informed in frame of a lecture held by the author of this article.

Keywords: execution, exaction, police

Bevezetés

Napjainkban, mint az közismert tény, a magyar lakosság kötelezettségvállalási, hitelfelvételi hajlandósága megnőtt², ugyanakkor a kötelezettségek darabszámának növekedése már ab ovo önmagában is azt a fenyegetettséget hordozza, hogy az önkéntes jogkövető magatartási formák, a nem fizetett hitelek, kölcsönök, kötelezettségek (a továbbiakban együtt: hitelek) aránya is megnövekszik. A hitel felvevőjének részéről az önkéntes jogkövető magatartás elmaradása a hitelezői oldalon jórészt valamilyen szerződés, illetve szerződéses biztosíték alapján teljesítetlen követelést eredményez, amelynek következtében ezek a kötelezettségvállalást magukban foglaló szerződések felmondásra kerülhetnek. Az így kialakuló követeléseket a hitelezők – a kötelezettől be- vagy végrehajtás útján az önkéntes jogkövető magatartás kikényszerítésével – megkísérlik érvényesíteni, hogy követelésállományuk csökkenjen.

A növekvő ügyszerkezet és a növekvő követelésállomány okán már közvetlen és belátható módon is megnövekszik a helyszíni be-, illetve végrehajtási cselekmények száma, és a helyszíni cselekmények darabszámának növekedése megnöveli a helyszínen kialakult konfliktusok számát is (hiszen a hitelező és

2 Központi Statisztikai Hivatal: Lakossági lakáshitelezés, 2018. In: Statisztikai Tükör. Budapest, 2019. 1. o. 2018. december 31-én a lakáshitel-állomány 3324 milliárd forint volt, 10,3%-kal (309 milliárd forintal) nagyobb a 2017. végénél, miközben a GDP-hez viszonyított aránya az egy évvel korábbival megegyező maradt (7,9%).

az adós között antagonisztikus ellentét alakul ki), ezáltal természetesen megnövekszik a helyszíni rendőri intézkedések, eljárások száma is.

Különbségtétel

Alapvetően két különálló tevékenységről beszélhetünk. Egyrészt a végrehajtásról, amely alatt az önálló bírósági végrehajtó (a továbbiakban: ÖBV) által a bíróság hatáskörében³ lefolytatott eljárási cselekményeket értjük, másrészt pedig a követeléskezelésről, az úgynevezett behajtásról, amely alatt különböző követeléskezeléssel is foglalkozó gazdasági társaságok, de akár természetes személyek által végzett követeléskezelési, behajtási tevékenységről beszélhetünk.

A végrehajtás-behajtás fogalom-ellentéppárral jellemezhető a legjobban, és a legrelevánsabb módon a hétköznapi életben tapasztalható egyik legfajsúlyosabb és leggyakrabban felvetődő probléma, illetve félreértés a kétféle eljárás kapcsán. (Pataki, 2014a) A mindennapok gyakorlata során sok esetben nem tisztázott az, hogy eleve két, alapvetően különböző tevékenységről és ezáltal két teljesen más fogalomról van szó. Nem lehet összekeverni a két önálló fogalmat, valamint meg kell különböztetni a végrehajtás és a behajtás által takart tartalmi, illetve realizációs elemeket. Ezt az elemi különbségtételt sok esetben az érintett felek fogalmi ismerethiánya okán a bejelentést felvevő, és rendőri intézkedést felvevőnek, illetve helyszíni intézkedést foganatosító rendőri állománynak kell megtennie. Mindkét fogalomhoz alapvetően más tényállási elemek kötődnek, és ezért a helyszíni intézkedést, a realizációt is alapvetően ez a fogalmi megkülönböztetés determinálja. Ergo a végrehajtás fogalom alatt jelen esetben a bírósági végrehajtást, mint jogintézményt, míg behajtás fogalom alatt az egyéb gazdasági társaságok vagy természetes személyek által végzett (tárgan értelmezett) követeléskezelési, mint gazdasági tevékenységek elemeit érthetjük. Mindebből következően a rendőri helyszíni eljárások realizációját, az esetlegesen tapadó (büntető) tényállások vizsgálatát is a legjobban az elméleti fogalom-pár tagjainak elemzésén keresztül lehetséges értelmezni és elemezni.

3 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról
225. § (1) A végrehajtás elrendelését és foganatosítását - e törvényben megállapított szabályok szerint - a bíróság, illetve a közjegyző, továbbá e törvényben meghatározott más szervek és személyek, így különösen a következők végzik:
a) az önálló bírósági végrehajtó,
c) az önálló bírósági végrehajtó-helyettes,
e) a végrehajtójelölt.
(2) A végrehajtó eljárása – mint polgári nemperes eljárás – a bíróság eljárásával azonos.

Bírósági végrehajtás

Az állam számára egyfajta kötelezettségként (Frank, 1846) jelentkezik a jogvitákkal kapcsolatos döntések érvényre juttatása. Ennek a kötelezettségnek az egyik megvalósulási formája maga a bírósági végrehajtás intézménye. A bírósági végrehajtás a magánjog (civilisztika) területén realizált igazságszolgáltatás. (Pokol, 2000) Az emberi magatartásoknak meg kell felelniük a jogi normáknak, illetve az ezek alapján hozott, államilag elismert döntéseknek. A végrehajtás intézményrendszere a jogbiztonsággal szoros korrelációt képez. A jogbiztonság érvényesülésének elengedhetetlen feltétele, hogy a bíróság jogerős döntéseiben foglaltak végrehajtása önkéntes teljesítés hiányában is megtörténjen. (Pataki, 2013a; 2013b)

„A bírósági végrehajtás a vagyoni végrehajtás fő útja: az a viszonylag önálló – rendszerint más, jogvitát eldöntő eljáráshoz kapcsolódó – polgári nemperes eljárás, amelynek során a bíróság, illetőleg a bírósági szerv általában vagyoni kényszerrel juttatja érvényre a kötelezettség teljesítésére vagy biztosítására irányuló jogi szankciót”. (Vida, 1978.)

Magyarország Alaptörvénye – mint a jogrendszer alapja – is számos garanciális elemet tartalmaz a jogrendszerre, jogbiztonságra, a tulajdonhoz való jogra, a társadalmi felelősségre, mint alapvető jogelvekre nézve. Az Alaptörvény Alapvetés fejezet C) cikk (3) bekezdés rendelkezik az állami kényszer alkalmazásának jogáról, amely szerint *„Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.”* A bíróságok az Alaptörvény által deklarált igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el (25. cikk (1) pont). Ezen a módon is láthatóvá válik, hogy az önálló hatósági végrehajtó által foganatosított eljárás a bíróság eljárásával azonos.

Tágra értelmezve tehát a legelemibb és legminimálisabb társadalmi kultúra kialakulása, a tulajdon, a közös tulajdon, a magántulajdon megjelenése óta beszélhetünk valamilyen végrehajtási (szokás)jogról, végtére is a tulajdon a mindenkorai társadalmak egyik legelemibb intézménye (Harmathy, 1989; Téglási, 2008; Kovács, 1989), a végrehajtás és a tulajdon pedig ebből a kontextusból nézve elválaszthatatlan fogalom párt alkot. A jog abban a formájában, ahogyan ma ismerjük, a rómaiak találmánya, a jogtudomány pedig kimondottan az ókori Rómában született meg. (Földi–Hamza, 2007; Pataki, 2014b) A római jog fejlődésén keresztül látható, ahogyan az általánosan elfogadott erkölcsi normák átalakultak fokozatosan jogi normákká, amelyeket a római jog tekintetében a XII táblás törvénytől (Kr. e. V. század közepe) eredeztetünk. Egy csaknem háromezer éves (jog)intézményről beszélhetünk, amely a társadalmi változásokkal egy ütemben fejlődött.

Magyarországon már az I. Szent István király által kibocsátott dekrétumok második könyve is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a végrehajtás jogához szorosan kapcsolódnak. *„A mai értelemben vett bírósági végrehajtás kialakulásának kezdeteit csak a XIX. század első felében fedezhetjük fel.”* (Vida, 1978.) Az első átfogó, teljes egészében önálló végrehajtási törvény az 1881. évi LX. törvény-cikk a végrehajtási eljárást szabályozta, amely többek között már rendelkezett az árverés intézményéről. A törvény ismerte a biztosítási intézkedések fogalmát, az önálló pénzkövetelés fogalmát, az ingó-ingatlan bontást, a hirdetményt, a zárlatot stb. A végrehajtás alapjául végrehajtható közokirat szolgált. Az 1881. évi LX. törvény cikk a gazdasági élet jelentős változásainak köszönhetően több nagyobb módosításon és kiegészítésen esett át, de 1955-ig hatályban maradt. A II. világháború után, 1945-től a szocialista rendszer terminológiája szerint az 1955. évi 21. tvr. megjelenéséig több mint ötven olyan jogszabályt léptettek életbe, amelyek korlátozták vagy kizárták a bírósági végrehajtást. A rendszerváltozás és a piacgazdaságra történő átállás bebizonyította, hogy gyökeres módosításra van szükség a bírósági végrehajtási eljárások vonatkozásában. A szocialista rendszer időszakában meghonosodott szemléletmód nem volt tartható. Megszületett az 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról (a továbbiakban: Vht.), amely napjainkban is speciális jogszabályi keretrendszert biztosít a bírósági végrehajtás jogintézménye számára.⁴ Természetesen a Vht. napjainkig több jelentős módosításon esett át. A módosítások a bírósági végrehajtási eljárások eredményességét és hatékonyságát kívánták növelni az adós és a hitelezővédelem kényes egyensúlyát megtartva. Magának a bírósági végrehajtásnak a fogalmi jellegű meghatározására több definíciószerű megoldást találhatunk a szakirodalomban, de ezek csak megfogalmazásukban mások, értelmük, értelmezésük egyértelműen egy irányba mutat. *„A bírósági végrehajtás – mint nem peres eljárás – jogviszonyok összessége. A végrehajtás megindítása a végrehajtási jog meglététől függ, amely az eredetileg érvényesítendő joghoz kapcsolódik. A végrehajtási jog szűkebb értelemben a végrehajtási eljárás megindításának jogát, tágabb értelemben a jogviszony során keletkező anyagi és eljárásjogi következmények összességét jelenti, amelyek a végrehajtási eljárásban részt vevők jogaiban és kötelezettségeiben bekövetkeznek.”* (Balogh és mtsai., 2009)

4 1994. évi LIII. törvény indokolása a bírósági végrehajtásról, Vht. kommentár, Általános indoklás fejezet (1)

„A jog érvényesülését általában az önkéntes követés jellemzi, végső soron azonban az állam kényszerítő ereje juttatja érvényre a jogot. Ilyen kényszerítő jellegű eljárás a bírósági végrehajtás is, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a bíróságok és a jogvitát eldöntő más szervek határozatait érvényre juttassák, e határozatokon, továbbá egyes okiratokon alapuló követeléseket az adósoktól behajtsák. Ezért a bírósági végrehajtás fontos szerepet tölt be az igazságszolgáltatás feladatainak megoldásában, a jogrendszer gyakorlati megvalósításában.”

„A bírósági végrehajtás olyan önálló, törvényileg szabályozott eljárás, amelyben állami, vagy meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő szerv, elsősorban vagyoni kényszeralkalmazása révén juttatja érvényre az állam által, a konkrét egyedi ügyben fennállónak elismert és kikényszeríthető alanyi jogot, vagy előzetesen biztosítja a konkrét egyedi ügyben történő elismerés vagy kikényszeríthetőség előtt védelemben részesített alanyi jog későbbi érvényre jutását.” (Kapa, 2006.)

Alapvetően két részre bonthatjuk magát a bírósági végrehajtási eljárást. Az első rész a végrehajtás elrendelésével foglalkozik, míg a második rész a végrehajtás foganatosításával. Az első szakaszhoz leginkább az eredetileg érvényesítendő jog kötődik, és ebben a stádiumban a végrehajtó személye még meg sem jelenik. A második szakaszhoz leginkább az állami kényszer megjelenése köthető – amennyiben az önkéntes teljesítés elmarad –, és az itt alkalmazott állami kényszert már a végrehajtó foganatosítja (egyres kényszer cselekményeket a rendőrség szervezetének igénybevitelével végez el, amennyiben arra szükség van). Az állami kényszer elsősorban az adós vagyona, vagy kivételesen személye ellen irányulhat. (Pataki, 2013a) Az elrendelési szakasz végeredményeként születik meg maga a követelés fennállását, és annak jogosságát igazoló, a követelés összegszerűségét jóváhagyó, a végrehajtás foganatosításának alapjául szolgáló okirat. Másként megfogalmazva megnyílik a végrehajtási jogcím. A második szakaszhoz, azaz a végrehajtás foganatosítási szakaszához leginkább az állami kényszer megjelenése köthető. Az itt alkalmazott állami kényszert már a végrehajtó foganatosítja a követelés jogszerűségének vizsgálata nélkül, hiszen az elrendelési szakasz egyik elemeként az már jogerős módon megállapításra került.

A helyszíni eljárás, és a vonatkozó jogszabályi elemek

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről (a továbbiakban Btk.) szerint az ÖBV az eljárása során hivatalos személynek minősül⁵ (kapcsolódó bűncselekményi tényállások lehetnek: Btk. XXIX. fejezet, a hivatalos személy elleni bűncselekmények, 310–312. §-ai). A Vht. alapján az ÖBV és az ÖBV helyettese közhatalmi feladatot lát el. Ebből következően a Btk. hivatali bűncselekmények (XV. fejezet, IV. cím), és a hivatalos személy elleni bűncselekmények (XV. fejezet, V. cím) egyes szakaszai

5 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről
459. § (1) 11. hivatalos személy: h) az önálló bírósági végrehajtó, az önálló bírósági végrehajtó-helyettes és a végrehajtói kézbesítésre felhatalmazott önálló bírósági végrehajtó jelölt.

vonatkoznak az ÖBV személyére is. Az érdemi különbözőség, hogy a hivatali bűncselekmények elkövetője lehet az ÖBV, míg a hivatalos személy elleni erőszak bűncselekményeknek pedig a sértettje lehet.

A bírósági végrehajtás egyik dedikált célja az, hogy a bíróságok és a jogvitát eldöntő más szervek határozatainak, továbbá egyes okiratokon alapuló követeléseknek bírósági végrehajtás útján állami kényszerrel is érvényt kell szerezni. Az ÖBV egyik kötelezettségeként az eljárás foganatosítási szakaszában helyszíni eljárási cselekmény lebonyolítása válhat szükségessé. A helyszíni eljárás foganatosítása során az ÖBV jogosult a Vht. által tételesen meghatározott kényszerintézkedések megtételére. Az ÖBV a helyszínen tapasztaltak alapján saját mérlegelése szerint ítéli meg az alkalmazandó kényszerintézkedések szükségességét. Mindazon intézkedéseket alkalmazni fogja, amelyek szükségesek a helyszíni eljárás céljának eléréséhez és sikeres lebonyolításához.⁶ A Vht. a helyszíni eljárás során az ÖBV számára megfelelő eszközt rendszert biztosít feladatának elvégzéséhez, illetve – ki kell hangsúlyozni – az eszközt rendszer használata nem lehetőség a végrehajtó számára, hanem kötelezettség is egyben. Az ÖBV által lefolytatott helyszíni eljárásról minden esetben jegyzőkönyv készül. A helyszíni eljárási cselekmények foganatosításakor az adósnak – vagy a végrehajtási eljárásban közreműködésre kötelezett személynek, szervezetnek – törvény által előírt kötelezettségei keletkeznek, mint például a személyazonosság igazolása, az ellenszegüléstől való tartózkodás stb. Amennyiben ezeknek a kötelezettségeknek a megtételét megtagadják, azzal megvalósítják az ellenszegülés tényállását.

„Vht. 45. § (1) A végrehajtó intézkedésével szembeni ellenszegülés esetén a végrehajtó tájékoztatja az ellenszegülést megvalósító személyt az ellenszegülés esetén követendő eljárásról és az ellenszegülés következményeiről, és közvetlenül a legközelebbi, általános rendőri feladatokat ellátó helyi rendőri szervezethez fordul, amely köteles a végrehajtási eljárásban haladéktalanul közreműködni az ellenszegülés megszüntetése végett a végrehajtó intézkedésének befejezéséig.

6 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról
43. § (1) A végrehajtás során a végrehajtó megtekintheti és átvizsgálhatja az adós
a) lakását és egyéb helyiségét,
b) bármely vagyontárgyát,
c) gazdasági tevékenységével kapcsolatos iratait.
(2) A végrehajtás során személymotosásnak nincs helye.
44. § (1) A végrehajtó szükség esetén az adós lezárt lakását, a tartózkodási helyétől szolgáló vagy egyéb helyiségét, a hozzájuk vezető bejáratot, továbbá az adós bútortát vagy más ingóságát felnyithatja. Ha ilyenkor az adós vagy nagykorú családtagja nincs jelen, tanút kell alkalmazni. A végrehajtó bármely más eljárási cselekmény lefolytatásánál is alkalmazhat tanút.
(2) Ha az ingatlan vagy a helyiség felnyitása csak a zár vagy lakat eltávolításával lehetséges, a végrehajtó az új zár, lakat kulcsát az ingatlan fekvése szerinti rendőrkapitányságon helyezi el, ahol azt az adós vagy a vele együtt lakó nagykorú családtagja átveheti.

(2) Ellenszegülésnek minősül, ha a jogszerű végrehajtói intézkedéssel érintett személy

a) nem veti alá magát a végrehajtói intézkedésnek és fizikai erőlkifejtés útján is igyekszik azt megakadályozni, vagy

b) a végrehajtói intézkedés során a számára jogszerűen adott végrehajtói utasításokat nem hajtja végre, és ezzel akadályozza a végrehajtói intézkedést.

(3) A végrehajtó a rendőrség közreműködését a következő adatokkal tünteti fel a végrehajtási cselekményről készült jegyzőkönyvben:

a) intézkedés alá vont személy neve, anyja neve, születési ideje és helye, valamint személyazonosításra alkalmas okiratának száma vagy arra való utalás, hogy ezen adatok megállapítására irányuló intézkedés milyen okból nem vezetett eredményre,

b) a rendőri intézkedés megtételének ténye és az alkalmazott kényszerítő eszköz megnevezése,

c) az ellenszegülés esetén követendő eljárásról és az ellenszegülés következményeiről történő tájékoztatás megtörténte,

d) egyéb lényeges jognyilatkozatok, körülmények.

(4) A rendőri közreműködés jogszabályban meghatározott költségtérítésének összege végrehajtási költség; azt előlegezni nem kell. A végrehajtó a közreműködő rendőri szerv igazolása és a végrehajtási cselekményről készült jegyzőkönyv alapján megállapítja a költségtérítés összegét, és az erről szóló jegyzőkönyvet kézbesíti a feleknek.

(5) A rendőri szerv az intézkedéstől számított 8 napon belül megküldi a költségtérítés megállapításához szükséges igazolást a végrehajtó részére.

(6) A költségtérítés behajtott összegét a végrehajtó a közreműködő rendőri szerv székhelye szerinti megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság részére fizeti meg.”⁷

Az ÖBV eljárására, azaz a bírósági végrehajtásra vonatkozóan az 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről (a továbbiakban: Rtv.) szintén jogszabályi előírásokat fogalmaz meg a bírósági végrehajtásban közreműködő rendőri állomány számára [Rtv. 33. § (2) d), Rtv. 39. § (1) e), (2)-(3)]. A 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról (a továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) további közvetlen részletszabályozást is tartalmaz (29. Rendőri közreműködés végrehajtási eljárásban). Itt kerülnek meghatározásra azok a közvetlenül jelentkező feladatok és célok, amelyeket az intézkedés realizációja során a rendőri állománynak figyelembe kell vennie. A jogszabály több rétegű feladat és célrendszerrel határoz meg, amelyek egyrészt az eljárásban résztvevő személyek biztonságának megővését jelentik, másrészt a kényszerítő cselekményeknek

való ellenszegülés megszüntetését célozzák, illetve harmadrészt – amennyiben a végrehajtási kényszerítő cselekményre feljogosított (vagyis az ÖBV) az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv közreműködését kéri – a személy elleni kényszerítő cselekmények végrehajtását írja elő. Fontos továbbá kiemelni, hogy a bírósági végrehajtás során, amennyiben sürgős kirendelésre van szükség, akkor olyan, legalább két fős járőr vezénylésére van szükség, amelynek vezetőjét a parancsnoki állomány egyik tagja adja, illetve a rendőrségnek gondoskodnia arról, hogy illetéktelen személyek ne tartózkodhassanak a végrehajtás helyszínén [Szolgálati Szabályzat 37. §. (2)-(3)]. Mint látható a bírósági végrehajtási eljárások során a rendőrség közreműködését tekintve nem kizárólag a rendőrségre közvetlen módon vonatkozó jogszabályi előírások fegyelme vételére van szükség, hanem magának a rendőri feladathoz kapcsolódó teljes szabályozás ismeretére is. A Vht. a vagyoni kényszer elsődlegességének elve mellett tartalmazza az adós személyiségi jogait érintő kényszer másodlagos (kiegészítő) elvének konkrét előírásait. A rendőrség a bírósági végrehajtási eljárásban a végrehajtási eljárást foganatosító bíróság és az ÖBV intézkedése alapján végzi el a kényszerítő cselekmények realizációját, de a rendőrség eljárását alárendelik a végrehajtás céljának. A rendőri kényszerintézkedések az Rtv. VI. fejezete szerinti formában és mértékben gyakorolhatók. A végrehajtás eredményességének biztosítása, mint cél, intézkedése során köti a rendőrt, de a végrehajtási eljárásban útzár, megállításhoz kényszerítés alkalmazása is elképzelhető, mint ahogy más személy(ek) elleni kényszerítő eszköz bevetése sem zárható ki (például testi kényszer gyakorlása, bilincs igénybevétele, vegyi eszközök, elektromos sokkoló eszközök stb.). Fontos továbbá kiemelni, hogy a Vht. 222. § értelmében a végrehajtó és a rendőrség intézkedése elleni jogorvoslatnak nincs halasztó hatálya, tehát erre a helyszíni eljárás realizációja során egyetlen érintett fél sem hivatkozhat.

Főszabály szerint az ÖBV köteles helyszíni eljárást lefolytatni, azaz egy bírósági végrehajtási eljárási elemet kell kötelező jelleggel foganatosítani. A bírósági végrehajtási eljárási cselekmény foganatosításához az adós jelenléte nem feltétlenül szükséges. Az ÖBV által lefolytatásra kerülő helyszíni eljárásnak több fő célja is lehet, amely célok eléréséhez az ÖBV számára a Vht. biztosítja a jogszabályi kereteket. Az egyik ilyen fő cél az adós tájékoztatása, a másik (a fokozatosság elvének megfelelően) az ingó vagyonelem foglalás alá vonása. (Schadl, 2017) Ki kell emelni, hogy ingó vagyonelem foglalása esetén magának a foglalásnak a megtörténte nem azonos a vagyonelem (kényszer) értékesítésének a jövőbeni megtörténtével. A két időpont elszakad egymástól, illetve az értékesítésre, mint végrehajtási eljárási elemre nem is biztos, hogy sor kerül majd.

7 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról.

Különböző bűncselekményi tényállások kapcsolódhatnak azon bírósági végrehajtási eljárási elemekhez, amelyek esetleges rendőri helyszíni eljáráshoz kötődhetnek. Az egyik ilyen a Btk. 287. § szerinti zártörés⁸ vétsége, büntette. Ilyen cselekménynek minősül többek között, ha a foglalás alá vont ingó vagyonelemet (például gépjármű) az adós elrejt, az értékesítést megakadályozza, vagy netán harmadik személy részére ő maga értékesíti (az eljárás alól elvonja), de az is megvalósítja a zártörés bűncselekményi tényállását, aki a hatósági eljárás során elrendelt lefoglalásnál, zárlatnál vagy zár alá vételnél alkalmazott pecsétet eltávolítja vagy megsérti, illetve a lefoglalt, zárolt vagy zár alá vett dolog megőrzésére szolgáló, lezárt helyiséget (ingatlant) felnyitja. Az is zártörésnek minősül, ha az elektronikus adat megőrzésére kötelezéssel érintett adatot jogosulatlan személy számára hozzáférhetővé tesz, illetve azt az eljárás alól elvonják vagy módosítják. A zártörés cselekménye látható módon vagyonelemekhez kötődik. A Btk. 288. § szerinti bírósági végrehajtás akadályozása vétsége magatartási formákat von büntetőjogi szabályozás alá. Mindkét bűncselekményt csak szándékosan lehet elkövetni. Mindkét esetben a bűncselekmény tárgya a végrehajtás zavartalan működésének, a végrehajtás eredményességének a biztosítása. Mindkét esetben van mód a büntetés elkerülésére, amennyiben szabott határpontig jogkövető magatartást tanúsít az elkövető. A két bűncselekmény alapvetően abban különbözik egymástól, hogy a zártörés esetében elkövetési tárgyról (dolog alapú) beszélünk, míg a másik esetben elkövetési magatartásról (tett alapú). További különbséget jelent, hogy a zártörés elkövetője bárki lehet, míg a bírósági végrehajtás akadályozása esetében csak kötelezett személy lehet elkövető (nem kizárólag adós).

Követeléskezelés és behajtás

A követeléskezelés, illetve köznyelvi, negatív értelemben vett behajtási tevékenység kapcsán úgynevezett követeléskezeléssel foglalkozó gazdasági társaságokról beszélhetünk. Ezek a gazdasági társaságok általában adósságkezeléssel, követelésvásárlással, követelésérvényesítéssel foglalkozó, nyereségérdekelt, polgári jogi alanyokként megjelenő, különböző társasági formában működő cégek, és ebből a tényből ab ovo következően a kintlévőség kezeléssel kapcsolatos üzleti tevékenységük végzését nem szabályozzák a Vht-ban, az Rtv-ben,

⁸ 614/2002. számú büntető elvi határozat
A végrehajtás alóli elvonással elkövetett zártörés nem eredmény-bűncselekmény, és már azzal megvalósul, ha az elkövető a hatóság a lefoglalt dolog feletti rendelkezési, intézkedési jogát időlegesen meghiúsítja [Btk. 249. § (2) bek.].

a Szolgálati Szabályzatban, illetve a bírósági végrehajtás keretrendszeréhez kapcsolódó egyéb jogforrásokban foglaltak. Az ilyen jellegű tevékenység végzésének a közvetett célja – teljesen természetes módon – kizárólag a profit-maximalizálás. (Pataki, 2014) Ezek a gazdasági társaságok az adóssal, kötelezettel szemben nem rendelkeznek semmiféle hatósági vagy hatósági jellegű jogosultsággal. A követeléskezelő, behajtó gazdasági társaságoknak vagy természetes személyeknek semmiféle közhatalmi hatósági jogosítványuk nincs, így semmiféle kényszer-cselekményt nem alkalmazhatnak sem önállóan, sem a rendőrség közreműködését igénybe véve. Ugyanakkor látni kell, hogy a követeléskezelés, tartozásbehajtás, factoring tevékenység (nevezzük bárhogyan) a gazdaság minden szegmensében megtalálható, valamint azt is, hogy normál esetben a követeléskezeléshez köthető tevékenység a gazdaság rendes működéséhez szükséges, és az ezzel foglalkozók is jogszerűen járnak el. Azonban a hitel-, kötelezettségállomány számosságának és összecsúszásának az általános osztársadalmi szinten tapasztalható növekedése magával vonja ezen gazdasági társaságok piacának növekedését is, így tevékenységük mértéke előre látható módon megnövekszik. Tevékenységüket alapvetően a 2013. évi V. törvény a polgári törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) szabályozza. A követeléskezeléssel, követelésvásárlással foglalkozó gazdasági társaságok a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) engedélyével és felügyelete alatt végezhetik tevékenységüket (Lentner, 2018), illetve vonatkoznak még a területre egyéb speciális jogszabályok (például a 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról stb.). Ugyanakkor tudjuk azt, hogy minden egyes követelést lehet engedélyezni (a jogosult a követelését szerződéssel másra ruházza), akárhányszor tovább értékesíteni, akár MNB engedélyezéssel vagy MNB felügyelettel nem terhelt gazdasági társaság részére, akár természetes személyek számára is. Egyre gyakoribb az is, hogy az ilyen követelések esetében az adós, kötelezett személyes felkeresése is megtörténik, viszont hiányoznak a bírósági végrehajtást szabályozó jogi normatívák. A gyakorlatban egyre gyakrabban tapasztalható, hogy a tényleges működés során nem érvényesül a felügyeleti jogkör, mert az engedélyes cég kifejezetten sok alvállalkozót és egyéb más céget alkalmaz, azaz követelésvásárlás és engedélyezés történik a jogutódok sorára, amelyek természetesen minden további nélkül felszámolhatók probléma esetén.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarán belül létrejött a Követeléskezelő Szakmai Osztály, ahol 2011 novemberében aláírásra került egy Magatartási Kódex, amely a Követeléskezelő társaságok a lakosság részére hitelt nyújtó pénzügyi intézmények nem problémamentes ügyleteinek kezelésével kapcsolatos tisztességes piaci magatartásáról címet viseli, és mindösszesen 10 oldal

terjedelemben határozza meg a követendő általános elveket⁹, de természetesen maga a Magatartási Kódex jogi kötőerővel nem rendelkezik.

Evidenciaként jelentkezik ugyanakkor, hogy a tartozás behajtással, követeléskezeléssel foglalkozó gazdasági társaságok profitorientált tevékenységet végeznek, és ebből következnek az a tapasztalati faktum is – tisztelet a kivételnek –, hogy üzleti tevékenységük realizációja kapcsán nem minden esetben veszik figyelembe a morális társadalmi normákat és a jogi szabályozókat – hiszen a morál nem üzleti kategória, a jog megsértése pedig csak bizonyítást nyert esetben szankcionálható –, így az általuk alkalmazott módszerek erkölcsi alapjai is nem ritkán megkérdőjelezhetők¹⁰ (a gazdasági alapjai nem, hiszen azok a tulajdonos, a cégvezetés elvárásain, döntésein alapulnak). A behajtó, követeléskezelő cégek tevékenysége mindezen túlmenően nem biztosítja az érdekelt felek számára a teljes körű (sőt néha semmiféle) jogorvoslat igénybevételének lehetőségét, eljárásukhoz pedig nem tapadnak tételesen meghatározott törvényi garanciák, hiszen más a szemléletmód, ami természetesen nem jelenti azt, hogy az egyes vonatkozó jogszabályi előírásokat ne kellene betartaniuk. Az orientációt rossz esetben a mindent szabad, amit törvény nem tilt mottóval jellemezhetjük. Többnyire egyéni, adott eseti ügy szerinti megkeresések alapján (nem azonos a bírósági végrehajtó által foganatosított helyszíni eljárási cselekménnyel) próbálnak eredményt (a követelés végrehajtása és kielégítése tekintetében) elérni.

Természetesen a követeléskezelés, behajtás esetében is beszélni kell különböző bűncselekményi tényállásokról, amelyek esetleges rendőri eljáráshoz kötődhetnek. A Btk. 221. § által szabályozott magánlaksértés¹¹ tényállása lehet az egyik

9 BKIK Magatartási Kódex 1. o.

„A Követeléskezelőknek a tevékenységüket úgy kell végezniük, hogy mindeközben biztosítsák, hogy a Híteltételek megtérülése minél nagyobb legyen, és ezen keresztül a betétesek pénze minél nagyobb biztonságban legyen. Meg kell értetni és el kell fogadtatni az Adósokkal, hogy a Követeléskezelők segítenek az Adósoknak azzal, hogy olyan megoldási javaslatokat dolgozzanak ki és ajánlanak fel, amelyek célja, hogy a jelzálog fedezetű hitelek és más Adósok megsegítésére létrehozott jogszabályok feltételeinek betartása mellett az Adósok ingatlana ne kerüljön végrehajtásra, és a Követeléskezelők lehetőség szerint olyan törlesztő részleteket alakítsanak ki és ajánlanak fel, amit az Adósok teljesíteni is tudnak.”

10 Természetesen az ilyen jellegű tevékenységgel foglalkozó gazdasági társaságok többsége a vonatkozó jogszabályi előírásoknak megfelelően működik és eljárásuk minden tekintetben jogszerűnek tekinthető. Az itt megfogalmazottak természetesen nem vonatkoznak ezekre a gazdasági társaságokra. Kizárólag elméleti problémafelvetés került elemzésre, illetve az ebben a cikkben leírtak nem vonatkoznak egyetlenegy természetes, vagy jogi személyre, ill. jogi személyiség nélküli társaságra sem közvetlen, vagy direkt módon. (A szerző)

11 Magyarország Alaptörvénye

VI. cikk (1) Mindenkinnek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyűlekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.

(2) Az állam jogi védelemben részesíti az otthon nyugalma.

(3) Mindenkinnek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

(4) A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.

ilyen tipikus módon kapcsolódó cselekmény. A magánlaksértés esetében fontos kiemelni azt, hogy a bűncselekmény jogi tárgya a lakás, egyéb helyiség és az azokhoz tartozó bekerített hely lehet. Nem csak a jogosulatlan bemenetellel vagy bennmaradással valósítható meg, hanem azzal is, ha a jogosultat meggátolják a bemenetelben vagy a kijövetelben. Sajátos eset lehet, ha a követeléskezelő, behajtó hivatalos színben tünteti fel magát (például ÖBV-nek). További általános tény, hogy a követeléskezelő, behajtó az ügynevezett kiskapukat rutinszerűen igyekszik kihasználni, míg a sértettnek nincs megfelelő tudása vagy tapasztalata az ilyen kérdésekben, így joggal várja el a rendőrségtől a szakmai hozzáértést és a megfelelő tájékoztatást. További kapcsolódó tényállás a Btk. 222. § zaklatás vétsége¹². Ebbe a körbe tartoz(hat)nak a sorozatos személyes felkeresések, a sorozatos telefonhívások stb. Közvetlenül kapcsolódhat továbbá (például az engedményezések kapcsán) a Btk. 223. § által leírt magántitok megsértésének alakzata. Mivel a fenti büntetőjogi tényállások elkövetője kizárólag magánindítvány esetén büntethető, ezért további fontos elem az elkövető személyének ismerete¹³, mert ennek hiányában a sértett a joghoz fordulás lehetőségét elveszíti.

Adatvédelem, adatkezelés

Az ÖBV a részére nyújtott törvényi felhatalmazás alapján gyűjt és kezel olyan adatokat, amelyek a személyes adatok¹⁴ körébe tartoznak, és teszi mindezt az adatgyűjtés és az adatkezelés célhoz kötöttsége alapelveinek betartásával, hi-

12 BH2016. 261. A zaklatás Btk. 222. § (1) bekezdésében írt esete szubszidiárius bűncselekmény, ezért ha a zaklató magatartás egyben garázdaságot is megvalósít, csak a garázdaság bűncselekményét kell megállapítani. A jogellenes cselekmény csak akkor minősül szubszidiárius bűncselekménynek, ha más, súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. A szubszidiárius bűncselekmény alternatív jellegű bűncselekmény: ha a jogellenes magatartás a büntető törvénykönyv különös részének bármelyik egyéb tényállásába ütközik, akkor nem a szubszidiárius bűncselekményt állapítják meg, hanem a másik bűncselekményt.

13 BH2018. 216.

I. A magánindítvány előterjesztése az elkövető kilétének ismeretéhez kötött. Az ismeretlen személy ellen előterjesztett magánvád nem törvényes, a bíróság eljárásának alapját nem képezheti. Azonban a magánindítvány előterjesztésére jogosult sértett bármelyik elkövetővel szemben előterjesztett magánindítványa valamennyi elkövetővel szemben hatályos. Így a magánindítvány joghatályos a közvetett tettessel szemben is, ha az eljárás későbbi szakaszában derül ki: az abban megjelölt elkövető tévedés miatt nem büntethető, azonban a közvetett tettes igen [2012. évi C. tv. 31. § (5) bek., 1998. évi XIX. tv. 173. § (3) bek.].

14 20/1990. (X. 4.) AB határozat

A magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik magántitkainak és személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. A vagyoni adatok az ember magántitkát képezik és személyes adatainak minősülnek. A magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog törvényi korlátozása csak abban az esetben minősíthető alkotmányosnak, ha megfelel az Alkotmányban a korlátozásokkal szemben támasztott követelményeknek.

szen az adatgyűjtés és adatkezelés rá, mint a bíróság hatáskörében eljáró adatkezelőre, a vonatkozó kötelezettségeinek teljesítése céljából szükséges eljárási elemek sorozata, valamint egy harmadik személy (végrehajtást kérő) jogos érdekének érvényesítése céljából szükséges. A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (a továbbiakban Info tv.) 3. § 2. pontja kimondja, hogy személyes adatnak minősül az érintettre¹⁵ vonatkozó bármely információ. Az Info tv. szerint adatkezelésnek minősül – az alkalmazott eljárástól függetlenül – az adatokon végzett bármely művelet vagy a műveletek összessége (például gyűjtés, rögzítés, rendszerezés, tárolás, megváltoztatás, felhasználás, továbbítás stb.). A jelen esetben alapvetően követelésekkel (polgári jog) kapcsolatos adatokról beszélhetünk (úgy, mint személyes adatok, gazdasági adatok, tulajdonnal, birtoklással, jogügyletekkel kapcsolatos adatok, adatkezelés, adatfeldolgozás, adattovábbítás stb.).

A követeléskezelés esetében az engedményezések során adatgyűjtés és adattovábbítás történik. A jogutódok számának növekedésével egyre kétségesebb lehet az adatkezelések jogszerűsége. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) több határozatában kimondta, hogy több követeléskezelő gazdasági társaság is több esetben jogellenes adatkezelési tevékenységet folytatott, mert megszegte az előzetes tájékoztatási kötelezettségét, a tisztességes és a célhoz kötött adatkezelés elvét, és jogalap nélküli adatkezelést folytatott, továbbá megtiltotta számukra a személyes adatok jogellenes kezelését¹⁶, valamint az érintett gazdasági társaságokat adatvédelmi bírság megfizetésére kötelezte. A NAIH már a 2014-ben

ajánlást¹⁷ bocsátott ki a követeléskezelés, tartozásbehajtás, adósságbehajtás, factoring tevékenység során alkalmazott követeléskezelési technikák adatvédelmi követelményeiről a hatalmas mértékű kezelt összeg, a magas ügyszám és a tapasztalt hiányosságok okán. 2014 óta az adatvédelem területén [köszönhetően az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendeletében foglaltaknak] az adatvédelemre vonatkozó jogszabályi környezet megváltozott. A követeléskezeléssel behajtással érintett ügyek száma nem csökkent. Napjainkban még csekély számú bejelentés érkezik a NAIH-hoz, de ez a szám is kétségtelenül növekedni fog, és amennyiben a NAIH szabálytalanságot állapít meg határozatában bizonyosan különböző büncselekményi tényállások is előtérbe kerülnek majd.

Felhasznált irodalom

- Balogh O. – B. Korek I. – Császtai F. – Juhász E. – Sáriné Simkó Á. (2009) (szerk.): *A bírósági végrehajtás*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó
- Földi A. – Hamza G. (2007): *A római jog története és intézményei*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Frank I. (1846): *A közigazgatás törvénye Magyarországon II. rész*. Buda: Magyar Királyi Egyetem
- Harmathy A. (1989): *A tulajdonjog alkotmányos védelme*. Jogtudományi Közlemények, 5, 217–228.
- Kapa M. (2006): *Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban*. Budapest: Dialóg Campus Könyvkiadó
- Kovács I. (1989): *Magyar államjog II.* Szeged: JATE Kiadó
- Lentner Cs. (2017): *Kormányzati és közigazgatási feladatok közgazdasági és közpénzügyi megvalósítása*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- Pataki J. I. (2013a): *A végrehajtó és az adós*. Budapest: Ad-Librum Kiadó
- Pataki J. I. (2013b): *Gondolatok bírósági végrehajtás rendszeréről*. Jogelméleti Szemle, 1, 121–135.
- Pataki J. I. (2014a): *A bírósági végrehajtás-behajtás ellentétpárról*. Jogelméleti Szemle, 2, 216–226.
- Pataki J. I. (2014b): *Adalékok a bírósági végrehajtáshoz a római jogban*. Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 2, 139–152.
- Pokol B. (2000): *Jogi alaptan*. Budapest: Rejtjel Kiadó
- 15 Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 Rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) 4. cikk Fogalom meghatározások E rendelet alkalmazásában: 1. személyes adat: azonosított vagy azonosítható természetes személyre (érintett) vonatkozó bármely információ; azonosítható az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy testi, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó egy vagy több tényező alapján azonosítható.
2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 3. § E törvény alkalmazása során: 1. érintett: bármely információ alapján azonosított vagy azonosítható természetes személy. 1a. azonosítható természetes személy: az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, azonosító szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy egy, vagy több tényező alapján azonosítható.
- 16 Vö. NAIH/2016/5616/H., NAIH/2017/935/5/H., NAIH/2017/936/5/H., NAIH/2017/1051/2/H., NAIH/2017/3887/H., NAIH/2018/698/5/H.
- Vö. Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 28.K.30.283/2016/42., Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 5.K.31.249/2017/5., Kúria Kfv.III.37.801/2017/6.
- 17 NAIH Ajánlás 1993-ban jött létre a Magyar Követeléskezelők és Üzleti Információ Szolgáltatók Szövetsége (a továbbiakban: MAKISZ). A Magyar Factoring Szövetség 2003 közepén alakult. A MAKISZ statisztikai adatai szerint tagjai 2012-ben több mint 1100 milliárd forint értékben kezelték követelésállományt, amelyet közel 14 millió ügy testesített meg.

- Schadl Gy. (2017): *Az ingófogalás alapvető szabályai a bírósági végrehajtási eljárás során.* Polgári Szemle, 1-3, 83–93.
- Téglási A. (2008): *A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme – Történeti áttekintés.* De iurisprudentia et iure publico, 4, 67–133.
- Vida I. (1978): *A bírósági végrehajtás.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

KÖNYVISMERTETÉS

Stauber Péter Mi a baj a migrációval?

„Az a baj a migrációval, hogy egyesek számára vallássá vált” – fogalmazott egy kollégám nemrég egy magánbeszélgetés során. Szavainak nyomatékot ad az a tény, hogy a közigazgatásban és az akadémiai szférában is a terület legjelesebb hazai művelői közé számít. Ez a mondat jutott újra és újra az eszembe, miközben a közelmúltban angol nyelven megjelent *Refugees and Migrants in Law and Policy* című nemzetközi tanulmánykötetet forgattam.

A Springer kiadó gondozásában megjelent vaskos kötet nemzetközi elismertségnek örvendő neves szerkesztőkkel dicsekedhet. Helmut Kury professzor kriminálpszichológus, a freiburgi Albert Ludwig Egyetem emeritus tanára, egyben a külföldi és nemzetközi büntetőjogok tanulmányozására specializálódott freiburgi Max Planck Intézet tudományos főmunkatársa. A lengyel büntetőjogász és kriminológus Sławomir Redo a Bécsi Egyetem Jogi Karának docense, a varsói Łazarski Egyetem professzora, aki korábban is számos hivatalt töltött be az ENSZ intézményeiben, s ma az ENSZ Akadémiai Tanácsának munkatársa. Az általuk szerkesztett könyv kétségtelenül impozáns alkotás. Egyaránt igaz ez mind terjedelmi tekintetben – hiszen a könyv közel ezer oldalt számlál –, mind pedig a vizsgált témák sokszínűségét és a szerzők felkészültségét tekintve. Ritkaság az olyan átfogó és kimerítő kiadvány, amely a migráció, e ma már az egész világot érintő és foglalkoztató társadalmi jelenség komplex bemutatására törekszik. A kötet nagy erénye, hogy valóban globális szemlélettel vizsgálja a migráció minden szegmensét és vonatkozását. Ennek jegyében olvashatunk benne tanulmányokat a menekültügyről, a legális migráció egyes aspektusairól, de akár a határvédelem kérdéseiről is. Ugyancsak említésre méltó a földrajzi sokféleség: a világ számos országából származó szerzők között egyaránt vannak olyanok, akik a kibocsátó vagy a tranzit-, és akik a befogadó országok szemszögéből dolgozzák fel a kérdést. A könyvben megjelennek nyugat-európai, főként – bár nem kizárólag – német szerzők, valamint közép-európai, ibériai, balkáni, nyugat- és dél-afrikai, illetve az USA-ra és az indiai szubkontinensre fókuszáló tanulmányok. A könyv alaphangját mégis a német fősodratú társadalomtudományi gondolkodás adja meg. A kötetnek különös aktualitást ad az Európában és tágabb földrajzi környezetében az utóbbi 4-5 évben lassan

kibontakozó, majd hirtelen eszkalálódó migrációs válság, amelynek bemutatása hangsúlyos szerepet kap a tanulmányok sorában.

A kötet öt nagyobb egységre, mondhatni nagyfejezetre tagolódik. Az első *A menekültprobléma háttere, a múlt, a jelen és a jövő, valamint a média a kutatás fényében* címet viseli. A második a menekültek és migránsok integrációját, mint kölcsönfolyamatot – *Az érme két oldalát* – tárgyalja a befogadó országok tekintetében. A harmadik részben szereplő országtanulmányok *A globális demokratikus politikai nevelés* feladataira és gyakorlati kihívásaira koncentrálnak. A teljes negyedik fejezet a menekültek és a befogadó társadalom velük szembeni bűnözői viselkedésformáival foglalkozik. A záró ötödik fejezet a kötet interdiszciplináris jellegének nagyon is megfelelő, de tematikailag be nem sorolható dolgozatokat vonultat fel, és *Következő lépések* címszó alatt a jövőperspektívákat is vizsgálja. Ahogy a kötet alcíme – *Challenges and Opportunities for Global Civic Education* – is utal rá, a könyv nem csupán tudományos és elemzési, hanem széles olvasóközönséget megcélózva hangsúlyozottan nagyralátó nevelési és oktatási célokat is kitűz, ezért minden tanulmány végén ellenőrző kérdéssor áll az olvasók, oktatók és hallgatók rendelkezésére. E gyakorlati célkitűzés jegyében – ahogy teljes áttekintésben megállapítható – a szerkesztők koncepciója szerint a kötetben a második és harmadik egység, vagyis a helyzetfelmérés, problémakezelés, a migránsok kiszolgáltatottsága és áldozattá válása, valamint az integráció és a jó gyakorlatok felmutatása kapja a legnagyobb hangsúlyt. Ezzel szemben a migránsokkal kapcsolatos rendészeti feladatok, valamint az általuk megvalósított bűncselekmények, amelyekhez erős és távolról sem alaptalan félelmek társulnak a befogadó társadalomban, kevésbé hangsúlyosan vannak jelen. Az erre vonatkozó fejezet mindössze három tanulmányból áll, bár az utolsó fejezetben Sławomir Redo tanulmánya még visszatér a menekültkérdés és nagyvárosi biztonság problematikájára.

A teljes szerzőgárda a migrációs szakterület nemzetközi élvonalát képviseli. Öröndetes, hogy magyar szerzők is megjelenhettek egy ilyen rangos kiadványban, hiszen a migráció magyar kutatói ideológiai és politikai okokból az utóbbi években érdemtelenül kissé perifériára szorultak a nemzetközi tudományos közösségekben. A Póczik Szilveszter és Sárík Eszter, az Országos Kriminológiai Intézet két tudományos főmunkatársa által jegyzett közös tanulmány előkelő helyen, az első fejezetben szerepel a kötetben. A dolgozat bemutatja a Magyarországot érintő 2015-ös migrációs hullámot és az arra adott kormányzati válaszokat, különös tekintettel a biztonsági határzár létesítésére és a kapcsolódó jogszabály-módosításokra, illetve ezek nemzetközi jogi, mindenképp a Genfi Egyezményre támaszkodó megalapozottságára. A szellemes *Law and (B)Order* címet hordozó alapos és tárgyyszerű elemzésük körbejárja a balkáni

migrációs útvonal előtörténetét és rávilágít a migrációval kapcsolatos eltérő attitűdök történelmi-társadalmi hátterére is. Csak remélni lehet, hogy az angol nyelvű megjelenés révén külföldön is minél több olvasóhoz eljut a tanulmány, amely referenciapont lehet az elmúlt évek magyar migrációs politikájának megértésében és nemzetközi értékelésében. A jelenleg is zajló heves politikai szócsatákon túlmutató szakmai diskusszió ugyanis mind a mai napig nem bontakozhatott ki, noha nyilvánvalóan szükség volna a tudományos közvéleményben politikailag semleges, objektív vitára.

Említést érdemel, hogy olyan neves kriminológusok társaságában, mint Witold Klaus, Irena Rzeplińska és Miroslav Scheinost társszerzőként Lévay Miklós, az ELTE professzora, egykori alkotmánybíró és az Európai Kriminológiai Társaság volt elnöke is megjelenik a kötet harmadik fejezetében, a három közép-európai országot, Cseh-, Lengyel- és Magyarországot a menekültek és menedékkérők helyzete szempontjából vizsgáló összehasonlító tanulmányban. Kritikai véleményalkotásuk minden bizonnyal megszívlelendő mozzanatokot tartalmaz mindhárom ország jogalkotói számára. A kötetben publikáló közép-európaiak közül kiemelendő még Gorazd Meško, a maribori egyetem tanára és a cambridge-i kriminológiai intézet kutatója, aki ifjabb pályatársaival közösen írt dolgozatában Szlovénia migrációs helyzetét taglalja.

A kötet tehát számos erényt felvonultató, dicséretes és kiemelkedő teljesítmény, kétségtelenül mérföldkő a jelenkori kutatásban. Azonban – és itt utalnék vissza a bevezetőben említett bon mot-ra – nem mehetünk el kritika nélkül egyes aggályos vonatkozásai mellett. Ha a migráció – egyesek számára – hitvallás, akkor ez a könyv helyenként átcsúszik e vallás Bibliájának szerepébe. A tanulmányokat körbeölelő gondolatosság ugyanis némileg egybecseng az ENSZ által szorgalmazott és végleges formába öntött úgynevezett migrációs kompakt szellemével. Noha a migráció globális kezelését és menedzselését kívánó egyezmény jogi kötőerővel – legalábbis egyelőre – nem rendelkezik, távolról sem véletlen, hogy politikai megfontolásokból más országok mellett Magyarország is kilépett a kompaktot előkészítő folyamatból. A nyilvánosság számára talán nem egyértelmű, de tágabb értelemben az ENSZ által elfogadott és 2030-ig elérendő Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) alapozzák meg a migrációs megállapodást és képezik a kötet eszmei alapzatát is. Ha az egyes szerzőket talán nem is, de a kötet szerkesztőit biztosan erős elkötelezettség jellemzi a migráció pozitív megítélésével kapcsolatban. Tetten érhető ez a két előszóban, amelyeket François Crépeau, az ENSZ migránsok emberi jogaival foglalkozó különleges jelentésteveője és William Lacy Swing, az ENSZ migrációs ügynökségének, a Nemzetközi Migrációs Szervezetnek (IOM) a korábbi főigazgatója jegyez. De visszatükröződik ez a két társszerkesztő által írott epilógusban is. Ezek az írások

Hableánytól a Maccabi Játékokig – avagy eseménydús nyarat tudhat maga mögött a Terrorelhárítási Központ

a migrációt egyértelműen pozitív és elkerülhetetlen világjelenségként látatják, amelynek megkönnyítése, hovatovább legalizálása önmagában is segítene megoldani a kapcsolódó problémák jelentős részét.

A kötet magyarra nehézkesen fordítható alcíme kapcsán felvetődik a kérdés: mire és kikre irányul a megcélzott demokratikus-polgáris politikai nevelés? A kötet szerkesztői – a bevándorlók sikeres integrációjára helyezve a hangsúlyt – a migránsok iskolázása mellett a befogadtatás előfeltételének tekintik a befogadó országok polgárainak nevelését, tudatformálását, ahogy ennek a háború utáni Németországban már kialakult módszertana és intézményesült gyakorlata van (politische Bildung)¹. A kötetben kifejtettek szerint létezik az ENSZ dokumentumokból kihüvelyezhető globális minimum a globális jogtudat, a „jogszerűség kultúrája” tekintetében, amely e nevelési-oktatási folyamat velejét adná, lehetővé téve „öslakosok” és újonnan érkezettek harmonikus együttélését. Ebben a folyamatban az ENSZ nagy szerepet szánna a helyi önkormányzatoknak, elsősorban a migráció fő célpontjait jelentő nagyvárosoknak. Aligha vitatható, hogy az oktatás valóban a sikeres integráció kulcseleme, a könyv eszmei irányultsága azonban politikai beállítódástól függően ébreszthet rokonszenvet vagy ellenszenvet az olvasóban. Ettől függetlenül a tanulmányok által közvetített ismeretanyag mindenképpen elő fogja segíteni a migráció globális és összetett kérdéskörének jobb megértését.

Felhasznált irodalom

Kury, H. – Sławomir, R. (eds.) (2018): *Refugees and Migrants in Law and Policy. Challenges and Opportunities for Global Civic Education*. Switzerland: Springer International Publishing

¹ Németországban a nemzetközi eseményekkel, valamint a német történelem és jelenkor társadalmi és politikai folyamataival kapcsolatos helyes, tehát demokratikus és liberális szellemű álláspontok megfogalmazása és széleskörű propagálása az 1952-ben alapított és a szövetségi belügyminisztérium alá tartozó Bundeszentrale für politische Bildung (<http://www.bpb.de>) feladata. Ezt ma az 1997. május 26-án kelt Müncheneri Manifestum részletezi és a 2001. január 24-én kelt rendelet foglalja jogi keretbe.

Talán nincs is olyan, aki ne hallott volna a Hableány nevű sétahajó májusi szerencsétlen balesetéről. A rendőrség hivatalos honlapján az alábbi tájékoztatást olvashatjuk az eseményről.

„A Duna budapesti szakaszán, a Margit híd egyik pesti oldalához közeli pillérénél összeütközött a Hableány termes személyhajó és a Viking Sigyn kabinos szállodahajó. Az ütközés következtében a Hableány hét-nyolc másodperc alatt elsüllyedt. A hajóbalesetről 2019. május 29-én 21 óra 15 perckor történt az első állampolgári bejelentés a rendőrségre. Az első bünyügyi egység a bejelentéstől számított 14 percen belül érkezett a helyszínre (az első vízirendőr gyakorlatilag az állampolgári bejelentéssel megegyező időpontban bekapcsolódott a személyek mentésébe, felkutatásába). ... Az ügy kiemelt tárgyi súlyára tekintettel Magyarország belügyminisztere a mentés, kutatás irányítási pontjára érkezését követően a hajóbaleset körülményeinek minden részletre kiterjedő, ugyanakkor gyors vizsgálata érdekében nyomozócsoport felállítását határozta meg.” (URL1)

Ezzel szinte párhuzamosan – a balesetet követő nap estéjén – a belügyminiszter a Terrorelhárítási Központ (a továbbiakban: TEK) vezetőjét bízta meg, hogy irányítsa és koordinálja a mentési akciót. Nagyon összetett és a TEK számára nem szokványos feladatok elé állította a központ munkatársait a tizenhárom napig tartó mentés, figyelemmel arra, hogy az ilyen jellegű mentési műveletek nem tartoznak a TEK feladat- és hatáskörébe. De mit is jelentett mindez a gyakorlatban, tettük fel a kérdést Hajdu János rendőr vezérőrnagy úrnak, a TEK főigazgatójának, akivel dr. Hornyik Zsuzsanna beszélgett.

Kulcsszavak: mentési akció, Terrorelhárítási Központ, Maccabi Játékok, rendezvénybiztosítás

Tisztelt Főigazgató Úr! A 2019. május 29-én történt sajnálatos hajóbalesetet követően nem sokkal belügyminiszter úr Önt és az Ön által irányított szervezetet bízta meg a mentési akció koordinálásával. Mindenki előtt közismert tény,

hogyan az ilyen jellegű tevékenység nem tartozik a TEK meghatározott feladatai közé. Ennek ellenére kijelenthetjük, hogy munkatársainak sikerült maximálisan helytállniuk új szerepkörükben. Hogyan zajlottak a mentési munkálatok, milyen nehézségekkel kellett szembesülniük a mentésben résztvevő kollégáknak és személy szerint Önnek?

A Terrorelhárítási Központ olyan feladatokkal szembesült a kapott munka során, amelyben eddig nem volt gyakorlata, hiszen ilyen jellegű tevékenységet eddig nem végzett, ugyanis eredeti rendeltetése egészen más jellegű. Ezért sajátos nyelvezetet használva kellett megközelítenünk a mentési feladatot. Úgy tekintettünk rá, mint egy általunk bevett műveletre, a megtervezése során is hasonlóan gondolkodtunk. A Belügyminisztérium irányítása alá tartozó szervezetek közül – kiemelten – segítségünkre volt a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, a Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és az Országos Vízügyi Főigazgatóság. Volt még egy nehezítő körülmény, mégpedig az, hogy nemcsak hivatásos, hanem több civil személlyel, illetve szervezet munkatársával is össze kellett hangoljuk a mentés során felmerülő, sokrétű feladatot. Több fórumon megemlítettük már, hogy elismerés illeti a Belügyminisztérium valamennyi résztvevő szakemberét, a Honvédelmi Minisztérium vezérkarát, a Budapesti Műszaki Egyetem mérnökeit, valamint valamennyi civil szervezet munkatársát, akik fáradságot nem kímélve részt vettek a mentésben, olyan fegyelmességgel és a hivatásos állomány tagjaival összehangoltan, hogy az időjárás viszonyosságok ellenére az elvártak megfelelő folyamatossággal zajlott az akció. Mindenki hozzátette a maga részéről, amit tudott, valaki a szakmai tudását, mások elengedhetetlen technikai feltételeket biztosítottak.

A Hableány elnevezésű termes személyhajó katasztrófájának áldozatai nagyobb arányban dél-koreai állampolgárok voltak. Hogyan kapcsolódott be az érintett ország a mentésbe, illetve részt vettek-e további külföldi szakemberek az akcióban?

Az első perctől kezdve kaptunk külföldről érkező segítséget. Az osztrák kollégák csatlakoztak elsőként, Csehországból is jöttek szakemberek, továbbá Norvégiából, ahonnan egy, a mentéshez elengedhetetlen szonárberendezés¹ is érkezett, és természetesen dél-koreai szakemberek is részt vettek az akcióban, rögtön azután, ahogyan Magyarországra érkeztek.

¹ A szonár angol rövidítés (sonar – sound navigation and ranging), jelentése: hanggal való navigáció és felderítés. Vízalatti műveleteknél a legfontosabb érzékelő, felderítő, navigáló eszköz (kisebb részben kommunikációs célra is használható). Néha hangradarként is hivatkoznak rá. A szonár hanghullámokat alkalmaz, amik vízben nagyobb sebességgel és nagyobb távolságra terjednek, mint levegőben. A szonár elve bármely összenyomhatatlan folyadékban alkalmazható. (Axelrod, A. 2005)

A TEK honlapján olvasható, hogy a mentés ideje alatt egy időre légtér korlátozást is elrendeltek. Ennek térképe is megtekinthető ugyanott. Mi indokolta ezt a rendelkezést?

Az elrendelt légtérzárnak elsősorban kegyeleti okai voltak, de az sem elhanyagolható, hogy a magasból végzett keresési munkálatokat is nagyban zavarta volna, ha ezalatt nem csak kizárólag a mentésben résztvevő szakemberek tartózkodnak a körülhatárolt területen. Ki kellett zárni annak a lehetőségét, hogy drónok alkalmazásával bárki engedély nélkül képeket készítsen a mentési tevékenységről, illetve a megtalált, balesetben elhunyt személyekről.

Az egész akció megszervezésén és koordinálásán kívül mi volt az, amit a TEK munkatársai tettek hozzá szakmailag a mentéshez?

A mentési akció levezénylése mellett, amelyre egy mobil műveletirányítási központból² került sor, a TEK bűvárai is merültek a máshonnan érkezett bűvárokkal együtt, valamint a TEK merülési szakértője koordinálta az ebben résztvevő profi szakemberek tevékenységét. A protokollnak megfelelően felállításra került egy egészségügyi műveleti támogató pont, ahol a reanimációs team is helyet kapott.

Melyek voltak a legnehezebb pillanatok a mentésben résztvevők számára?

A tizenhárom napon át tartó mentési munkálatok során felmerülő nehézségek között nem igazán lehet rangsort felállítani. Megküzdeni az időjárás viszonyosságokkal – a Duna magas vízszintje és erős sodrása –, amelyek végig meghatározták a szakemberek által elvégzendő feladatok időpontját, időtartamát, szinte ugyanakkora nehézséget jelentett, mint az a nyomás, amely a mentésben résztvevőkre nehezedett. Az akció elejétől a végéig a legnagyobb nehézséget mégis annak az egyensúlynak a fenntartása jelentette, hogy az ésszerűség határain belül maradjunk, amikor emberéleteket kellett kockáztatni annak érdekében, hogy a szerencsétlenül járt személyek holttestét megtaláljuk. Ennek ellenére sokszor nem tudtuk elkerülni, hogy ne kerüljenek veszélybe a mentésben résztvevők, különösen a merülésben közreműködő bűvárok. Szerencsére sikerült további áldozatok nélkül befejezni a mentési munkálatokat.

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a dél-koreai hozzátartozóknak miért volt olyan fontos, hogy megtalálják a családtagok holttesteit, Balázs Lilla egyetemi hallgató volt segítségünkre, aki eredeti nyelven olvasta el a dél-koreai híradásokat a szerencsétlen eseménnyel kapcsolatban, és utána járt a dél-koreai

² Az idén került bevetésre élesben, a Hableány mentési akció során, a Terrorelhárítási Központ mobil műveletirányítási központja, amely első ránézésre úgy néz ki, mint egy különleges extrákkal ellátott kamion. (További részletek a Zsaru rendőrségi magazin 2019. szeptember 25-i, XXVIII. évfolyam, 39. számában olvashatók.)

halotti kultusz részleteinek is. Itt szeretnék megemlíteni az általa összeállított tanulmányból néhány részletet.

„A dél-koreai kultúrában halálhoz, temetkezéshez és a gyászhoz számos hit, hiedelem és hagyomány kötődik. A régi, konfucianizmushoz kapcsolódó szokások ma is léteznek modern változtatásokkal, és sok család valóban követi is ezeket. ... A haldokláshoz és a halálhoz kapcsolódó szokások és rituálék ezért kidolgozottak és részletesek a koreai kultúrában: a szokások kiterjednek a haldoklás folyamatára, az elhunyttal kapcsolatos teendőkre, a lelkek távozásának és kiengesztelésének biztosítására, a temetésre és a gyász kezelésére is. A végtisztelet megadása érdekében az emberek igyekeznek otthonukba vinni a haldokló családtagjaikat, és mindenképpen biztosítani, hogy legalább valamelyik – saját nemű – családtag jelen legyen a haldokló személy utolsó pillanataiban. ... Mivel a koreai kultúrában az elhunyt ősök tisztelete központi szerepet játszik, illetve hitük szerint befolyásolja a várható gyermekáldást is, a végtisztesség megfelelő megadása igen nagy fontossággal bír a gyászoló rokonság számára. Az előírásoknak megfelelő végtisztesség megadására azonban nincs mindig lehetőség, hiszen mindig akad tragikus, váratlan haláleset, vagy ami még ennél is rosszabb nyom nélküli eltűnés. A régi dél-koreai hitvilág szerint, ha az ember az otthonán kívül, idegen helyen, ismerősök jelenléte nélkül hal meg a lelke nem nyugszik, céltalanul barangol, amíg kísértetté nem válik, aki bajt hoz családjára és embertársaira. Dél-koreai szempontból tehát rendkívüli fontosságú az eltűntek megtalálása, a testek hazahozatala és számukra a megfelelő végtisztesség megadása. Enélkül ugyanis nemcsak a család, hanem – hitük szerint – maga az elhunyt szelleme sem tud megnyugodni és továbblépni. A Hableány katasztrófája mindezek miatt többszörösen is fájdalmas a családtagok számára: szeretteik úton, hazájuktól és szeretteiktől távol, váratlanul fulladtak meg/haltak meg. A végtisztesség megadását pedig nem csak a fizikai távolság, hanem az is akadályozta, hogy több személyt eltűntként kerestek; sok esetben holttestük napokig nem került elő. Így a családtagoknak nem csak azzal kellett szembesülniük, hogy szerették tragikus körülmények között elhunyt, hanem azzal a lehetőséggel is szembe kellett nézniük, hogy holttest hiányában nem tudnak elbúcsúzni tőle, az elhunyt számára a megfelelő végtisztesség nem biztosítható, s rokonuk lelke talán sohasem fog végső nyugalmat találni.” (Bell, 2019)

Nagyon fontos annak megemlézése is, hogy a dél-koreai híradásokban végig elismerően nyilatkoztak a mentésben részt vett magyar hatóságok munkájáról.

Az idej nyár második felében sor került egy különleges rendezvényre Budapesten. 2019-ben Budapest Európa Sportfővárosa, ennek egyik kiemelt eseménye

volt a Maccabi Játékok megrendezése fővárosunkban, amelyen közel három-ezren vettek részt. A majdnem egyhetes rendezvény biztosításának irányításával szintén a Terrorelhárítási Központot bízták meg. Ez szintén nem tartozik a központ profiljába, azonban ezt – a Budapest egész területére kiterjedő, több ezer fős résztvevővel zajló sportrendezvényt – is sikerült professzionálisan levezényelni. Ezzel kapcsolatban Kovács András r. ezredessel, a TEK Ügyeleti és Objektumvédelmi Igazgatóságának vezetőjével beszélgettünk.

Hány különböző szervezet munkáját kellett összehangolni?

A Maccabi Játékok biztosításában részt vettek a Belügyminisztérium alá tartozó rendvédelmi szervek, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, az Alkotmányvédelmi Hivatal, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság munkatársai. A rendészeti szervek mellett jelen volt az Országos Mentőszolgálat, valamint együttműködő partnerünk volt a Volánbusz, több civil mentőszolgálat, a Mazsihisz, valamint civil biztonsági szolgálatok. A fentiekén kívül, tekintettel a rendezvény nemzetközi jellegére, folyamatosan együttműködtünk a külföldi partnerszolgálatokkal is. Az esemény biztosításával kapcsolatban a TEK székhelyén lett felállítva a műveletirányítási központ, az itt meghatározott irányelvek mentén került levezénylésre minden biztonsági intézkedés a rendezvény teljes időtartama alatt.

Mennyivel korábban kezdték meg az egyes helyszínek lezárását, biztosítását?

A konkrét biztosításhoz kapcsolódóan igyekeztünk nem túl korán bevezetni a korlátozó intézkedéseket, de minimum 12-24 órával korábban végezni kellett például a tűzszerezési átvizsgálásokkal. Különleges nehézséget jelentett a Hajós Alfréd uszodában, hogy ott nem az egész objektum szolgált a rendezvény helyszínül, hanem azzal párhuzamosan ifjúsági táborok, illetve egyéb programok kerültek megtartásra. A rendezvény minden pontján, mind a fővárosban, mind vidéken minden beléptetésnél biztosított volt a rendőri jelenlét. Mivel a közlekedés mindig egy többletkockázatot hordoz magában, ezért előre meghatározott útvonalak mentén szállították a résztvevő sportolókat a különböző helyszínek között, minden alkalommal rendőri biztosítás mellett.

Milyen jellegű igénybevételek kellett eleget tennie a Terrorelhárítási Központ érintett munkatársainak a sportrendezvények biztosítása során?

Annak ellenére, hogy a rendezvénybiztosítás nem tartozik a TEK feladat- és hatáskörébe, már a 2017-ben megrendezett FINA Világbajnokság során is bevetésre kerültek a kollégák. Akkor még nem mint koordinátor vettünk részt az esemény biztosításában, de akkor is és most is szükség volt a TEK műveleti és felderítési képességére egyaránt.

Ha egy mondatban kellene összefoglalnia, hogy milyen hozadéka volt az idei nyárnak a szervezetük számára, mit mondana?

A Belügyminisztérium irányítása alá tartozó szervek általában önállóan végzik a feladataikat, a konkrét munkafolyamatokba nem lehet beleslátani. Idén nyáron velünk együtt a különböző területekről érkező kollégáknak is volt alkalma meg tapasztalni azt, hogy amikor szükség van rá, akkor kitűnő a szervezetek közötti együttműködés, amelynek során mindenki hozzáteszi saját képességét a közös feladat sikeres végrehajtása érdekében.

Felhasznált irodalom

Axelrod, A. (2005): *Encyclopedia of the American Armed Forces*. New York: Facts on File
Bell, M. (2019): *North Korea's Missing Dead*. The Diplomat https://www.academia.edu/39708495/North_Korea_s_Missing_Dead_Pdf

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Tájékoztató a budapesti hajóbaleset vizsgálatáról*. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/dunai-hajobaleset/tajekoztatas-a-budapesti-hajobaleset>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A kéziratot kérjük feltüntetni a szerző nevét, beosztását, munkahelyének megnevezését, elektronikus és telefonos elérhetőségét, valamint lakcímét.

A teljes kéziratot .docx formátumban kérjük a bszemle@bm.gov.hu email-címen keresztül a Szerkesztőség részére megküldeni.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről.

A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: bszemle@bm.gov.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

Ára: 530 Ft

